

magazin istoric

ANUL X Nr. 9 (1976) SEPTEMBRIE 1976

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul X - Nr. 9 (114)
septembrie 1976

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU
Redactor șef adjuncț
NICOLAE MINIE

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CÂDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

① ④ ② ③

- ① Vestigii tracice în România: monede dacice și cap de leu pe un disc-faleră de aur descoperit într-un mormînt traco-getic din secolul IV î.e.n. — Muzeul din Oltenița
- ④ a. Vas de argint aurit reprezentînd un cap de bărbat, poate zeu — sec. IV î.e.n. (Peretu, jud. Teleorman); b. colier dacic din sîrmă de argint împletită; c, d, e. brățară, coif și aplică, toate din aur — sec. IV î.e.n. (Băiceni, jud. Iași); f, g. coif de aur și imaginea, reprezentînd sacrificarea unui animal, aflată pe obrăzarul drept — sec. IV î.e.n. (Poiana Cotoșenești, jud. Prahova); h. așa arăta în momentul descoperirii discul-faleră înfățișat pe copertă. Macheta artistică, arhitect P. Carp (Al doilea Congres internațional de tracologie, p. 2)
- ② Doi mari voievozi ai țărilor române: Mircea cel Bătrîn...
- ③ ...și Alexandru cel Bun (Oșteni viteji — diplomați iscusiți, p. 20)

SUMAR

AL DOILEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE TRACOLOGIE

Un moment de înaltă semnificație științifică	2
Mari personalități ale lumii trace. Burebista, Deceneu, Decebal: RADU VULPE	3
Oamenii pămîntului nu și-au părăsit țara: GHEORGHE BICHIR	10
Viața cotidiană la traci: H. M. DANOV	11
Din Urartu în Danemarca — prin Tracia: T.G.E. POWELL	14
Începuturi de civilizație în sud-estul Europei: M. GARAȘANIN, I. NESTOR	16
Neamuri și triburi tracice: C. PREDA	18

Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun — oșteni viteji, diplomați iscusiți: N. GRIGORAȘ	20
Februarie-martie 1866. Atitudinea marilor puteri față de evenimentele de la București: N. COPOIU	26
Revista turcă Hayat Tarih Mecmuası despre Vlad Tepeș	33
Celor care au reînviat vitejia strămoșească: FLORIAN TUCĂ	35
Memoria regimentelor: IOANA URSU	36
O lume cu care românii aveau de mult contacte: VIRGIL CÂDEA	40
Sub steagul lui Emelian Pugaciov: VIKTOR BUGANOV	44
Pe drumul realizării statului unitar național român: I. G. DUCA	47
Alexandria — metropola dintre două mări: EMILIA TOMESCU	52
Austria 1925-1934. Turnuri pe străzile Vienei: G.E.R. GEDYE	56
● Cărți sosite la redacție... 34 ● Poșta Magazin istoric... 62 ● Concursul Magazin istoric, ediția 1975... 63	

AL DOILEA CONGRES INTERNAȚIONAL — un moment de înaltă semni

La primul Congres internațional de tracologie, desfășurat la Sofia în iulie 1972¹, s-a luat hotărârea ca următorul congres să aibă loc la București. Acum, după patru ani, tracologii români și străini se reîntinlesc într-un forum internațional, pentru a-și împărtăși cele mai noi rezultate obținute în descifrarea fascinantelor manifestări ale unei civilizații care nu a apus fără urme, ci a stat la baza altora, născute, din această tulpină viguroasă, în spațiul balcano-dunărean. Istoria tracilor a constituit și constituie un teren fertil pentru cercetările istorice, arheologice, pentru studiarea unor moșteniri străvechi, prin care popoarele acestei zone se înrudesc, descinzând din aceiași îndepărtați strămoși comuni.

Urmas direct al geto-dacilor — cel mai viteji și mai drepti dintre traci, cum i-a caracterizat Herodot — poporul român se mîndrește a număra în rîndul acestor strămoși care sînt și ai săi, ori numai ai săi, personalități ca regii Burebista și Decebal, iscusiti comandanți de oști, diplomați vestiți, dar nu mai puțin adevărați părinți ai patriei lor, organizatori și apărători ai poporului pe care l-au condus. Istoria a vrut ca, așa cum înaintașii lor fuseseră confrunțați cu oștile lui Darius și Alexandru cel Mare, și ei să se ridice și să străluească în fața altor personalități ale lumii antice, cum au fost marele strateg și tactician roman Caius Iulius Caesar și împăratul Traian, „cel mai bun principe” (*Optimus Princeps*) al Romei.

În înfruntarea militară dintre ei, romanii i-au biruit pe daci; dar, cum spune Părvan, „biruința e fîcă înfrîngerii. Cea dintîi biruință a fost nu a celui ce a doborît pe un altul [...], ci a celui care, doborît, s-a ridicat...”. Și din înfrîngerea dacilor s-a născut o biruință. Această biruință de neșters în istorie este poporul român, care poartă cu aceeași mîndrie, în însuși numele său, pecetea adîncă a Romei.

Astfel, nu e desigur întîmplător faptul că, pentru desfășurarea lucrărilor celui de-al doilea Congres internațional de tracologie, au fost alese meleagurile lui Burebista și Decebal. Poporul României socialiste găzduiește, în capitala sa, această manifestare prestigioasă — pusă sub patronajul de onoare al președintelui țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu — avînd credința că identificarea unor noi și noi filiații comune va întări sentimentele de prietenie și de respect reciproc care leagă pe urmașii de azi ai tracilor.

Constituită ca domeniu de cercetare relativ recent, tracologia are, în țara noastră, vechi și bune tradiții, numărînd printre precursorii ei de prestigiu istorici ca B.P. Hasdeu, Gr. Tocilescu sau N. Densușianu². Firește, stadiul dezvoltării științifice pe care l-au ilustrat unii ca aceștia nu a permis cercetări foarte adînci, ci mai mult acumulări de date și materiale, asociații de idei, comparații, deducții — și multe dintre acestea s-au verificat ulterior, s-au nuanțat și s-au îmbogățit. De la acești precursori romantici, care au înlocuit și anticipat săpătura arheologică prin intuiția și larga lor viziune istorică, de la începuturile arheologiei clasice — strălucit reprezentată de Vasile Părvan și de elevii pe care i-a format școala sa de nivel european — și pînă în zilele noastre, eforturile istoricilor români pentru descifrarea străvechii moșteniri tracice s-au înzecit, s-au însoțit poate și, datorită lor, avem azi o imagine nouă despre acești străluciți înaintași ai noștri din veacuri alăturate. Cunoaștem bine viața lor materială, modul de trai, construcțiile, meșteșugurile, armamentul; se dezvăluie, treptat, noi aspecte ale vieții lor spirituale, manifestările artistice, formele de organizare politică și socială; rămîn mai puțin înțelese credințele religioase, obiceiurile, ritualurile — tot ceea ce a lăsat urme materiale foarte precare. Dar și în acest domeniu, etnografii, folcloriștii, istoricii religiilor, punînd în funcțiune între-

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 7/1972.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 3/1976.

L DE TRACOLOGIE ficație științifică

Mari personalități
ale lumii trace

BUREBISTA

Prof. dr. docent RADU VULPE

gul arsenal al științei lor, vor putea discerne aspecte noi, așa cum, cu adîncă sa erudiție asupra antichității, Mircea Eliade, savant de renume mondial, urmașul lui Nicolae Iorga la Sorbona, autoritate necontestată în materie de istorie a religiilor, a ridicat, prin studiile și cărțile sale, atîtea colțuri ale vîlului greu care acoperă aceste aspecte ale vieții strămoșilor noștri de demult.

De la începutul apariției sale, **Magazin istoric** a acordat lumii tracilor o atenție deosebită și constantă, publicînd pînă acum peste 50 articole consacrate acestei lumi și civilizației ei. În întîmpinarea celui de-al doilea Congres internațional de tracologie, revista noastră a înfățișat cititorilor săi noi și interesante momente desprinse din evoluția studiilor din acest compartiment al istoriei, între care, dicționarul istoric al triburilor tractice, realizat cu concursul celor mai competenți tracologi români, se înscrie ca o valoroasă contribuție științifică la cunoașterea mai amănunțită a populațiilor care au stat la baza procesului de etnogeneză în spațiul balcano-dunărean. Evocarea marilor personalități ale lumii tractice, nord și sud-dunărene, trecerea în revistă a celor mai de seamă realizări în domeniul tracologiei și a celor mai semnificative aspecte ale moștenirii tractice au putut arăta cititorilor atît importanța civilizației tractice în desfășurarea istorică din „spațiul tracic”, cît și interesul pe care lumea științifică îl manifestă față de eforturile închinete descifrării civilizațiilor originare.

Alături de istoricii români, de întregul nostru popor, **Magazin istoric** privește cel de-al doilea Congres internațional de tracologie cu convingerea fermă că, prin dezbaterile sale științifice, vom cunoaște și înțelege mai bine pe înaintașii noștri și, prin aceasta, pe noi înșine.

G.S.

Personalitatea cea mai măreață din istoria tuturor tracilor¹ a fost, fără îndoială, getul Burebista² care, în cursul secolului I î.e.n., a unit sub conducerea sa toate triburile geto-dace³, realizînd o amplă formațiune politică ce se întindea spre vest pînă la marginile Boemiei și pînă în mijlocul Panoniei, spre nord pînă în Galiția, spre răsărit pe tot țărmul Pontului Euxin, de la Olbia (la limanul Bugului) pînă la Apollonia (Sozopol, în Bulgaria), iar spre sud pînă în Iliria și pînă la munții Balcani. A fost o operă grandioasă, prin care, deși n-a durat decît atît cît a trăit genialul ei creator, s-a înscris în istoria tracilor de nord cea mai remarcabilă pagină. Cu toate acestea, izvoarele antice care se referă la Burebista sînt puține și sumare, ceea ce nu ne îngăduie să avem o idee precisă despre portretul său fizic și moral, lăsîndu-ne însă puțința să-i deducem geniul politic și militar doar din extraordinarele sale fapte și din considerabilul rol pe care l-a jucat în istoria generală a timpului său. Căci acest rege unificator al neamului său atît de întins a fost și un războinic temut, învingător al celor din Europa Centrală, protector al cetăților elenice din Pontul Stîng, aliat al lui Pompeius în războiul civil împotriva lui Caesar.

O armată de 200 000 ostași

Însușirile lui au trebuit să fie pe măsura grandioaselor sale realizări, care denotă o puternică autoritate, un dinamism neobosit, o largă viziune politică, o neobisnuită destoinicie militară, o iscusință măiastră, în sfîrșit, tot ceea ce condiționează personalitatea unui excepțional conducător. În scurta prezentare pe care i-o face istoricul și geograful grec Strabon, cu competența unui contemporan bine informat și demn de toată încrederea, ni se spune că acest „bărbat get” (*anēr Gētes*) — provenind deci din uniunea de triburi din Cîmpia Dunării, afirmată și mai înainte atît de glorios — de îndată ce a ajuns în fruntea getilor săi, i-a disciplinat prin exerciții militare, prin cîmpănare și prin porunci strașnice,

¹ Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1976.

² Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1969.

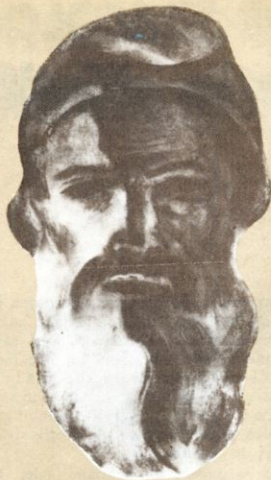
³ Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1976.

ca, de pildă, stîrpirea vitei de vie și abținerea de la vin și astfel și-a creat o puternică armată, cu ajutorul căreia a izbutit să săvîrșească uimictoarele sale acțiuni. Tot de la Strabon aflăm că, în felul acesta, el a ajuns în scurtă vreme să realizeze o uriașă domnie, cuprinzînd pe toți geții și dacii, că și-a întins stăpînirea peste cei mai mulți dintre vecinii acestora — cu deosebire peste formațiunile celtice de la Dunărea de Mijloc, pe care le-a zdrobit în lupte — că fi îngrijorase și pe romani prin dese sale expediții prădalnice asupra Iliriei și Macedoniei, dar că, în cele din urmă, a fost răsturnat printr-un complot al unora dintre asociații săi și că, după moartea lui, vasta unitate geto-dacă pe care o înfăptuise s-a destrămat în patru formații separate. Autorul antic ne informează, de asemenea, că Burebista ar fi putut dispune oricînd de o forță de 200 000 ostași, cifră care nu este deloc exagerată în raport cu marea extensiune a teritoriilor stăpînite de el.

Dar Strabon nu spune totul. El trece sub tăcere multe alte fapte în legătură cu acest rege. Astfel, nu de la el, ci de la Dion Chrysostomos, un retor grec din epoca lui Domițian, care a călătorit în țara dacilor, aflăm că Burebista supusese toate cetățile grecești de pe coasta de apus a Mării Negre, ceea ce este excelent confirmat prin inscripții și prin constatări arheologice.

Printre aceste documente directe, prețioase știri despre marele rege get ne oferă cu deosebire o importantă inscripție de la Dionysopolis (Balcic, în Bulgaria), reprezentînd un decret onorific prin care acest oraș pontic răsplătește pe un cetățean al său, Acornion, pentru meritul de a fi condus o solie, pe cheltuială proprie și în repetate rânduri, mai întîi pe lîngă un predecesor anonim al lui Burebista — poate chiar tatăl lui — pe care l-a înflintit în localitatea de reședință Argedava, apoi pe lîngă Burebista însuși, care între timp devenise „cel dintîi și cel mai mare dintre regii din Tracia”, „stăpînind toată țara de dincolo de Dunăre [adică de la nord de fluviu] și de dincoace [adică din Dobrogea și din nordul Bulgariei]”.

Argedava, capitala lui Burebista și a predecesorilor săi geți, neatestată de alte izvoare, se afla probabil pe rîul Argeș, al cărui nume autentic getic trebuie să fi sunat cam ca azi: Argesis (după bunele argumente formulate de învățatul Vasile Părvan), forma Ordessos, transmisă de Herodot, nereprezentînd decît o denaturare de transcriere greco-scitică. Fapt este că valea Argeșului, constituind atunci o axă principală a circulației economice dintre orașele pontice și centrul Daciei, se afla tocmai în direcția cea mai firească pentru calea unei solii pornite de la Dionysopolis spre regele get. Pe de altă parte, cercetările arheologice au scos la lumină, în bazinul acestei văi, o serie de așezări getice care dovedesc o remarcabilă înflorire chiar în sec. II-I î.e.n., corespunder epocii lui Burebista și a înaintașilor săi. Mai ales cetățuia de la Popești, pe malul drept al Argeșului, nu departe de București, apare atît de caracteristică pentru această

Cea mai măreață personalitate din istoria tracilor: Burebista (în viziunea picturii Gh. Pătrașcu). Acest rege unificator al neamului său a fost aliat al lui Pompeius (p. 5, dreapta) și adversar al lui Caesar (p. 5, stînga), care l-a considerat o gravă amenințare pentru Roma

înflorire și pentru asimilarea influențelor elenistice, atît de prioritară calitativ față de alte stațiuni geto-dace din acel timp, atît de potrivită, prin poziția sa centrală pentru o reședință a șefului triburilor getice de la Dunărea de Jos, încît ideea identificării sale cu Argedava dinastiei lui Burebista se impune atenției ca cea mai concordantă dintre ipotezele din stadiul actual al cunoștințelor¹.

Alianța cu Pompeius

În lumea geto-dacă, frămîntată atunci de apropierea puterii romane, care, instalată de un secol în Macedonia își consolida dominația în Balcani urmînd să-și stabilească granița pe linia Dunării, se simțea nevoia unei stringeri a rîndurilor pentru a face față acestor amenințări. Condusă acum de o personalitate superior înzestrată, vechea uniune a triburilor getice se prezenta drept cea mai puternică, cea mai indicată pentru a polariza solidaritatea triburilor geto-dace în totalitatea lor. Pentru a le realiza unirea, Burebista a avut mai puțin nevoie de forță decît de persuasiune.

¹ Noi nu credem că localitatea *Vicus Aredava*, dintr-o inscripție romană recent descoperită la Histria, ar avea vreo legătură cu Argedava lui Burebista, precum aceasta n-are nici cu Aredava de la Vărădia, în Banat, pomenită de Ptolemeu și de Itinerarii.

Pe lângă iminența primejdiei romane, opera sa de unificare a fost înlesnită și de împrejurarea că nenumărate triburi fuseseră mai dinainte concentrate în cele patru uniuni regionale pomenite de Strabon.

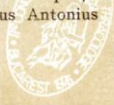
Două dintre aceste uniuni erau cele cunoscute: a geților din șes și a dacilor din munții Transilvaniei. Celelalte două trebuie să fie presupuse de ambele părți ale Carpaților nordici, pe de o parte în Maramureș și Slovacia, pe de alta în Galiția și Moldova. Odată realizată conducerea lor unică de către regele get, au putut fi rezolvate radical problemele externe ale fiecăreia dintre ele, prin războaie împotriva celților din Europa Centrală și prin supunerea bogatelor orașe elenice din Pontul Stîng. Toate țările dunărene, de la cursul superior al fluviului pînă la mare, formau acum un adevărat imperiu getic.

Inscripția lui Acornion ne mai dă știri valoroase despre atitudinea lui Burebista față de marile evenimente care zguduiau lumea romană în vremea lui. În plină desfășurare a războiului civil dintre Caius Iulius Caesar și Pompeius, în anul 48 î.e.n., curînd după trecătoarea înfrîngere a lui Caesar la Dyrrhachium (Durazzo, Durrës, în Albania), Burebista l-a trimis la Heraclea Lyncestis (Bitolia, în Iugoslavia) pe Acornion, devenit diplomatul său, pentru a negocia o alianță cu Pompeius, care se învoia ca, în schimbul

ajutorului militar oferit de regele get, să-i recunoască acestuia întinsele cuceriri săvîrșite. Dar decisiva victorie a lui Caesar de la Pharsalus avea să se producă peste mai puțin de două luni, înainte ca trupele getice să fi avut timp să intervină pe un teatru de război atît de îndepărtat. Cu toate acestea, amenințarea getică era socotită la Roma atît de gravă, încît învingătorul de la Pharsalus era hotărît s-o preîntîmpine, pregătind o mare expediție asupra Daciei. O considerabilă armată romană era concentrată în Macedonia în acest scop și Caesar era tocmai pe punctul de a porni spre Dunăre în momentul cînd, la idele lui martie din anul 44 î.e.n., a fost asasinat. Expediția, care trebuia să ducă la un rezultat radical, n-a mai avut loc.

Dar trupele pregătite împotriva lui Burebista reprezentau o forță impunătoare, care putea fi folosită și după moartea lui Caesar. Cel mai indicat pentru a o comanda părea Marcus Antonius, fostul adjunct al dictatorului asasinat. Numai că Senatul roman, dominat de ucigașii acestuia, nu-l vedea cu ochi buni nici pe Antonius. De aceea a hotărît să schimbe planul lui Caesar, renunțînd la războiul împotriva geților și punînd armata din Macedonia sub comanda lui Dolabella pentru o expediție în Orient, împotriva partilor. Atunci, partizanii lui Marcus Antonius

DECENEU

La marile succese politice și militare ale lui Burebista o importantă contribuție a adus sfetnicul său apropiat, marele preot Deceneu (Decaineus, Decaeneus). Eficacitatea autorității sale spirituale apare ușor de înțeles dacă ținem seama de importanța covârșitoare a credințelor religioase în stadiul de atunci al societății geto-dace. Nu vom insista prea amănunțit asupra acestei personalități, deoarece am mai avut prilejul s-o facem în paginile revistei Magazin istoric¹. Ne vom limita la câteva considerații privind în special portretul său moral, așa cum reiese din eminentul său rol istoric.

În afară de stimularea energiilor getice, Deceneu trebuie să fi contribuit considerabil, cu prestigiul său, la unirea tuturor triburilor geto-dace sub conducerea regelui get. Reușita acestei opere, chiar dacă n-a fost traică, impune concluzia că Deceneu n-a fost numai deținătorul unei înalte demnități sacerdotale, care de la sine îi conferea o mare trecere față de mase, ci o personalitate tot atât de dotată ca și Burebista. A fost un adevărat vizionar politic, care, prevăzând și el iminența primejdiei romane, a înțeles că geto-dacii vor putea s-o prevină numai prin unire, iar pentru a realiza această unire a avut norocul să găsească un militar de valoare extraordinară a lui Burebista, energic și luminat, care gădea la același înalt nivel.

Dar Deceneu nu aparținea uniunii de triburi de la Dunărea de Jos, unde domise la început Burebista, ci, după cum atestă Dion Chrysostomos², a sosit din altă parte la curtea regelui get. Desigur, el nu putea veni decât de la sanctuarul lui Zomolxis de pe muntele Cogaionon, din țara dacilor (pe înălțimea Sarmizegetusei Regia). Începutul colaborării sale cu Burebista trebuie să fi însemnat chiar unirea triburilor dace din Transilvania cu acelea ale geților dunăreni, primul pas și cel mai decisiv din întregul proces al marii unificări geto-dace. O confirmare a faptului că Deceneu n-a fost un personaj exclusiv sacerdotal, ci a exercitat totodată o putere politică, de conducător al dacilor săi, ne-o oferă chiar succesul său și, desigur, ruda sa apropiată, Comosicus, care a fost concomitent mare-preot și rege.

După căderea lui Burebista, Deceneu n-a putut să împiedice dezmembrarea opere la care colaborase atât de hotărât, fie pentru că era prea bătrân, fie că poate nici nu mai exista. În schimb, din formație regională dădă pe care el o reprezentase, se va dezvolta statul dac, a cărui dinastie, începută cu el și cu Comosicus, va continua prin Coryllus, Scorilo (probabil diferit de precedentul) și Duras, până la Decebal³.

¹ Vezi *Magazin istoric*, nr. 6/1970.

² În Iordanes, *Getica*.

³ C. Daicoviciu, *Dacia*, Cluj, 1970; H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972.

au răspândit zvonul alarmant că geții lui Burebista invadaseră Macedonia. Opinia publică, speriată, a cerut să i se încredințeze lui Antonius sarcina de a face față primejdiei. Bănuit, Senatul a trimis repede o delegație la fața locului pentru a verifica zvonul, care, în urma cercetării, s-a dovedit fals. Cu toate acestea, panica produsă la Roma era atât de mare și teama de Burebista atât de puternică — mai ales că delegații întorși din Macedonia precizaseră că, dacă invazia getică încă nu se produsese, nu părea totuși mai puțin iminentă — încât Senatul s-a văzut silit să treacă peste orice rezerve și să-i acorde lui Marcus Antonius comanda cerută, intrând astfel în cursa acestuia. Antonius, odată ajuns în fruntea armatei respective, în loc s-o folosească pentru scopurile prevăzute, a adus-o în Italia pentru a începe al doilea război civil.

De la Argedava la Sarmizegetusa Regia

De fapt, Burebista nu se putea gândi la vreo invazie în acel moment, deoarece, ca și străluciții săi adversari Caesar și Marcus Antonius, era și el preocupat să-și consolideze statul. Dealtfel puțin timp după moartea lui Caesar, și el a avut o soartă asemănătoare, fiind răsturnat și, desigur, suprimat (amănunt pe care Strabon nu-l precizează) de o conspirație.

Odată ajuns în fruntea marelui stat centralizat pe care îl realizase, el a plecat din reședința sa de origine de la șes, Argedava, pentru a întemeia una nouă lângă sanctuarul dacic al lui Deceneu, de la Sarmizegetusa Regia (Grădiștea Muncelului), pe înălțimile inexpugnabile ale unui masiv din munții Transilvaniei.

Trecerea meteorică a acestei eminente personalități prin istorie a avut consecințe adânci iar centralizarea realizată de el a pus temelile statului geto-dac, a favorizat o intensă circulație economică interregională, ceea ce a dus la o rapidă și uniformă răspândire a formelor culturii getice pe toată vastitatea teritoriilor carpato-danubiene de sub autoritatea lui. El a fixat centrul de greutate al lumii geto-dace în munții dacilor. După căderea lui, uniunea getică de la șes, de unde el pornise, se va eclipsa în favoarea statului dac, a cărui coeziune, cimentată de el, nu va înceta de a se întări până la eroicele dovezi de vrednicie ale lui Decebal.

DECEBAL

Augustus, primul împărat roman, a statornicit granița imperiului de-a lungul întregului curs al Dunării, după ce, în 29-28 î.e.n., generalul său Licinius Crassus purtase grele lupte împotriva unei invazii bastarne în Balcani și înfrinsese rezistența regilor geți Dapyx și Zyraxes, ultimii apărători ai libertății geților din Dobrogea. În schimb, un alt rege get, Roles, din părțile de vest ale Moesiei, îl ajutase pe proconsulul roman împotriva bastarnilor.

Statul dac din Transilvania, considerabil întărit sub urmașii lui Deceneu, devenise, mai ales în cursul sec. I e.n., o putere deosebit de amenințătoare pentru granița romană de pe linia Dunării, pe care o domina atât prin poziția sa în masivul Carpaților, cât și prin forțele sale organizate. Incursiunile săvârșite de daci nelinișteau mereu provinciile romane. Încercarea împăratului Vespasian de a-i menține în echilibru prin plata unor subsidii nu putea fi decât o măsură provizorie. Împăratul Domițian refuzând să sporească acest preț al păcii cumpărate, așa cum cereau dacii, aceștia au atacat pe neașteptate provincia Moesia, în 85 e.n., zdrobind o armată romană în frunte cu însuși comandantul ei Oppius Sabinus. Domițian s-a grăbit să reacționeze, trimițând peste Dunăre, în Dacia, o altă armată, sub comanda prefectului pretoriului Cornelius Fuscus. Pentru prima dată, dacii s-au văzut atacați de romani în propria lor țară. Regele lor de atunci, Duras, numit de unele izvoare și Diurpaneus, socotindu-se prea bătrîn pentru a face față situației grele, a renunțat la tron în favoarea nepotului său de frate, Decebal, al cărui părinte, Scorilo, domnise mai înainte de Duras. După normele de succesiune la tron, uzitate la daci, ca și la tracii de sud, la macedoneni, la celți și la alte popoare indo-europene, unui rege nu-i urma propriul fiu, ci o rudă mai în vîrstă, de obicei un frate sau un nepot de frate (succesiune agnată¹).

Inteligent, energic, hotărit

Personalitate înzestrată cu minunate însușiri militare și politice, noul rege al dacilor s-a dovedit la înălțimea împrejurărilor hotărîtoare cu care neamul său avea să fie confruntat. Istoricul roman Cassius Dio, într-una din puținele știri păstrate din acel timp, ne descrie portretul moral al lui Decebal în următoarele cuvinte: „Era uimitor în întocmirea planurilor de război și în realizarea lor, priceput în alegerea momentului celui mai

potrivit pentru atac ori pentru retragere, meșter în a întinde curse, ager în luptă, știind deopotrivă să folosească o biruință și să iasă cu bine dintr-o înfrîngere; drept care multă vreme a fost pentru romani un adversar de temut”. Iar cel mai expresiv dintre chipurile sale sculptate în diferitele scene de pe Columna Traiană, cel din scena luptei de la Tapae confirmă întru totul această caracterizare, înfățișându-l vioi, inteligent, energic, hotărit, demn de slăvitul său renume.

Speculînd cu abilitate intempestiva înaintare a armatei lui Fuscus prin Banatul actual, Decebal a reușit s-o surprindă într-o poziție neprielnică și s-o nimicească într-o luptă în care însuși comandantul roman și-a aflat moartea. A fost unul din dezastrele de pomină suferite de romani în istoria lor, iar pentru vrednicia lui Decebal, o afirmare din cele mai strălucite.

Regele dac nu s-a grăbit să-și exploateze succesul printr-o nouă invazie în provinciile romane, unde ar fi riscat să și-l compromită fără necesitate, ci, înțelept, a căutat să profite de marele prestigiu obținut, pentru a-și întări autoritatea în interiorul țării sale și pentru a-și atrage aliați în exterior, dîndu-și seama că resursele imperiului erau uriașe și că trebuia

Luptători daci

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 8/1976.

Decebal: rege al dacilor, înzestrat cu minunate însușiri militare și politice

să urmeze o nouă ofensivă a lui Domițian. Ceea ce curind s-a și întâmplat. Formind o nouă armată, împăratul a încredințat-o consularului Tettius Iulianus, care, în anul 89, a pătruns în Dacia, izbutind să învingă rezistența înfrântă. Dar cu prilejul acestui succes Decebal și-a dovedit deosebita capacitate militară, căci a izbutit cu îndeminare să reducă urmările înfringerii și să întîrzie înaintarea inamică. Pînă la urmă, Iulianus a reușit, totuși, să se apropie de Sarmizegetusa Regia, capitala regelui dac, pe muntele sanctuarului de altădată al lui Deceneu. Decebal s-a hotărît atunci să intre în tratative, mai ales că situația dificilă a lui Domițian pe alte frontiere îi permitea să obțină condițiile ușoare ale unei păci de compromis, la care împăratul roman a fost nevoit să consimtă. Regele dac se recunoștea clientul¹ imperiului în schimbul unui stipendiu fixat de romani și al unor ajutoare în meșteri pentru construcții de cetăți. Pentru formalitatea închinării, el s-a ferit să se prezinte direct în fața împăratului învingător, ci l-a trimis pe fratele său Diegis, care, ca moștenitor prezumptiv al tronului dac, putea lua angajamente valabile.

Încheiată în asemenea condiții echivoce, pacea a nemulțumit opinia publică din Roma. Prosperarea rapidă a statului lui Decebal și consolidarea forțelor dace, prin înseși contribuțiile plătite de romani, le pricinuiau acestora sumbre preocupări. De aceea, o dată venit la tron, în anul 98, împăratul Traian și-a propus să părăsească politica clientelară a lui Domițian și să suprimă radical acest focar de îngrijorări.

¹ Dependent de autoritatea Romei, cu condiția de a fi protejat de aceasta.

Un plan demn de cei mai iluștri strategii

După minuțioase și îndelungate pregătiri, în anul 101 romanii au declarat război dacilor, fără nici o provocare din partea lui Decebal. Deși Traian se afla în cea mai favorabilă situație strategică, neavînd nici o complicație pe alte frontiere, dispunînd de forțe covârșitoare, excelent puse la punct și comandate de un militar de valoarea lui, n-a obținut victoria decît după două grele războaie, duse în decursul a șase ani cu eforturi și riscuri enorme. Împăratul roman a trebuit să înfrunte asprele condiții geografice ale teatrului de operații din munții Transilvaniei, vitejia și tăria morală a poporului dac² și, mai presus de toate, energia și istețimea de spirit a lui Decebal.

Departe de a aștepta pasiv primejdia, regele dac a căutat să suplinească inferioritatea categorică a forțelor sale prin manevre ingenioase și cutezătoare. Reușind să iasă din izolare și să obțină alianța triburilor războinice ale dacilor din Carpații nordici, ale sarmaților și ale burilor germanici din Maramureș³, a făurit un plan strategic de amplă concepție, demn de cei mai iluștri strategii ai antichității: în timp ce impunătoarele forțe romane se vor fi angajat adînc în munții Daciei, îndepărtîndu-se de bazele lor, aliații lui Decebal urmau, după indicațiile lui, să dea o lovitură de surpriză la Dunărea de Jos, năpustindu-se asupra provinciilor balcanice pentru a intercepta comunicațiile lui Traian cu interiorul imperiului și a-l încercui. Rezultatul ar fi fost împrăștierea forțelor romane, favorizarea unei contraofensive a regelui dac și, în cele din urmă, o dezastuoasă înfrîngere romană. Momentul potrivit era toilul iernii, cînd Dunărea îngheța. Pînă atunci, înaintarea romanilor în munți trebuia să fie întîrziată cît mai mult.

O parte a planului lui Decebal a reușit. Iarna, cu fatala întrerupere a operațiilor, a venit înainte ca Traian să fi dobîndit un rezultat decisiv. Și, deodată, în mijlocul anotimpului geros, împăratul a fost grav alarmat de stirea că masele aliaților septentrionali ai lui Decebal, după ce străbătuseră Moldova, trecuseră Dunărea în Moesia Inferioară, atacînd slabele garnizoane romane și îndreptîndu-se primejdios spre pasurile Balcanilor. Pe nesimțite, inițiativa operațiilor le fusese smulșă romanilor de iscusitul lor adversar, al cărui plan a fost aplicat cu exactitate.

În cea mai mare grabă, Traian a trebuit să se adapteze la neprevăzută situație. Lăsînd o parte din trupe în munți pentru păstrarea pozițiilor cucerite, pe celelalte le-a transportat spre noul front. Grosul forțelor transdanubiene a fost întîmpinat în sudul Dobrogei, la

² Vezi Magazin Istoric, nr. 6/1976.

³ Populație din seria triburilor suabice (marcomanii, cvații) care se răspîndiseră de-a lungul Cehoslovaciei actuale, ajungînd pînă în nordul Daciei. Burii sînt pomeniți de Cassius Dio ca aliați ai lui Decebal și apar pe metopele de la Adamclisi cu înfățișarea caracteristic suabică descrisă de Tacit. Vezi Magazin Istoric, nr. 12/1973 și 3/1974.

Adamclisi de azi, unde s-a dat cea mai sângeroasă bătălie a războiului. Cu prețul unor imense jertfe și primejdii, la un moment găsindu-se chiar foarte aproape de catastrofă, Traian a izbutit în cele din urmă să câștige o victorie salvatoare, care, spulberind ultima mare speranță a lui Decebal, a făcut pe împăratul roman stăpîn pe soarta războiului, redîndu-i libertatea de acțiune. O biruință dobindită în același timp de regele dac asupra trupelor romane rămase în munți devenise zadarnică. Sortii războiului se întorseseră hotărît împotriva sa. Revenind imediat în Dacia, Traian, cu toate forțele sale reunite, a reluat operațiile din jurul Sarmizegetusei. După o vară întreagă de lupte crîncene pentru cucerirea fiecărui munte fortificat, soldații romani s-au văzut, în sfîrșit, în fața capitalei lui Decebal, care, lipsit de altă perspectivă, a trebuit să ceară pace. Împăratul roman, el însuși la capătul puterilor după trei campanii neîntrerupte, i-a acordat-o, dar impunîndu-i condiții foarte grele de dezarmare.

De fapt, pacea n-a durat decît doi ani, fiind privită de ambele părți doar ca un armistițiu. Traian se pregătea intens pentru un nou război, iar Decebal, întrevăzînd catastrofa ce se apropia, s-a văzut silit să încalce condițiile înlănuțitoare ale pactului. În anul 105, pentru a-și asigura avantajul surprizei, a luat el inițiativa ostilităților, dar fără succes. Lipsit de aliați, care îl părăsiseră, și covîrșit de superioritatea zdrobitoare a forțelor romane, nu i-a mai rămas decît hotărîrea de a se apăra cu disperare între zidurile Sarmizegetusei asediate. Rezistînd cu bravură la toate asalturile, cetatea sacră a dacilor n-a căzut decît după ce, proviziile de apă sleindu-se, ultimii ei apărători s-au prăbușit, sfîrșii de sete.

În cea din urmă clipă, Decebal, însoțit de o ceată de nobili, a izbutit să se strecoare printre rîndurile asediatorilor, îndreptîndu-se în goana căilor către mijlocul Transilvaniei, cu gîndul de a organiza noi focare de rezistență. Urmărindu-l, cavaleria romană l-a ajuns și, izolîndu-l de tovarășii săi, l-a înconjurat, căuțînd să-l prindă viu, potrivit ordinului lui Traian, care voia să-l ducă la Roma pentru a-i împodobi triumful. Dar, cu un gest de sublimă mîndrie, înainte ca decurionul călăreților romani să-l apuce de braț, viteazul rege și-a retezat beregata cu pumnalul său curb. Acest ofițer roman, pe numele său Tiberius Claudius Maximus, a cărui piatră funerară s-a descoperit de curînd la Philippi, în Macedonia, n-a mai putut duce lui Traian decît capul eroicului rege dac¹. După ce a fost arătat trupelor romane, macabru trofeu a fost trimis la Roma spre a fi expus pe Scările Gemonii, pentru ca întregul popor al Urbei să se convingă că a scăpat de temutul și superbul său dușman.

Odată cu Decebal s-a năruit și statul său. Dacia a fost transformată în provincie romană, devenind în scurt timp unul dintre

cele mai întinse focare de latinitate din tot imperiul. Dar răsunătorul renume al celui din urmă apărător al ființei și libertății dacilor n-avea să piară niciodată. Îl vor prelungi de-a lungul mileniilor dramatica și glorioasă epopee înscrisă în marmura Columnei Traiane din inima Romei² și înțelesul adînc al Trofeului de pe cîmpul de luptă de la Adamclisi, care, înălțate spre a slăvi biruința lui Traian, evocă tot atît de mult geniul marelui învins. Căci numai măiestria acestuia l-a purtat pe împăratul roman pînă în stăpînirea Dobrogei, silindu-l să-și pună acolo în cîmpăna sortii renumele și viața. Dar mai presus de toate aceste nepieritoare și grandioase mărturii documentare, răsunătorul renume al lui Decebal ca și cel al ilustrului său învingător Traian vor fi perpetuate veșnic de poporul român, strălucit și vrednic urmaș al celor „mai viteji și mai drepi dintre traci” și al străbunilor romani, popor care a păstrat și ridicat moștenirea culturii materiale și spirituale a geto-dacilor, a romanității orientale, pe culmile civilizației socialiste a vremurilor noastre.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 5/1973.

Împăratul Traian,
a cărui biruință
evocă geniul
marelui învins

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 6/1974.

Dacia lui Burebista și Decebal

OAMENII PĂMÎNTULUI NU ȘI-AU PĂRĂSIT ȚARA

Dr. GHEORGHE BICHIR

După moartea lui Burebista (44 î.e.n.), teritoriul stăpînit de geto-daci s-a restrîns, datorită presiunii exercitate de sarmați în est și vest, de unele neamuri germanice în nord și nord-vest și de romani în sud, cei din urmă fixîndu-și chiar granița stăpînirii lor pe Dunăre. Dar și în teritoriile ocupate de aceste semînții, parte din populația geto-dacă a rămas pe loc și a continuat să trăiască alături de nou veniții, așa cum arată descoperirile arheologice făcute în Cîmpia ungărilor, în estul Slovaciei și în alte locuri.

În secolul I î.e.n., cînd geto-dacii erau stăpîni absoluți pe teritoriul Daciei dintre Tyras (Nistru) și Tisia (Tisa), au ajuns să se impună din nou pe plan politic și militar în timpul viteazului rege Decebal, care a luptat pentru libertatea și independența poporului său pînă la jertfa supremă.

Dau strălucire și măreție civilizației dacice cetățile cu ziduri de piatră și enigmaticele sanctuare circulare sau patrulele, care nu mai sînt caracteristice doar Capitalei — Sarmizegetusa Regia — ci și altor locuri, ca Piatra Craiului în jud. Alba, Polovraci în jud. Gorj, Bitca Doamnei, lîngă Piatra Neamț. De altfel, pe teritoriul Moldovei, la Cotnari, în jud. Iași, s-a constatat că traco-geții construiau cetăți de piatră și într-o epocă mai veche.

În tot spațiul carpato-danubian, în perioada Burebista-Decebal, avem de-a face cu o singură cultură, unitară în ceea ce privește atât latura ei materială, cît și cea spirituală. Arheologic, s-a dovedit că materialele (ceramica, uneltele etc.) descoperite în Transilvania, Moldova, Muntenia, Oltenia sau Banat, sînt identice sau aproape identice, atât ca formă cît și ca tehnică de lucru. Identice sînt credințele, superstițiile, ritul și ritualul funerar folosite. Acest lucru demonstrează că s-a produs o profundă sinteză etno-culturală, care a făcut ca deosebirile dintre diferite triburi și uniuni tribale de origine geto-dacă, care asimilasera și diverse grupuri de populații străine să dispară.

Războaiele daco-romane din anii 101-106, crearea provinciei romane Dacia în anul 106 și aducerea de coloniști romani au constituit punctul de plecare al unei noi sinteze etno-culturale pe aceeași vatră locuită de mai bine de două milenii de geto-daci; această nouă sinteză a dus la formarea poporului român.

Cercetările arheologice din ultima vreme au infirmat acele teze care căutau să conteste continuitatea și autohtonitatea poporului român

pe pămîntul vechii Dacii. Asemenea cercetări au arătat că geto-dacii romanizați au continuat să trăiască alături de nou veniții, coloniști și soldați romani. Amintim, spre exemplificare, așezările și necropolele din sec. II-III î.e.n., de la Soporul de Cîmpie (jud. Cluj), Obreja (jud. Alba), Locusteni (jud. Dolj) etc. Materialele arheologice descoperite în aceste locuri, ca și în multe altele, arată că avem de-a face cu daci romanizați. Subliniem faptul că la Slimnic, jud. Sibiu, a fost descoperită o așezare care atestă o continuitate de locuire neîntreruptă (la început dacică și apoi daco-romană) din sec. II î.e.n. pînă în sec. III î.e.n. Prezența populației dacice este atestată și în orașe (Apulum, Napoca, Sucidava etc.) și chiar în castre; peste tot, ceramica dacică apare alături de produsele romane.

Persistența populației dacice este indicată și de toponimia și hidronimia (numele de ape) din Dacia romană, care au rămas în cea mai mare parte dacice. Astfel, marea majoritate a orașelor din Dacia și-au păstrat numele autohtone: Apulum, Napoca, Potaissa, Alburnus, Tibiscum, Dierna, Drobeta; de asemenea, localitățile terminate în geticul dăva: Sucidava, Buridava, Cumidava, Piroboridava, Capidava. Semnificativ este și faptul că fosta capitală a Daciei a căpătat în timpul stăpînirii romane numele de *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, ca o recunoaștere oficială a prezenței dacilor în fosta reședință a regilor daci.

În ceea ce privește hidronimia, notăm că denumirile rîurilor mai importante și-au conservat, de asemenea, originea lor dacă: *Donaris* (Dunărea), *Alutus* (Oltul), *Maris* (Mureșul), *Samus* (Someșul), *Ordessos* (Argeșul), *Pyretos-Porota* (Prutul) etc. De la cine ar fi preluat romanii aceste denumiri dacă populația dacică ar fi fost exterminată în timpul războaielor din anii 101-106, așa cum susțin roeslierienii?

Identificarea culturii daco-romane pe tot cuprinsul Daciei constituie rezultatul cel mai concret și mai prețios al continuității geto-dacilor alături de romani, factori fundamentali ai etnogenezei poporului român.

Cercetările arheologice efectuate în special în ultimele două decenii, arată că populația daco-romană a continuat să locuiască neîntrerupt teritoriul Daciei și după retragerea aureliană, atât în vechile orașe daco-romane cît și în mediul rural. Mai mult, în sudul Daciei, de-a lungul Dunării, stăpînirea romană, reînălțată în timpul lui Constantin cel Mare, a durat pînă în sec. VI î.e.n., așa cum atestă descoperirile de la Sucidava (Celei), Drobeta-Turnu Severin și din alte locuri, iar Dobrogea a rămas romană pînă la începutul sec. VII î.e.n.

Deși administrația romană s-a retras în 271, schimbările economice și culturale cu imperiul au continuat neîntrerupt, moneda romană circulînd în toată Dacia. Populația daco-romană de rînd n-a regretat plecarea autorităților romane, deoarece în lipsa lor n-a mai avut de plătit impozite și alte dări. Semnificative în acest sens, sînt informațiile păstrate la scriitorul antic *Salvianus*, care spune: „într-un glas se roagă țărani romani

să-l lase a trăi cu barbarii...". Iată, deci, motive în plus pentru care oamenii pământului nu și-au părăsit țara.

Dar roeslerienii n-au susținut numai dispariția geto-dacilor și apoi a daco-romanilor din Dacia Traiană, ci și a dacilor liberi, rămași în afara granițelor Imperiului roman. După acești istorici, zona extracarpatică a Daciei, ca și vestul ei, ar fi rămas pradă „barbarilor”, locul autohtonilor fiind luat, în primele secole ale erei noastre, de populații sarmatice (iazigii, roxolanii, alanii) și de neam germanic.

Aceste aserțiuni au fost infirmate de cercetările arheologice, care au dovedit că dacii liberi au locuit intens, în sec. II-IV e.n., și teritoriul dacic neincorporat Imperiului roman. Se cunosc astăzi circa 400 așezări și necropole aparținând dacilor liberi. Cultura materială a acestora ne este cunoscută în vestul Daciei prin așezările de tip Sintana-Arad și Medieșul Aurit în sudul țării (Muntenia), prin cultura Militari-Chilia în est, între Carpați și Tyras (Nistru) prin cultura carpică, iar în nord-est, în părțile Bucovinei și Galiției, prin cultura Lipița, ai cărei purtători au fost costobocii¹. Unitară în ceea ce privește fondul autohton dacic, cultura materială a dacilor liberi a fost puternic influențată de romani. Descoperirile arheologice arată că în sec. II-III e.n. nu sarmatii și goții au dominat zona extracarpatică a Daciei, care nu făcea parte din Imperiul roman, ci carpilii², cei mai puternici dintre dacii liberi. Pentru a ilustra acest lucru, notăm că pe teritoriul Moldovei dintre Carpați și Prut se cunosc morminte sarmatice în numai 38 puncte, iar vestigii ale carpilor în circa 230 locuri.

Săpăturile arheologice pe care le-am efectuat în ultima vreme la Stolniceni-Rm. Vilcea, ca și unele descoperiri mai vechi, cum sînt cele de la Cipău-Gîrla (jud. Mureș), arată că, după retragerea administrației romane din Dacia, cei care au pătruns pe teritoriul fostei provincii au fost dacii liberi din est (carpii) și cei din vest, și nu goții, așa cum au susținut unii cercetători străini.

Sensibili și receptivi la influența romană, într-o măsură mai mare decît alții „barbari”, dacii liberi au asimilat treptat numeroase grupuri de populații migratoare. Pătrunzînd pe teritoriul fostelor provincii romane Dacia și Scythia Minor, ei au revitalizat elementul daco-roman și l-au făcut să reziste și să iasă victorios din confruntarea cu neamurile germanice și alți migratori. Ei au cunoscut și romanitatea și „barbaria”, optînd, pînă la urmă, în favoarea celei dintîi.

Problema continuității populației autohtone la nord de Dunăre, în sec. IV-VI e.n., este indisolubil legată de continuarea procesului de romanizare a întregului teritoriu carpato-danubian, deoarece procesul de romanizare nu a încetat odată cu părăsirea Daciei de către autoritățile romane, ci s-a continuat pînă spre sfîrșitul sec. VI și începutul sec. VII, cînd sinteza daco-romană poate fi socotită încheiată prin apariția poporului român.

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 4/1976.

² Vezi *Magazin Istorie*, nr. 2/1976.

Avanpremieră editorială

VIAȚA COTIDIANĂ LA TRACI

H. M. DANOV

Istoricul bulgar Hristo M. Danov s-a născut la Plovdiv, în anul 1908, și a făcut studii de istorie veche și filologie clasică la Universitatea din Viena. Din anul 1946 funcționează ca profesor la Catedra de istorie universală veche a Universității din Sofia. A participat la numeroase reuniuni și congrese internaționale și este autor al mai multor lucrări.

Studiile sale l-au făcut cunoscut și apreciat în cercurile științifice de specialitate. Ultima lucrare — *Tracia veche*, în curs de apariție în limba română la Editura Științifică și Enciclopedică din București — se ocupă mai ales de istoria tracilor de la sud de Dunăre, conținînd însă și unele referiri la tracii nord-dunăreni. Lucrarea, o sinteză valoroasă, este bazată pe ultimele cercetări.

Pentru cititorii revistei *Magazin istoric* am selectat cîteva fragmente din capitolul intitulat: Unele aspecte ale dezvoltării culturii spirituale la vechii tracii, de la sfîrșitul sec. IX pînă la începutul sec. V î.e.n.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

Prof. C. VELICHI

Să strălucească mereu prin bravura lor

Anumite pasaje din Homer sînt o dovadă convingătoare, că vechii greci, ca educatori, n-au avut motive să manifeste dispreț față de vecinii lor tracii. Nu există nici un fel de indicii și nici argumente convingătoare pentru a se crede că în acea vreme (perioada democrației militare) ar fi existat diferențieri esențiale în ceea ce se putea numi atunci educație la aristocrația greci și la tracii de rang nobil. Și la unii și la ceilalți grija principală se îndrepta spre creșterea și îngrijirea copiilor în așa mod, încît să se dezvolte sănătoși și căliți, pentru ca după aceea, să-și însușească în primul rînd arta militară și darul vorbirii (retorica de mai târziu), precum și unele cunoștințe muzicale. Numai astfel, atît la eleni cît și la tracii, tinerii nobili erau în stare să corespundă exigențelor aristocrației din perioada democrației militare: „să strălucească

mereu prin bravura lor și să întrecă pe ceilalți semenii în luptă".

Unii conducători de triburi trace sînt prezentați în eposul homeric ca personalități care, prin structura lor morală și culturală, nu se deosebeau cu nimic de cei eleni. Astfel, pe cîmpul de bătălie de sub zidurile Troiei, elenii luptau contra șefului trac Acamante, ce le amintea, nu numai prin prestanță, ci și prin bărbăție, de zeul războiului, Ares. În *Iliada* sînt clar subliniate bărbăția și calitățile militare și ale altor căpetenii trace, ca, de exemplu, Peirosos sau Rhesos. În același timp trebuie evidențiate manifestările de vitejie ale tracilor de rînd, mai cu seamă cînd luptau pentru apărarea pămîntului și a vetrelor lor.

Tot la Homer găsim indicii că, în afară de bravura și bărbăția manifestate în luptă, tracii posedau și elementele de bază ale unei educații morale, manifestată pregnant în umanitatea și grija față de acei străini, bolnavi sau răniți, căzuți pe pămîntul lor. În acest sens este caracteristic episodul legendar al lecerii zeului Hefaistos, care căzuse pe pămîntul lor și se rînise la picior.

Cu toată bogăția ținuturilor vechi trace care, comparate cu cele elene, făceau poezilor greci timpurii o impresie uneori exagerată, traiul tracilor din vremea aceea nu era chiar atît de ușor. Iată de ce părinții, în special tații, se îngrijeau ca progeniturile lor de sex bărbătesc să fie crescute și educate ca ostași viteji, rezistenți, și, în același timp, apti pentru muncă. În sarcina agricultorilor cădeau mai ales treburile aratului, semănăturii, adunării recoltei, creșterii vitelor, construirii locuințelor, într-un cuvînt, grija pentru satisfacerea necesităților de bază ale vieții. Pentru toate aceste activități erau pregătiți cei care trăiau la sate. Diferențierile sociale, oricît de pronunțate ar fi fost în vremea aceea, nu puteau anula cerința ca și fiii de nobili să-și însușească unele deprinderi necesare efectuării lucrărilor agricole de bază.

Micii gospodari

Cele mai timpurii date despre modul de viață al tracilor și al populațiilor vecine cu ei se datorează lui Herodot.

În familia tracă, tatăl îi îndruma pe băieți spre o variată activitate fizică încă de la vîrsta de 5-6 ani și pînă la intrarea lor în perioada adolescenței. De dezvoltarea și educarea fetelor se ocupa mama. Remarcăm, ca o trăsătură esențială a dezvoltării societății trace, faptul că fata era învățată să execute, la rînd cu băiatul, chiar și cele mai grele munci din agricultură și creșterea vitelor — cele două ramuri de bază ale economiei vechilor tracii. Tinerii erau obișnuți de mici să aducă apă, să taie și să care lemnele din pădurea apropiată, să muncească pe ogor. Cei care trăiau în vecinătatea riurilor, lacurilor sau mării, erau învățați să pescuiască sau să vîneze delfini. Ilustrative în această privință sînt pitoreștile descrieri versificate

ale poetului grec Oppianus (sec. II e.n.), referitoare la pescuit și la vînarea delfinilor de către tracii în Marea Neagră și în Marea Egee. Mai înainte, Herodot descriese nu mai puțin pitoresc pescuitul cu coșuri, practicat de locuitorii așezărilor lacustre de pe lacul Butkovo. Pescuitul era o meserie, dar după greci și o artă, ale cărei procedee și metode se transmiteau la vechii tracii din generație în generație.

Creșterea cailor la tracii includea „dresajul” și „călăria” (prima expresie se găsește foarte des la Homer, cînd vorbește despre tracii). Grija pentru aceste indeletniciri constituia o parte importantă în educația prin muncă a băieților și, în primul rînd, a tinerilor nobili tracii. Dintr-o odă a marelui liric grec Anacreon, dedicată frumosului său armăsar trac, aflăm

„Divinul cîntăreț” Orfeu

că nobilii tracii își învățau de mici copiii să dresze caii lor de rasă, frumoși și iuți, și să-i călărească cu iscusință.

Un epitet pentru femeile trace: harnice

Rolul educativ al muncii, și anume al muncii fizice, a fost menționat pentru prima dată în literatura greacă veche. Hesiod este primul autor care, în vestitul său poem *Munci și zile*, a exprimat ideea că munca nu este rușinoasă, numai lenevia fiind aceea care înjosește pe om. O concepție similară despre muncă o aveau și tracii, în special masele oamenilor de rînd. Trecuse abia un secol de cînd Hesiod își scrisese poemul *Munci și zile* și Herodot caracteriza femeile peone și trace drept *ergatides*, adică „muncitoare”, „harnice”. Acest epitet nu a fost folosit pentru nici un popor din antichitate de către vreun alt autor grec.

Cu toată hârnicia ei proverbială, situația femeii la vechii traci era, așa cum arată izvoarele antice, foarte grea. Ca fată, era total supusă tatălui ei, iar ca soție, bărbatului care o cumpăra aproape ca pe o sclavă. Femeile țăranilor traci se aflau într-o situație și mai grea. Importante din acest punct de vedere sînt măturile unui filozof și scriitor din prima jumătate a sec. IV î.e.n. Este vorba de Platon. În *Legile* sale, el subliniază că la traci, ca și la alte triburi și popoare negrecești, femeia era obligată să muncească pămîntul, să păzească turmele de vite și să execute o parte din cele mai grele munci domestice.

Ținînd seama de toate acestea, este mai ușor să înțelegem, pe de o parte, concepțiile pesimiste ale unor triburi trace față de viață și, mai ales, față de soarta noului născut, iar pe de altă, disprețul față de moarte. Herodot relatează, de exemplu, că la traci, un trib trac care locuia la est de cursul mijlociu al râului Nestos, exista obiceiul de a-i jeli pe nou născuți și a-i ferici pe cei care mureau. Erau jelite poate mai ales fetele, rudele pruncului adunîndu-se și înșirînd toate nenorocirile, relele și suferințele care îl așteptau în viață. Cei morți erau fericiți, deoarece moartea punea capăt chinurilor și suferințelor lor pe pămînt. Fără a mai face alte paralele, amintim doar că și aztecii din Mexic aveau asemenea obiceiuri.

Curse de care și cintece

Un rol important în educația pe care o primeau fiii vechilor traci în copilărie și în primii ani ai adolescenței îl aveau jocurile. Despre aceste îndeletniciri ale copiilor din Tracia nu avem relatări scrise. Dar din dansurile și jocurile de război ale adolescenților și ale tinerilor bărbați, care mimau în mare măsură pregătirea de război, lupta, ofensiva, atacul, defensiva, uciderea inamicului etc.,

Imagine inspirată din principalele ocupații ale vechilor traci: agricultura și creșterea vitelor

Protecție a femeilor, zeiță a lunii și a pădurilor, Bendis avea, la traci, atribuțiile cu care grecii o investiseră pe Artemis, iar romanii pe Diana

s-ar putea presupune că una dintre distracțiile preferate ale copiilor la vechii traci era jocul „de-a soldații”.

La traci, instruirea vlăstarelor nobile pentru a deveni luptători încercați și, în special, conducători de care de luptă trebuie să fi decurs într-o formă asemănătoare celei la care a fost supus Antioh fiul lui Nestor¹ pentru a câștiga cursa de care organizată de Ahile în jurul rugului pe care urma să fie ars trupul lui Patroclu². Este unul din cele mai vechi exemple — poate chiar unicul în literatura greacă — reprezentînd o ilustrare clară a celui mai însemnat element din educația copiilor și tinerilor nobili greci în acea epocă. Tot după Homer, și regele trac Rhesos, ca și ceilalți basilei traci, posedau pînă la desăvîrșire arta de a-și conducearele ferecate cu aur. În consecință, nu este greu de admis că la nobilii traci pregătirea de luptă decurgea în forme foarte asemănătoare celor arătate în *Cîntul XXIII al Iliadei*.

Un rol important în educația copiilor și tinerilor nobili greci îl aveau arta oratorică (retorica) și muzica. Numeroasele măturii din poemele homerice constituie o bază suficientă pentru a putea considera că și tinerii nobili traci erau inițiați în arta retoricii. De exemplu, nobilul peon Asteropaios care, după propriile lui cuvinte, se născuse pe malul largului riu Axios (Vardar), a dat dovadă de nu mai puțină iscusință retorică decît adversarul său Ahile. Deprinderea conducătorilor de triburi trace de a se purta în societate și de a se exprima adecvat în ocazii oficiale și solemne rezultă din operele unor autori mai tîrziu. Această abilitate presupune însă tradiții și exerciții cu rădăcini într-o perioadă anterioară. Astfel, o deprindere remarcabilă de a se manifesta firesc și în forma cuvenită față de soliile străine se constată

¹ Nestor — erau favorit al lui Homer, important personaj al războiului troian.

² Patroclu — unul dintre eroii *Iliadei*, ucis într-o luptă împotriva troienilor.

în cuvîntarea prin care regele trac Seuthes II s-a adresat generalului Atenian Xenofon înainte de a începe tratativele cu acesta. Aceeași abilitate, deși într-o altă formă de exprimare, apare și în cuvintele cu care se adresează lui Seuthes II unul din traci de rînd, atunci cînd aduce darurile în timpul banchetului dat în onoarea lui Xenofon și a ofițerilor săi.

De o deosebită apreciere se bucura la traci muzica, adică cel de-al treilea element important al educației copiilor și a tinerilor greci. Numeroase sînt știrile cuprinse în lucrările scriitorilor antici, greci și romani, despre minunatul cîntăreț trac Orfeu, despre predecesorul său, Thamyris, precum și despre vestitul muzicant Linos care, după o veche tradiție scrisă, ar fi fost fratele lui Orfeu. Faima de care se bucura muzicantul trac Linos „dăruit de zei” cu arta de a cînta la harfă, o aflăm din scrierile și legendele grecești. Potrivit acestora, Linos a fost profesorul de muzică al lui Hercule și al fratelui său Iphicles. Hercule, însă, s-ar fi arătat „nereceptiv”, deoarece nu-i plăcea muzica. Ba mai mult, infuriindu-se odată peste măsură, pentru că nu putuse reda ceea ce i se predase, l-a ucis pe nefericitul său profesor de muzică, după cum spune legenda, lovindu-l în cap cu lira.

Potrivit relatării lui Xenofon, luptătorii traci își executau dansul de luptă „național” întîlnind cîntecul regelui Sitalkes, șeful statului odrisilor¹, pe vremea cînd acesta atînsese culmea întinderii și puterii lui. Tracii cunoșteau însă și acțiunea liniștitoare a muzicii. După cum afirmă oratorul și istoricul grec Theopompos, geții, rudele și vecinii direcți ai tracilor (de sud), aveau obiceiul să trimită soli, pentru tratative de pace, care recitau textul mesajului în sunete de cîteră. Nu există nici o îndoială că acțiunea înobilatoare și liniștitoare a muzicii a fost utilizată și în educația copiilor vechilor traci, aceștia posedînd, uneori în cea mai înaltă măsură, arta muzicală. Oare Orfeu, „divinul cîntăreț” trac, n-a fost în stare să facă pînă și arborii să-și plece virfurile în fața sa, să miște pietrele și să îmblînzească animalele sălbatice cu cîntecele acompaniate la liră?

La vechii traci muzica nu se reducea doar la arta lui Thamyris, a lui Orfeu, a lui Linos și a altor „născuți din zei” — în realitate cîntăreți și muzicanți pe jumătate mitici — ci era, înainte de toate, larg răspîndită printre numeroasele triburi. Multe mărturii transmise din antichitate ne încredințează că tocmai traci din popor erau aceia care prețuiau arta muzicală, străduindu-se, după posibilități, să contribuie la perfecționarea ei. Euphorion, unul din poeții de vază ai epocii elenistice, ne relatează contribuția la dezvoltarea muzicii a acestor oameni umili. De la el știm că doi traci din tribul maedilor, anume Seuthes și Rhonakes, au născocit un fluier ciobănesc cu o singură țevă (flaut, caval). Euphorion fiind unul dintre poeții cei mai citiți în epoca elenistică, această relatare are o deosebită importanță.

DIN URARTU ÎN DANEMARCA —PRIN TRACIA

T. G. E. POWELL

Cercetătorul englez T.G.E. Powell (1916-1975), pînă de curînd profesor la Universitatea din Liverpool, este cunoscut pentru preocupările sale în problemele preistoriei europene din mileniiu II și I î.e.n. și, mai cu seamă, pentru studiile de arheologie celtică. Căutînd răspunsuri pentru originea unor elemente răsăritene în arta celtică, Powell a studiat arta ahemenidă și cea din regiunile tracice, susținînd punctul de vedere după care lumea tracă (inclusiv geto-dacă) a jucat un rol determinant în transferarea către occident a unor stiluri artistice proprii Asiei Mici. În acest sens, cercetătorul englez a studiat și materiale descoperite pe teritoriul patriei noastre.

În lucrarea pe care o prezentăm mai jos, From Urartu to Gundestrup: the Agency of Thracian Metal-Work („De la Urartu la Gundestrup prin intermediul orfevrăriei tracice”), Powell încearcă să explice caracterul și originea elementelor stilistice predominante în compoziția decorului de pe faimosul cazan de bronz de la Gundestrup (Danemarca). Cunoscută de multă vreme, descoperirea de la Gundestrup — datînd de la sfîrșitul secolului II sau începutul sec. I î.e.n. — a suscitat un viu interes și nu mai puține discuții asupra originii unor elemente de vădit caracter arhaic oriental (animale fantastice etc.), a iconografiei — cu paralele în zona din jurul Mării Negre — care nu poate fi niciunul explicată prin arta celtică, greco-celtică sau celto-romană. După Powell, cazanul descoperit la Gundestrup este punctul terminus al unei lungi evoluții de elemente de stil și de motive cu punct de pornire în arta regatului antic Urartu, regat distrus de către asirieni pe la mijlocul sec. VIII î.e.n. În urma acestui eveniment, meșterii și negustorii urartieni s-au dispersat în toată Asia Mică, iar tehnica lor artistică și stilul lucrărilor lor a ajuns, prin intermediul neguțătorilor greci și etrusci, în Europa. Înaintarea spre apus a Imperiului persan, respectiv cucerirea Anatoliei și pătrunderea perșilor în Peninsula Balcanică, a contribuit, de asemenea, la transmiterea unor elemente din arta orientului. Acest fapt este acceptat de mulți cercetători moderni. Meritul lui Powell este de a fi accentuat rolul preponderent al culturii tracice, atît în receptivitatea față de această artă, cît și ca factor intermediar în transmiterea spre apus a stilurilor orientale.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 7 și 8/1976.

În cele ce urmează, reproducem din lucrarea lui Powell fragmente ce prezintă, după părerea noastră, un interes pentru grupuri mai largi de cititori de la noi. Pentru a conserva coerența textului în urma acțiunii de selecționare a fragmentelor am făcut unele omisiuni și adaptări.

Titlul aparține redacției Magazin istoric.

Dr. Alexandru VULPE

Înainte de sfârșitul sec. VI î.e.n. a avut loc un eveniment care a dat o nouă vigoare stilurilor artistice orientalizante din lumea greacă și „barbară”¹ din sud-estul Europei. Cadrul acestui eveniment îl constituie marea expediție a lui Darius I împotriva sciților, din 513-512 î.e.n., înființarea pe teritoriul tracic, ca urmare a acestei expediții, a satrapiei persane a Traciei și, în cele din urmă, sfârșitul ocupației ahemenide, sub Xerxes, în 480-479 [...]. În orice caz, cei 30 ani de prezență ahemenidă și prada îmbelsugată trecută prin mâinile „barbarilor” cu prilejul retragerii lui Xerxes au stimulat noi idei creatoare.

Printre cele mai importante piese ahemenide din Tracia este amfora de argint având minerele decorate cu animale înaripate găsite în tumulul „Kukuva mogila” de la Duvanli, în Bulgaria. Acest vas este de pe vremea lui Xerxes, chiar dacă a fost îngropat ceva mai târziu [...]. Să examinăm și descoperirile dintr-un bogat mormânt „barbar” de la Agighiol, din Dobrogea. Dumitru Berciu a prezentat recent natura și conținutul acestei descoperiri, scoasă la lumină în 1931. Este vorba prin excelență de un mormânt princiar tracic, depus într-o cameră de piatră la baza unui tumul. Scheletul unei femei și a trei cai însoțesc pe cel al ilustrului defunct. Atenția noastră este însă atrasă acum de o pereche de cupe de argint și de un coif de asemenea de argint, pe toate trei fiind reprezentate, în mod distinct, dar într-un stil greoi, o serie de animale anticipând reprezentările de pe cazanul de la Gundestrup. O pereche de cne-mide de argint, de un tip cunoscut în Tracia, și ceramica greacă cu figuri roșii datează mormântul pe la 400 î.e.n. Aceste piese de argint de la Agighiol², împreună cu un coif aproape identic aflat la Detroit și o cupă păstrată la New York, ambele probabil din același mormânt sau dintr-un altul aflat în vecinătate, înmănușează aproape toate elementele decorative necesare pentru crearea unor scene ca cele ce ornamează cazanul de la Gundestrup. O altă piesă îndeaproape legată de cele precedente este coiful de aur de la Poiana Coțofenești (Prahova), recunoscut de mult timp ca un exemplar de netăgăduit pentru explicarea stilului animalier al reprezentărilor de pe cazanul amintit mai sus.

Aceste opere de orfevrărie tracă, inspirate evident dar, totuși, indirect din arta ahemenidă, vădesc o oarecare înfrindere cu ea,

mai mult decât cu cea greacă, etruscă sau scită, de asemenea produse ale influenței orientalizante. Dintre toate piesele pe care le avem la dispoziție, cupele de argint se pretează cel mai bine la stabilirea unui diagnostic. Atît în ceea ce privește forma lor, cît și subiectul decorului ele pot fi comparate cu cupele înalte de aur și de argint de la Amlaș, Marlik și cu alte descoperiri iraniene, datînd din sec. IX sau VIII î.e.n. Aceste vechi piese de metal, cu o formă suplă și lucrate îngrijit, animalele ce le decorează, naturale și mitice, redată prin ciocănire și avînd blănușile executate cu mare finețe prin cizelare, chenarele cu motive abstracte, toate trăsăturile lor caracteristice ne pun la dispoziție o impresionantă serie de prototipuri. Dar, în veacurile ce s-au scurs între confecționarea acestor piese și a celor de la Agighiol, stilul a fost mult deteriorat [...]. Nu se poate, totuși, nega îndeplinirea meseriilor care au lucrat piesele de artă tracă [...]. Prezența persană a contribuit, așadar, la formarea unei arte indigene, exemplificată la Agighiol, în a cărei structură se regăsesc stiluri vechi iraniene.

[În continuare, Powell schițează evenimentele și faptele care au dus la contactul lumii trace cu celții, explicînd astfel transmiterea elementelor orientalizante spre nord-vestul Europei.]

Scordiscii și boii [de neam celtic] au putut juca un rol în această acțiune, dar izvorul tradițiilor de prelucrare și modelare a argintului, precum și stilul orientalizant au rămas în mîini tracice. Importantă pentru sec. II-I î.e.n. este dezvoltarea argintăriei dacice, sau geto-dacice, caracteristică zonelor carpatice și istropontice ale arheologiei românești. În general, această argintărie reprezintă o dezvoltare a unei practici mai vechi a tracilor sudici, care s-a schimbat continuu sub influența elenistică și a devenit, în ceea ce privește stilul și reprezentarea, o parte integrantă a culturii pontice [...]. Ritonul de argint de la Rahmanli, împodobit cu o friză de satiri dansînd și cu foi de iederă, datează din sec. III î.e.n. Această piesă a fost descoperită în Bulgaria. La nord de Dunăre s-a găsit, la Poroina (Mehedintși), un riton tot de argint, de un mai pronunțat stil „barbar”, avînd reprezentate femei șezînd sau în picioare. Ambele piese ar putea fi folosite în explicarea decorului de pe cazanul de la Gundestrup.

[...] Am considerat necesar să trecem în revistă aspecte ale stilului animalier și ale orfevrăriei pe o perioadă mult mai lungă — de aproape șase secole — decât ar fi părut necesar pentru a aprecia fondul pe care s-a creat cazanul de la Gundestrup. Complexitatea problemelor privind cronologia ariilor culturale și condițiile de creație este de așa natură, încît o relație vagă cu unele piese mai vechi nu ne poate mulțumi, fiind necesară o cercetare exhaustivă a tuturor elementelor constituente. Putem data cazanul de la Gundestrup pe la 100 î.e.n. Făurirea lui s-a petrecut într-un loc unde versiunile trace ale vechii arte orientalizante erau încă vii. Patria acestor meșteri trebuie localizată în Europa carpato-dunăreană.

¹ Autorul folosește această denumire pentru popoarele antice din afara lumii greco-romane.

² Vezi Magazin istoric, nr. 4/1976.

Începuturi de civilizație în sud-estul Europei

M. GARAȘANIN (Iugoslavia),
I. NESTOR (România)

Situația geografică a Peninsulei Balcanice și a zonei sud-est europene¹ a făcut ca, din timpurile cele mai îndepărtate, ele să joace rolul de intermediar între Orientul Apropiat, Europa Centrală și regiunile de stepă. În felul acesta, aici s-au format civilizații complexe, dar care au știut să-și mențină trăsăturile specifice, strict individualizate.

Cum s-a născut metalurgia?

Datele despre începuturile civilizației umane în sud-estul Europei nu sînt încă suficiente, deși ele s-au îmbogățit în cursul ultimilor ani, datorită amplei dezvoltări a investigațiilor și studiilor, urmate de numeroase săpături efectuate în România, Bulgaria, Iugoslavia. Au fost, astfel, descoperite locuințe paleolitice, fie ele sub formă de grote sau adăposturi în aer liber, pe aproape întreg teritoriul care ne interesează. Perioada cea mai cunoscută din întreaga preistorie a sud-estului este neoliticul așa-zis clasic, în cadrul căruia distingem mai multe mari complexe de civilizație, precum și un număr de grupuri regionale.

Cronologia relativă a marilor complexe balcanice: Karanovo, în Tracia (cu varianta sa Azmak), Starčevo, în bazinul Moravei și în Voivodina (cu variantele sale periferice Körös, în Ungaria, și Criș în Oltenia, Transilvania și Moldova), Vinča aproximativ pe același teritoriu cu cel al grupului Starčevo, arată limpede că ele sînt mai vechi în sud-est decît în nord-vest (de exemplu Karanovo față de Starčevo etc.), ceea ce se confirmă, de altfel, și prin înfrudirea grupurilor balcanice cu civilizații anterioare, ca cele din Anatolia și din Orientul Apropiat. În ceea ce privește cronologia absolută a neoliticului, care ridică probleme deocamdată nerezolvate, reconsiderarea amănunțită a metodelor cu carbon radioactiv (C 14)² va aduce precizările necesare. În orice caz, descoperirea de la Tărtăria (jud. Hunedoara)³, unde au fost găsite, într-un strat din faza veche Vinča, tablețe de lut cu caractere considerate de

unii specialiști ca fiind sumeriene, este menită, după părerea noastră, să spună un cuvînt important în această problemă.

Pînă spre sfîrșitul mileniului III, evoluția neoliticului balcanic a decurs fără conflicte importante declanșate din afară, deci mai mult sau mai puțin pașnic. Pe teritoriul actual al României ea poate fi urmărită în diferitele faze ale culturilor Boian și Gumelnița, acestea din urmă caracterizată prin ceramica sa pictată cu grafit. În această epocă, modificări sensibile s-au petrecut doar în regiunea egeeană, unde neoliticul a fost înlocuit printr-o civilizație dominată de tendința spre urbanizare, de folosirea metalului și de tipuri ceramice puternic influențate de Anatolia. Aceste grupuri de civilizații — cicladicul și minoicul vechi în Creta, bronzul vechi în Macedonia, helladicul vechi în Grecia ș.a. — sînt atribuite epocii bronzului.

De altfel, în această perioadă metalul își face apariția, pentru întia oară și în interiorul Peninsulei Balcanice. Cum s-a născut metalurgia în aceste ținuturi? Întrebarea constituie obiectul unor discuții implicînd diferite ipoteze. Una dintre ele se referă la căutătorii de zăcăminte, veniți din alte părți. Totuși, de la bun început, în regiunile noastre s-a dezvoltat o metalurgie locală: primele obiecte din metal (aramă sau aur) aparțin unor tipuri primitive care permit ipoteza unei geneze spontane. Primele ustensile din aramă — topoarele în formă de cruce — au fost găsite mai cu seamă în zona carpatică, ele putînd fi considerate produse locale, dacă ne gîndim la bogatele zăcăminte de la Baia de Aramă, Bor ș.a. Produsele importate au avut aici doar un rol secundar (ne referim la unele tipuri de pumnale de origine pontică).

Pentru prima oară — numele unui popor

Această evoluție pașnică a fost întreruptă spre sfîrșitul mileniului III⁴, prin incursiunile unor elemente etnice noi, cu care a început o perioadă de tulburări, lungă de cîteva secole. Dar acești nou veniți n-au nimicit nici populațiile autohtone, nici civilizația lor agricolă și sedentară, evident superioară. Este cert că aceste noi elemente etnice au aparținut marii ramuri indoeuropene. Incursiunile lor să fi fost, după cum consideră cei mai mulți cercetători, prima mare deplasare a indoeuropenilor, formînd în simbioză cu elementele autohtone baza populațiilor atestate istoric mai tîrziu? Sau poate, după cum afirmă unii lingviști eminenți (printre care Vl. Georgiev, din R.P. Bulgaria), în Peninsula Balcanică au existat indoeuropeni într-o epocă mult mai veche, chiar în neoliticul timpuriu?

În această perioadă se poate vorbi pentru prima oară de un popor, cel al grecilor, care se pare că au locuit în sudul Peninsulei Balcanice de pe la începutul mileniului II. De

⁴ Majoritatea cercetătorilor consideră astăzi că aceste evenimente au avut loc cu cel puțin o jumătate de mileniu mai devreme.

¹ Textul articolului se publică într-o formă prescurtată. Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin Istorie.

² Vezi Magazin Istorie, nr. 5/1972.

³ Vezi Magazin Istorie, nr. 3/1972.

unde au venit ei rămâne, însă, încă o problemă neelucidată.

În epoca bronzului se constată o accentuată fărâmițare a numeroaselor grupuri locale aparținând complexelor de civilizații existente în neolitic. Repartiția inegală a zăcămintelor miniere a provocat, fără îndoială, modificări considerabile în echilibrul dintre diferite grupuri și elemente etnice, iar noile condiții economice au necesitat, la rândul lor, o specializare mai pronunțată a activităților umane. Evoluția sud-estului european în această epocă s-a produs din nou, într-un cadru intern, fără zguduiri declanșate din afară. Marile complexe de civilizație din perioada la care ne referim sînt cele din răsăritul Balcanilor, cuprinzînd teritoriul Traciei și regiunile pînă în vecinătatea liniei Morava-Vardar, cele din apus, de dincolo de această linie, și cele nordice, complexul balcano-carpatic. Spre sfîrșitul sec. XIII î.e.n., epoca de evoluție relativ liniștită a fost întreruptă din nou, mișcările de populații cuprinzînd întreaga zonă a sud-estului european. Este vremea prăbușirii civilizației miceniene și cretane, a dispariției așezărilor epocii de bronz din Macedonia, a nimicirii Imperiului hitit. Astăzi, arheologia ne îndoaie să urmărim, într-o anumită măsură, evenimente istorice despre care ne vorbesc și surse scrise și al căror reflex poetic îl constituie poemele homerice istorisind distrugerea Troiei. De atunci datează depozitele de obiecte metalice — podoaabe, ustensile, arme — precum și giuvaeruri, încredințate pămîntului în acea perioadă tulbură.

Populațiile muntene din interiorul Peninsulei Balcanice n-au fost luate prin surprindere de mișcările survenite înții în regiunile imediat învecinate. Mai mult, ele însele au participat la aceste mutații. Așa se explică înruditarea dintre obiectele metalice descoperite în Grecia după prăbușirea civilizației miceniene și cele din vestul Balcanilor, datînd din jurul anului 1000 î.e.n., sau identitatea dintre elementele de civilizație din Troia de după distrugerea sa în epoca homerică și unele descoperiri din Dobrogea (Babadag).

O nouă perioadă de liniște marchează începutul epocii fierului propriu-zis. Căci se pare că fierul a fost cunoscut în urma contactelor cu civilizația anatoliană și mai ales cu cea hitită, care știau să utilizeze acest metal. Civilizațiile de atunci ne sînt încă prea puțin cunoscute. În Tracia, în regiunea carpatică și în cea a Dunării de Jos putem urmări o continuitate în evoluția din epoca premergătoare, de tranziție, spre cea a fierului propriu-zis. Ea se constată în grupurile regionale Vîrtop, Basarabi și în cel mai recent, Ferigile (România). Este o evoluție caracterizată prin dezvoltarea relațiilor comerciale și culturale cu lumea greacă, începînd cu sfîrșitul sec. VII î.e.n., și prin fondarea unor colonii grecești pontice, simbioză ce se manifestă, între altele, în mormintele tumulare indigene din regiunea Histriei, precum și în bogatele descoperiri de la Duvanli, în Tracia, în frescele din mormîntul de la Kazanlik²,

în tezaurul de aur de la Panaghiuriște etc. Influențele grecești se fac simțite și în produsele locale, mai ales în ceramică.

Marile populații paleobalcanice

Începînd cu epoca fierului, sîntem în posesia unor date istorice mai precise privind sud-estul european și Peninsula Balcanică. În Tracia și la Dunărea de Jos a luat naștere, din sec. VI î.e.n., o artă tracă cu puternice influențe ale stilului animalier scit. Din aceeași perioadă datează formarea primelor state autohtone: cel al odrisilor³, în Tracia, și cel al dacilor. Din punct de vedere arheologic, este important de remarcat că influența greacă s-a făcut simțită mai puțin în regiunile îndepărtate ale Daciei, unde s-a format o civilizație mai individualizată, a cărei epocă de înflorire se situează spre începutul erei noastre și pe care o cunoaștem mai ales prin intermediul fortificațiilor daco-getice de la Grădiștea Muncelului. O evoluție similară s-a produs în vest, în zona locuită de iliri, unde s-a format Imperiul ilir; de atunci datează fortărețele ilire Meteon (Medun), în apropiere de Titograd, în Iugoslavia, Akrolissos (Lješ), Guitani în Albania ș.a.

Continuitatea civilizației din epoca fierului, pînă la dominația romană, ne permite să-i identificăm pe purtătorii acestei civilizații cu marile populații istorice paleobalcanice: ilirii la vest, tracii [de sud] și dacii [tracii de nord] la nord. Granița dintre iliri și tracii poate fi fixată, cu aproximație, în zona Moraviei și a Vardarului, firește, cu unele fluctuații. Repartiția etnică corespunde, în linii mari, complexelor de civilizații din epoca anterioară, cea a bronzului.

În istoria popoarelor paleobalcanice, invazia celtilor nu pare să fi jucat un rol prea important. Nici arheologia și nici lingvistica nu ne oferă date despre celții menționați de Iustin, care ar fi traversat Iliria. În vestul Balcanilor, elementul celtic se manifestă doar prin câteva produse importate, și acestea rare, sau prin imitații, mai ales în aspectul podăbelor. Ne sînt mai bine cunoscuți, din punct de vedere arheologic celții scordisci care, izgoiți din Delfi în 279 î.e.n., au ajuns în Serbia. Descoperiri recente — necropola Rospi Cuprija, lângă Belgrad — confirmă datele izvoarelor istorice: celții s-au contopit cu populațiile autohtone, formînd, în cursul ultimelor trei secole dinaintea erei noastre, o civilizație mixtă. În zona balcano-carpatică, descoperirile celtice sînt, de asemenea, rare. În ceea ce privește regatul celt din Tyllis, în Tracia, atestat istoric în sec. III î.e.n., pînă în momentul de față nu există confirmări arheologice ale rolului său.

Schitat în linii generale, acesta este tabloul istoric al Peninsulei Balcanice și al sud-estului european din timpurile cele mai îndepărtate și pînă în perioada de dezvoltare a populațiilor paleobalcanice dinaintea dominației romane.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 8/1976.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 7-8/1968.

³ Vezi Magazin Istoric, nr. 7 și 8/1976.

Dicționar istoric

Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orinduirile sociale cunoscute pe plan universal, acumulându-se o bogată civilizație materială și spirituală. O importanță deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista și al lui Decebal.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

agriani
albocensii
aletoi
ansamensi
applarensi
apuli
apsinthioi
arsietali
artaci
asti
ausdecensii
(usdecensii)

debricii
beni
bereginti
bessi
bettegeri
blefi
bisalti
bistoni
bitini
bottiali
brianti (priantii?)
brigi
brisi

buri (burdavensi)
caeni
carpi
carpodaci
caucoensi
ceiagisi
celegerri
ciconi
collaetae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusaei
daci (v. geto-daci)
dantheteli
darsi (darsai)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
dioi
dolonsi (dolongi)
droși
drugeri
edoni

geti (getae,
v. geto-daci)
harpi
hypsalti
lai
maedobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napel
nipsaloi
(tranipsioi)
obulensi
odomanti
odrisi
oinensi
oitensi
olizoni
orresci
palopii
palti
panaloi
piarensi
piefigi
plengeti
pleri
pirogeri
piliasti
potulatensi

pradavensi
ratacensi
(racatensi)
rondaloi
saboci
saci
sapei
sargeti
satiri
serdi
siensi
sindi
singi
sithoni
suci
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
triballi
tynteni
tyrageti
uti
zaleii
zbaleoni
zerani

Izvoarele literare și inscripțiile antice atestă prezența pe teritoriul patriei noastre a numeroase triburi și neamuri traco-trace, între care cele mai însemnate au fost cel al geților și al dacilor. Acești traci nord-dunăreni erau și ei împărțiți în triburi: apuli, buridavensi, piefigi, siensi, blefi, terizi ș.a. Încă înainte de mijlocul mileniului I î.e.n., aceste triburi au început să se constituie în uniuni tribale, care au alcătuit apoi marele regat al lui Burebista — conducător get socotit, în vremea sa, „cel dintîi și cel mai mare dintre regii din Tracia”. Cu Burebista, s-a inaugurat în istoria geto-dacilor o perioadă de mare unitate politică și culturală, pe bazele căreia s-a înălțat regatul lui Decebal, asigurînd, mai apoi, continuitatea și

unitatea populației daco-romane și romanice, și, în ultimă instanță, unitatea poporului român.

Iată, în continuarea Dicționarului istoric¹ câteva neamuri și triburi traco-trace care au locuit pe teritoriul țării noastre.

S.G.

Piefigii

Printre neamurile din Dacia menționate de Ptolemeu în *Geografia* sa se înfățișează și numele piefigilor. Toți istoricii sînt de acord în a le atribui o origine certă geto-dacică. V. Părvan (*Getica*) i-a localizat în Cîmpia munteană, aproximativ în fostul județ Vlașca și în actualele județe Ilfov și Ialomița, iar mai recent,

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 1-8/1976.

R. Vulpe l-a plasat pe valea Argeşului, în jurul aşezării getice de la Popeşti (jud. Ilfov), identificată de acelaşi autor cu „oraşul” Sorum, menţionat de Ptolemeu.

După toate probabilităţile, neamul pefligilor este unul şi acelaşi cu marea uniune de triburi getice din secolele III-I î.e.n., determinată pe baza studiului monedelor geto-dacice de tip Virteju-Bucureşti¹. Incepăturile ei pot fi urcate în timp până în vremea regelui Dromichete, cînd geţii se afirmă prin victoriile reputeate în două rânduri asupra armatelor lui Lisimah. În perioada imediat premergătoare lui Burebista, uniunea de triburi getice din mijlocul Munteniei — foarte probabil acele neam al pefligilor — reprezintă cel mai important centru economic şi politic din toată Dacia. Acest nucleu getic va constitui dacă nu principatul, unul din principalele puncte de sprijin ale lui Burebista în opera sa de unificare a tuturor geto-dacilor.

Potulatensii

Neam dacic, pomenit de asemenea de Ptolemeu printre cele care locuiau în Dacia. După opinia lui V. Părvan, acest neam ar fi populat părţile de nord ale Olteniei şi zona deluroasă din vestul Munteniei. În parte, localizarea potulatensilor coincide cu aceea a uniunii de triburi corespunzătoare monedelor geto-dacice de tip Adîncata-Mînăstirea, întîlnite mai frecvent în estul Olteniei şi nord-vestul Munteniei (a doua jumătate a sec. II î.e.n.).

Siensii

Alături de celelalte populaţii din Dacia, pe care acelaşi geograf antic le înregistrează pe la mijlocul sec. II î.e.n., sînt menţionaţi şi siensii. După calculele lui V. Părvan, siensii ar fi locuit de-a lungul râurilor Ialomiţa şi Buzău, adică în partea de nord-est a Munteniei, corespunzătoare judeţelor Buzău şi Brăila. Cercetările numismatice recente, bazate pe o mai bună cunoaştere a monedelor geto-dace de tip Dumbrăveni şi Inoteşti-Răcoasa, au dus la identificarea unei importante uniunii de triburi getice, care se întindea de la riul Buzău şi pînă pe cursul inferior al Siretului. Această uniune de triburi ar putea fi constituită de neamul siensilor care, în acest caz, trebuie să fi ocupat o zonă mai mare faţă de cea propusă de V. Părvan. Important de amintit în această privinţă este faptul că, încă din sec. III î.e.n., geţii din această regiune, siensii de atunci sau de mai tîrziu, au jucat un rol deosebit de însemnat în viaţa politică şi economică a oraşelor greceşti de pe coasta de vest a Mării Negre.

Ratacensii

Sînt pomeniţi, de autorul citat mai sus, în grupa neamurilor din părţile centrale ale Daciei. Au fost consideraţi fără rezerve de origine dacică şi plasaţi în platoul transilvănean dintre Timna şi Someş (V. Părvan, *Getica*). În ultima vreme, ei au fost identificaţi cu uniunea de triburi dace de pe valea Mureşului şi a Tîrnavei, întinzîndu-se spre sud pînă la Carpaţi. Această uniune de triburi corespunde monedelor de tip Rădăuleşti-Hunedoara, Alud-Cugir şi Petelea, predînd, în timp, momentului unificării de către Burebista.

Albocensii

Ptolemeu menţionează pe albocensi printre neamurile care locuiau în părţile de sud-vest ale Daciei. Originea

lor dacică nu este pusă la îndoială. Se crede că numele lor provine de la localitatea Alboca, localizată în sudul Banatului de azi.

Predavensii

Vorbînd despre neamurile din centrul şi vestul Daciei, autorul *Geografiei* pomeneste şi pe predavensi, de asemenea de origine dacică. Ei pot fi localizaţi la nord de Mureşul inferior, pînă aproape de Crişuri, ceea ce li identifică pe predavensi cu purtătorii monedelor dacice de tip Tîc-Chereluş, care, la sfîrşitul sec. II şi începutul sec. I î.e.n., au locuit în părţile din dreapta Mureşului de Jos.

Ceiagisii

Printre ultimele nume de triburi dace întîlnite în *Geografia* se află şi neamul ceiagisilor. Ei sînt amintiţi alături de pefligi şi se apreciază, după cercetările lui V. Părvan (*Getica*), că ar fi locuit la sud de potulatensi, adică în sud-vestul Munteniei şi sud-estul Olteniei (cursul inferior al Oltului).

C. PREDA

Clio anunţă Peripeţiile unui inel

Printre numeroasele vestigii ale trecutului (unelte, arme, podoabe), descoperite recent de arheologul P. Diaconu, la Păcuilui lui Soare², din apropierea com. Ostrov, jud. Constanţa se află şi un mesager din îndepărtata Chină. Este vorba despre un inel de bronz — cu o inscripţie chinezească — din sec. XIII.

Este greu de precizat în ce împrejurări a putut ajunge un asemenea obiect pe meleagurile noastre. Va fi fost adus odată cu marea invazie a tătarilor? Nu este exclus. După cum este posibil ca inelul să fi ajuns aici prin intermediul numeroşilor negustori ce străbăteau în această vreme Europa şi Asia, Păcuilui lui Soare fiind unul dintre importante centre comerciale din răsăritul continentului.

Cochetărie acum două milenii

Străbunele noastre se fardau? O descoperire recentă făcută de dr. Gh. Bichir, la Pădureni, jud. Vrancea (aşezare carpo-dacică din sec. II-III î.e.n.) confirmă acest lucru. Printre obiectele găsite aici se află şi două splendide... pudriere, confecţionate din tablă de bronz, dintre care una fin cizelată cu dăţiţa şi ciocanul. În interiorul acestora — un prof extrem de fin, de culoare roz, preparat — aşa cum s-a constatat prin analiza de laborator — din mărgean ars.

G. D.

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 5/1976.

² Vezi *Magazin Istorie*, nr. 11/1974.

MIRCEA CEL BĂTRÎN, OȘTENI VITEJI —

Dr. N. GRIGORAȘ

Doi voievozi¹ pe care istoria i-a așezat alături nu atât pentru că au fost contemporani, ci mai ales pentru modul cum au gândit și făptuit istoria acelor ani, pentru moștenirea lăsată de ei urmașilor. Parafrazându-l pe Grigore Ureche, putem spune că ei au fost primii domnitori „așezați”, adică stăpînitori autoritari ai unor țări în care procesul de organizare social-economică și politică a statului feudal, în laturile sale esențiale, fusese încheiat. Ridicînd pe o treaptă superioară lupta pentru independență a înaintașilor, Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun au sporit prestigiul internațional al țărilor lor, transformîndu-le în factori de seamă ai politicii europene.

Tradițiile unității

Cu forțe unite, românii au îndepărtat dominația străină, și, opunîndu-se ingerințelor din afară, și-au creat state de sine stătătoare², colaborînd strîns și continuu în domeniul politic, economic și cultural. Elementele esențiale de unitate (neam, limbă, cultură, obiceiuri, religie etc.) și-au pus amprenta puternică și specifică asupra evoluției celor trei țări române astfel încît, deși nevoit să trăiască multă vreme în state diferite, poporul român și-a făurit o istorie unică. Crearea statelor feudale românești nu trebuie confundată cu o acțiune de împărțire mecanică a poporului român în state izolate, a căror istorie să se dezvolte paralel și fără nici un fel de legături. Tocmai conștiința unității de neam și limbă, apărută de foarte timpuriu³,

a călăuzit faptele și gîndurile multora din bărbaii destoinici ai istoriei noastre, direcții de acțiune ce vizau interesele generale ale tuturor românilor, pe care evenimentele istorice i-au pus permanent în fața acelorași nevoi și primejdii.

Referindu-se la politica externă a domnilor români la sfîrșitul secolului XIV, Nicolae Iorga aprecia că Mircea cel Bătrîn și Petru I Mușatinul⁴ au fost primii domnitori care, în mod conștient, au inițiat o politică a „blocului românesc”, avînd ca țel păstrarea independenței în împrejurări internaționale tot mai dificile. Apărarea neatrînrării prin eforturile unite ale tuturor românilor a devenit, în acei ani, ca și în perioadele următoare, un mod de acțiune, de manifestare plenară a capacităților militare și politice românești.

În momentul în care Mircea cel Bătrîn ocupa tronul Țării Românești (1386), centrul și sud-estul european erau zgu-

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 3/1967, 2/1973 și 4/1975.

² Vezi *Magazin Istoric*, nr. 1/1969; 4, 9/1970; 11/1971; 1/1972.

³ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 10, 12/1969; 10/1970.

⁴ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 11/1974.

ALEXANDRU CEL BUN

DIPLOMAȚI ISCUSIȚI

duite de puternice convulsii, în urma cărora presiunea otomană va produce căderea rapidă a statelor balcanice, la începutul ultimului deceniu al sec. XIV, amenințând direct țările române. Situația s-a agravat și prin noua conjunctură creată după moartea lui Ludovic cel Mare, în 1382, când cele două părți componente ale marelui regat angevin — Ungaria și Polonia — au redevenit regate separate, cu o politică externă caracterizată mai ales prin momente de puternică rivalitate. Disputa dintre cei doi moștenitori ai fostului regat angevin — Sigismund de Luxemburg al Ungariei și Vladislav Jagello al Poloniei — a vizat, uneori mărturisit, alteori tacit, și țările române.

În condițiile unor relații internaționale extrem de complicate și primejdioase pentru independența țării sale, Mircea a dovedit o deosebită capacitate de sesizare a fenomenelor politice în esența lor și, apreciind cu luciditate raporturile de forțe, a dus o politică externă activă, realistă. El „a trebuit — cum remarcă P.P. Panaitescu — să se adapteze la o lume ce se schimba mereu și de care depindea adesea viața și libertatea țării sale. Mircea stă la început, la începutul apărării seculare împotriva turcilor, la începutul politicii de rivalitate pentru țările noastre între puternicii vecini creștini. De la el începând se fixează politica noastră externă în cadrele ei”.

După victoria obținută în 1389 de oștile Semilunii la Kossovo (Cîmpia Mierlei)¹ și apoi ocuparea țaratului bul-

gar de la Tirnovo (1393), Mircea și-a dat seama că țara sa era direct vizată de primejdia otomană. În consecință, el a luat o serie de măsuri militare, dar, paralel cu acestea și în sprijinul lor, a făcut apel la arma diplomației. Trimișii voievodului român au început tatonările pentru o eventuală apropiere de vecinii săi, pe care spera să-i atragă în lupta de stăvilire a expansiunii otomane. Prin intermediul celui alt domn român, Petru I al Moldovei — poate chiar la sugestia acestuia — Mircea a căutat să se apropie de Polonia, sperînd într-o îmbunătățire ulterioară a raporturilor cu Ungaria și realizarea unei cooperări militare anti-otomane cu Sigismund de Luxemburg.

La sfîrșitul toamnei anului 1389, Manea și Roman Herescu — soli ai lui Mircea — soseau la Suceava. De aici, însoțiți de spătarul Drăgoi, unul din sfetnicii lui Petru I, au pornit spre Polonia unde, la Radom, s-au întîlnit cu reprezentanții lui Vladislav Jagello. În urma discuțiilor purtate, la 10 decembrie 1389, s-a redactat textul unui „legămint de prietenie nestrămutată”, în baza căruia ambele părți se obligau să se ajute în cazul unui atac din partea lui Sigismund și a oricăruia dintre supușii regelui maghiar. Cît privește un atac din partea altor dușmani ai celor doi suverani, tratatul prevedea ca cele două părți semnatare să-și acorde ajutor „după buna plăcere a liberei sale voințe”. Această alianță a fost confirmată în ianuarie 1390, la Lublin. Tratatul de la Radom a fost încheiat în condiții de

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 11/1975.

deplină egalitate și a constituit, indiscutabil, un succes diplomatic pentru Mircea, deși efectele sale nu au fost pe măsura dorinței domnului român: noul său aliat se afla prea departe, o intervenție rapidă și eficientă a polonezilor la Dunăre împotriva iminentului atac otoman fiind greu de realizat. Pe de altă parte, voievodul muntean nu era interesat într-o alianță îndreptată contra lui Sigismund, ci, dimpotrivă, voia să folosească bunele relații cu Polonia spre a-l determina pe suveranul maghiar să-și îndrepte atenția spre Dunăre unde puterea otomană devenea tot mai amenințătoare.

Pentru un front comun

În fața acestei presiuni, Mircea avea nevoie de ajutorul lui Sigismund. O nouă solie munteană a sosit la Suceava pentru a se întâlni, în cursul lunii martie 1390, cu emisarii polonezi, încercând să obțină o anume „libertate de acțiune” pentru Mircea în relațiile cu Ungaria. Textul unui nou tratat, redactat la 17 martie 1390, arată că, după ce delegații au „dezbatut cu de-amănuntul”, au găsit și introdus „niște articole care vor întări și mai tare unirea”. Este vorba îndeosebi de prevederea expresă, conform căreia „prezisul domn, regele Poloniei, să nu înceapă și să nu pornească nici o ceartă și nici un război în contra regelui Ungariei și a supușilor lui fără a înștiința mai întâi domnului nostru Mircea Voievod și sfatului lui toate calitățile în parte ale acelor cerți și războaie și fără a fi acela aprobează...”. La rândul său, Mircea se angaja să facă cunoscut orice element nou survenit în relațiile sale cu Ungaria (alianță, război, pace), care trebuia să fie confirmat și întărit de regele polon. În acest fel, Mircea dădea o interpretare mult mai largă alianței cu Polonia și mai ales voia să elimine prevederile restrictive față de Sigismund, de la care nădăjduia că va putea primi mai curând ajutoare. Din motive necunoscute, în

tratatul încheiat un an mai târziu (6 iulie 1391) între cele două părți, nu se mai face nici o referire la actul întocmit la Suceava în martie 1390. Faptul ni se pare, însă, important și vom întirzia asupra lui pentru că, logic măcar, ne va ajuta să înțelegem o altă inițiativă diplomatică a domnitorului român. Mai multe izvoare menționează, pentru anii 1391-1393, un tratat (capitulație) încheiat de Mircea cel Bătrîn cu sultanul Baiazid I. Având în vedere conținutul acestui tratat, ca și mobilurile politicii externe ale lui Mircea, el n-ar fi putut face acest pas decât în condițiile în care, în fața presiunii otomane tot mai accentuate, nu putea conta pe ajutorul nici unui aliat de nădejde. În urma încercării nereușite de a elimina prevederile restrictive ale alianței sale cu Polonia în ceea ce privește raporturile cu regatul maghiar, Mircea a simțit nevoia unui răgaz, a unui element de siguranță la granița sa dunăreană. Tratatul încheiat cu Baiazid I răspundea pe deplin acestor desiderate: Mircea cel Bătrîn se învoia să plătească un tribut anual de 3 000 galbeni, în schimbul cărui țara sa își păstra întreaga organizare de stat, guvernându-se după propriile sale legi și instituții, păstrându-și prerogativele esențiale ale politicii externe. Acest tratat a reprezentat unica soluție a celui moment istoric.

În tot acest timp, Petru I Mușatinul se dovedise un pion de nădejde al politicii de front comun antiotoman, de menținere a unui echilibru în relațiile cu Polonia și Ungaria. După moartea sa, tronul Moldovei a fost ocupat de Roman I (1391-1394) care, în linii esențiale, a continuat politica înaintașului său. Domnia lui Roman a fost de scurtă durată: în toamna anului 1394, tronul a fost ocupat de Ștefan I fiul său, care, însă, a urmat altă linie politică.

Preocupat să țină departe primejdia otomană și solicitat de locuitorii Dirstorului (Siliștra), domnul muntean a trecut Dunărea în cursul anului 1394, provocând usturătoare

înfriingeri garnizoanelor otomane. În toamna aceluiași an, la 10 octombrie, la Rovine¹, el a zdrobit trupele lui Baiazid într-o bătălie rămasă celebră. Cu toată victoria obținută, Mircea n-a putut evita ocuparea vremelnică a țărilor de către otomani; adversarii săi interni au și impus un nou domn, în persoana lui Vlad, intrat în istorie cu porecla Uzurpatorul. Lipsit de ajutoare, Mircea s-a retras în Transilvania, unde, la 7 martie 1395, a încheiat la Brașov un tratat de alianță cu regele Ungariei.

Alianța dintre cei doi suverani avea ca obiectiv primordial lupta împotriva primejdiei otomane. Termenii tratatului puneau cele două părți pe picior de egalitate, prevăzându-se clauze precise privind modul în care trebuia acționat în eventualitatea unui conflict cu Imperiul otoman.

În ceea ce privește Polonia, Mircea n-avea posibilitatea, în acele clipe, să riposteze față de noua orientare a regelui polon, care, în ciuda tratatului care-i unea, se grăbise să-l recunoască domn pe Vlad Uzurpatorul. Deocamdată, până la sfârșitul anului 1396, el a depus eforturi spre a-și redobândi tronul și a reinstaura ordinea în țară. În septembrie 1396, Mircea s-a aflat, alături de Sigismund și alți principii apusei, la Nicopol. În ciuda dorinței sale, n-a participat la luptă, încheiată dezastruos pentru tabăra creștină. Cu oastea nevătămată, s-a retras în țară și, împreună cu ajutoarele venite din Transilvania, l-a înfrânt și l-a luat prizonier pe

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 1, 10/1971, 12/1974.

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 3/1975 și I. Ionașcu, P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României. 1864-1920*, București, 1975, p. 13.

Vlad. Mircea a rămas singurul stăpînitor al țării; în toamna anului următor, a zdrobit o nouă oaste otomană care atacase în sud, găsind apoi răgazul să-și consolideze domnia.

Nu se împăca, însă, cu situația din Moldova, unde în toamna anului 1399, la moartea lui Ștefan I, re izbucniseră tulburările legate de succesiunea la tron. În fruntea trupelor sale, Mircea a pătruns în Moldova, impunînd ca domn pe Alexandru, fiul lui Roman I. Încă din primii ani de domnie, el s-a dovedit un mare ctitor de țară; a reușit să elimine fricțiunile interne și a desfășurat o rodnică activitate economică, culturală și organizatorică. Bucurîndu-se de sprijinul țării sale, Alexandru — „voievod de sine stătător a toată țara românească a Moldovei și a malului mării” — devenit pentru supușii săi cel Bun, a păstrat tronul pînă la moarte, vreme de 32 ani¹.

Arbitru între fiii sultanului

Curînd, însă, evenimentele internaționale i-au pus pe domnitorii români în fața unor noi și complicate situații. După înfrîngerea lui Baiazid, în 1402, la Ankara², Imperiul otoman a intrat într-o perioadă de acută criză, provocată de luptele pentru tron ale fiilor săi. În anii următori, au re izbucnit și vechile rivalități dintre Sigismund de Luxemburg și Vladislav Jagello. Mircea și Alexandru cel Bun și-au reconsiderat imediat pozițiile. Pro-

fitînd de slăbirea vremelnică a presiunii otomane, domnul muntean și-a pus în practică un plan îndrăzneț, vizînd alungarea turcilor din Europa. El a simțit că prin intervenția sa în disputa dintre moștenitorii tronului lui Baiazid, pericolul otoman va putea fi ținut departe de hotarele sale: dar, înainte de a acționa în acest sens, a dorit să se asigure de colaborarea unuia dintre vecinii săi puternici. Și cum Sigismund era ocupat cu problemele germane, Mircea a făcut demersuri pentru reînnoirea bunelor relații cu Polonia. În aceeași idee, l-a îndemnat și pe Alexandru cel Bun să-și revizuiască poziția față de regatul polono-lituanian.

La 12 martie 1402, Alexandru cel Bun a încheiat un tratat cu Polonia, acțiune pornită mai ales din dorința domnului moldovean de a-și consolida domnia, prin eliminarea pericolului înscăunării ca domn a lui Ivașcu (unul din fiii lui Petru I), aflat în Polonia. La rîndul său, în 1403, la Giurgiu, Mircea cel Bătrîn a încheiat cu Vladislav Jagello un nou tratat, care confirma vechile tratate, dar ale căruia stipulații erau formulate în termeni generali și nu mai erau „îndreptate împotriva unui anumit dușman, respectiv împotriva regelui Ungariei așa cum erau cele încheiate pînă acum”. Pentru cîțiva ani, Mircea a devenit personalitatea cea mai de seamă a sud-estului european. După ce și-a reînnoit alianța cu Polonia, avînd sprijinul militar și politic al lui Alexandru cel Bun, el a reluat ofensiva antiotomană. El a reușit să-i alunge pe turci din Dobrogea și a acordat un sprijin consistent răscălelor antiotomane din Balcani. În 1406, în timpul înfrîngerii pe care a avut-o cu Sigismund, la Severin, a discutat detaliile unei noi coaliții antiotomane.

Cum regele Ungariei întîrzie să dea curs celor stabilite, domnitorul român s-a hotărît să preia inițiativa și să intervină direct în disputele pentru tronul sultanilor. El a chemat în țară pe unul dintre fiii lui Baiazid — și anume pe Musa — ajutîndu-l să-l înlăture pe Soliman, care preluase tronul.

Musa — sprijinit de detașamente muntene și contingente sirbești comandate de Ștefan Lazarevici — a ocupat repede Adrianopolul și, în 1411, s-a înscăunat sultan.

Acțiunile lui Mircea fuseseră favorizate și de faptul că relațiile lui Alexandru cel Bun cu Polonia evoluaseră pozitiv, ostașii domnului moldovean fiind alături de polonezi în luptele pe care aceștia le-au dus împotriva cavalerilor teutoni. De altminteri, de comun acord cu Alexandru, Mircea a reconfirmat tratatul cu Polonia la 17 mai 1411, perseverînd în ideea, că, pentru a bara calea Semilunii spre inima Europei, era necesar un larg front de luptă al creștinătății.

Anul următor a reprezentat apogeul puterii domnitorului Țării Românești. Succesele sale au însufleșit lupta de eliberare a popoarelor balcanice, pe care domnul român a știut s-o alimenteze, folosind-o ca pe un element important al planurilor sale.

Pentru moment, agresiunea otomană în Europa părea înfrînată, prin ascendentul pe care Mircea îl avea asupra sultanului Musa. Dar, în anul următor, 1413, Musa a fost dețronat și ucis de fratele său Mahomed, care a organizat imediat puternice atacuri peste Dunăre. În 1414, el a propus pace regelui polon și acesta, de comun acord cu Sigismund, a acceptat-o. Dinu-și seama că o înțelegere între cei trei ar fi avut efecte dezastruoase pentru țările române, la începutul anului 1415, Mircea s-a hotărît să înnoiască pacea cu Poarta, pentru a face să înceteze atacurile la nordul Dunării. Dar și de astă dată n-a fost vorba decît de un scurt armistițiu, necesar domnului român pentru a-și reface forțele. În anul următor, refuzînd din nou să plătească tributul, el a trimis ajutoare militare pretendentului Mustafa. Încercarea acestuia de a-și înlăture pe Mahomed a eșuat: Mircea a continuat, însă, să sprijine tulburările interne din imperiu, susținînd de această dată răscoala religioasă cu puternic caracter social condusă de șeicul reformator Bedr-ed-Din. În cursul represiunilor organizate în nordul

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 4/1975.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 8/1971.

Ilustrații de Anca Brucan

Dunării, trupele otomane au ocupat cetatea Giurgiu și au pătruns în Dobrogea, pe care au smuls-o din trupul Țării Românești și au luat-o în stăpânire (1417).

Mircea n-avea altă soluție, ajutoare nu-i veneau de nicăieri și atunci a cerut pace, făgăduind să plătească de aici înainte cu regularitate tributul. Mulțumit de aceste rezultate, dar și în imposibilitate de a reacționa în alt fel, sultanul a acceptat propunerea. Curînd, la 31 ianuarie 1418, înțeleptul și viteazul domn a decedat, lăsînd în urma sa exemplul unei vieți închinată luptei pentru independența țării. Timp de peste un deceniu, Alexandru cel Bun a rămas să vegheze și la independența țării sale, încercînd să reinvie — atunci cînd împrejurările păreau prielnice — vechiul front românesc antiotoman.

În cîteva rînduri, așa cum procedase și marele său vecin, Alexandru a încercat să pună în tronul țării surori un domnitor în stare să țină sus steagul luptei pentru independență. Aldea, ajuns domn între 1431-1436, și-a luat, ca semn al recunoașterii față de sprijinitorul său, și numele de Alexandru. Dar eforturile domnului moldovean de a menține Țara Românească ca element activ al luptei de neatințare nu puteau trece neobservate de otomani. De altfel, încă din 1420, profitînd de tulburările din Țara Românească provocate de succesiunea la tron, otomanii încercaseră să lovească Moldova prin ocuparea Cetății Albe, dar au fost bătuți și izgoniți de moldoveni.

Ca și Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun — prin politica sa internă și externă — a pus bazele aceluia moment culminant al istoriei medievale românești pe care avea să-l reprezinte epoca lui Ștefan cel Mare. Moștenirea lui Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun a fost preluată și ridicată pe noi culmi de Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare, ca și de alți iluștri voievozi; dintre ei, Mihai Viteazul a fost acela care, cu o energie nestăvilită, a adunat sub sceptrul său, pentru prima dată, toate teritoriile locuite de români.

Folclor și istorie

AL. DOBRE

Primul cîntec popular românesc atestat documentar, Cîntecul fetei care și-a pierdut caprele și le căuta prin munți plîngînd, a suscitât interesul nu numai al folcloriștilor, ci și al istoricilor, date fiind mai cu seamă conținștele sale cu unele momente importante ale istoriei naționale.

Întîia lui mențiune se datorează poetului maghiar Balint Balassa (1551-1594). Aflat ca prizonier de război în Transilvania, el a compus două poezii care puteau fi cîntate pe cîntece populare românești. Unul dintre acestea se numea Ciobănița română își plînge oile rătăcite. Următoarea știre despre același cîntec provine tot din Transilvania. Prezentînd intrarea triumfală a lui Mihai Viteazul în Alba Iulia¹, cronicarul maghiar Szamosközy remarcă, între altele, că fanfara ce însoțea oștile domnului român intona acest cîntec. Știrea constituie o dovadă incontestabilă că melodia circula și în Țara Românească, includerea sa în repertoriul muzicii militare voievodale atestînd largă sa cunoaștere de către oșteni.

Și Constantin vodă Șerban (1654-1658), succesorul lui Matei Basarab la tronul Țării Românești, a folosit, la distanță de peste o jumătate de veac, aceeași melodie pentru oștile sale. Reproducînd relatări contemporane, Gheorghe Șincai povestește, în Hronicul său, sosirea lui Gheorghe Rákóczi II și a lui Constantin Șerban la Dieta din Tirgu Mureș, în toamna anului 1659, notînd că „musicul călăreșilor lui Constantin zicea nota fetei românești, cînd s-au perdut caprele și plîngînd le căuta pe munți”.

După toate probabilitățile, acest cîntec era cunoscut și în Moldova. O mărturie ceva mai tîrzie, a lui Ioan Neculce, ne îndeamnă spre această constatare. Într-una din legendele pe care cronicarul le-a reunit sub cunoscutul titlu O samă de cuvinte, se află o întîmplare contemporană epocii lui Constantin Șerban. Ea conține o vorbă cu tîlc a lui Gheorghe Ștefan, domn al Moldovei (1653-1658): „Gheorghe Ștefan vodă, cînd era logofăt mare, au fost sedzînd odată în divan cu toiașul în gură. Iar lordachi Cantacuzino cel bătrîn, vel vistiernic: Ce dzici în fluer, dumeata, logofete? Iar el au răspuns: Dzik în fluer, să mi se coboare caprile de la munte, și nu mai vin. El au răspunsu în pildă, și alții nu s-a priceput”.

Circumscriș faptelor cunoscute, raportat la condițiile epocii precum și la circulația sa la curțile princiare din Transilvania, Moldova și Țara Românească, acest cîntec e una din nenumăratele și incontestabile dovezi folclorice care atestă unitatea culturală a românilor în acea vreme. Adăugăm că, în perioada interbelică, melodia a fost înregistrată în Maramureș, unui dintre cei mai prestigioși folcloriști ai noștri socotînd-o în legătură cu motivul miortic, alt de specific folclorului românesc.

E încă o dovadă că întreg folclorul — creație colectivă, mesaj și stare de spirit a poporului nostru — a fost întotdeauna un element care a unît din punct de vedere spiritual simțămintele neamului, circuliînd ca un curent tonic, susținător al unor idealuri, în ciuda unor vremelnice despărțiri teritoriale.

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 5/1975.

Urgențe pe hirtie

În Măinești-Balș, județul Olt, există o biserică „Sfinții Voievozi”, construită în 1805 pe locul fostului schit Măinești, ridicat de ispravnicul Matei Birzeanu și închinat, încă în 1743, ca metoh Episcopiei Râmnicului. Pictura, înfățișând și portrete ale unor vechi familii olteneste ce s-au remarcat în apărarea hotarelor țării, datează din 1810.

Din păcate, construcția se află, așa cum se poate vedea și din imaginea alăturată, într-o stare avansată de degradare: acoperișul spart, zidăria dărâmată, toate acestea conferind lă-

cașului un aspect dezolant. În plus, inscripțiilor de valoare istorică ce însoțesc picturile, li s-au adăugat alte „inscripții” ale celor ce au finit cu orice chip să-și immortalizeze trecerea lor prin aceste locuri.

Au existat numeroase intenții de reparare a clădirii. Într-o adresă a Direcției Monumentelor Istorice, de exemplu, se menționa că „problema reparării și consolidării schitului Măinești din Balș, jud. Olt, va fi avută în vedere la executarea planului nostru de intervenții urgente pe anul 1970”. „Urgențele” au rămas, din păcate doar pe hirtie. Spre dezamăgirea iubitorilor de istorie care, pe bună dreptate, se întreabă dacă promisiunea de acum șase ani n-ar putea deveni realitate ...urgentă.

Ioan I. DIAONU

Enigma statuiilor pascuane

„Jeep-ul se angajează pe un drumeag care taie un sol arid, presărat cu bolovani de piatră negricioasă; după ce ajungem la o bifurcație, cotim pe un alt drum, care merge de-a lungul oceanului, și, în curând, sosim la primul aku — o platformă din lespezi mari de piatră care evocă un tumult galoromân, cum întîlnești, uneori, în Franța. Este aku-ul Vaihu, unde sînt mormintele membrilor tribului cu același nume. Din această necropolă, altădată sîntă, se mai observă doar o rămășiță. Un enorm bust de piatră, căzut de pe soclul său, se odihnește întins pe pămînt. Mai încolo, aproape de plajă, stă rostogolită pălăria statuii”.

Descrierea aparține cercetătorului francez Louis Castex, care a făcut o vizită în Insula Paștelui pentru a studia tainele celebrelor statui, a căror proveniență și semnificație sînt încă controversate în lumea oamenilor de știință. Este vorba, după cum se relatează într-un articol apărut în revista noastră (nr. 10/1971), de aproximativ 300 statui finite și încă alte 100 neterminate, înalte de 3 pînă la 10 m și care cîntăresc 5-20 tone. Pe capul fiecărei statui se află un fel de „pălărie”, care măsoară pînă la 2 m, și sînt din tuf roșu, poros, mai ușor de lucrat. Unele seamănă cu o cască, altele cu un turban ori cu o coamă stufoasă.

Majoritatea statuiilor au fost dăltuite în cariera de la Ranoraraku și transportate cu mijloace încă necunoscute, la o mare distanță, deși sînt atît de grele. „Pălăriile” au fost confecționate în cariera situată în craterul fostului vulcan Punapan, după care au fost rostogolite pînă la locul unde statuile au fost așezate pe aku-uri.

Dar ce sînt aku-urile? Castex consideră că este vorba de necropole ale populației insulei. Aici au fost descoperite un fel de cavouri, de unde au fost scoase la iveală schelete omenești înfășurate în rogojini. Cei mai mulți cercetători înclină să creadă că statuile așezate pe aku-uri erau imaginea strămoșilor decedați, deveniți după moarte divinități venerate de urmași.

Alfred Metraux, conducătorul unei expediții franco-belgiene care a stat în Insula Paștelui în anii 1934-1935, consideră că între sanctuarele din Insula Paștelui și cele din alte insule ale Polineziei sînt mari similitudini, statuile cu aceeași semnificație existînd în Insulele Marchize, Reivowae, Tahiti și Moreea. Metraux consideră că, din diferite motive, o populație de navigatori a plecat din Asia meridională spre Pacific și, înaintînd spre est, a ajuns în Insula Paștelui, în Marchize și în alte zone ale Polineziei.

I.D.

Februarie - martie 1866:

ATITUDINEA MARILOR PUTERI FAȚĂ DE EVENIMENTELE DE LA BUCUREȘTI

Abdicarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza — și mai ales condițiile pașnice în care s-a produs acest act politic — a marcat trecerea spre o nouă etapă în vederea întăririi statului român, a afirmării independenței sale. „Nici el — [Cuza — n.a.] spunea istoricul francez Paul Henry — nici un alt prinț autohton n-ar fi putut să meargă mai departe”.¹ Și ce însemna acest „mai departe”? Foarte clar ne spune același istoric, care, în 1930, a publicat lucrarea *Abdicarea prințului Cuza și urcarea pe tronul României* a dinastiei Hohenzollern, cuprinzând documente internaționale semnificative pentru înțelegerea acestui moment, deosebit de important în istoria luptei poporului român pentru cucerirea independenței sale depline: „Independența (subl. n.) în special și unirea la tronul moldo-valah a provinciilor româneștiiredente [...] nu puteau fi luate în considerare decât după răsturnarea completă a statului principator și numai un străin putea să albe îndrăzneala și ajutoarele diplomatice necesare pentru a se gândi în mod serios la aceasta”.

Așa cum rezultă și din documentele publicate în numerele trecute, după ce realizase pași importanți în direcția afirmării independenței, Cuza se văzuse izolat și nesprînjit pe plan internațional, ceea ce l-a dus la conștientizarea necesității abdicării, în interesul superior al poporului său. Deși dorită de puterile garante, părăsirea scenei politice românești de către Cuza a surprins prin modalitatea realizării ei. Elementul cel mai neașteptat pentru aceste puteri a fost menținerea fermă a Unirii principatelor. Rapiditatea cu care cele două Adunări din București (Adunarea Electivă și Senatul) au votat încredințarea tronului românesc unui principe străin (Filip de Flandra, fratele regelui Leopold II al Belgiei) a pus în imposibilitate atât pe candidații interni — și erau destul — cit, mai ales, pe cei din exterior de a iniția vreo acțiune, cit de cit serioasă spre a-și impune candidatura. Comentariul publicației *Revue des deux mondes* din 1 martie 1866 era elocvent în privința situației politice create în România: „Revoluția — așa numeste autorul abdicarea lui Cuza — a fost nu numai moderată; ea a fost abilită [...] Votul în favoarea contelui de Flandra este un vot de excludere a prințului înrudit cu casa imperială din Rusia, ducele de Leuchtenberg [...]. Această alegere indică deja două lucruri: că românii voiau un străin, și că nu voiau ca prințul să aparțină unui stat vecin. Ei afirmau în felul acesta programul lor tradițional de căutare a alieșilor lor în Occident”.

Prințul Filip de Flandra, solicitat ca suveran al României de către Adunarea Electivă și Senatul de la București — fără să dădusească, fără chiar să confirme acceptarea onoarei care i se făcea de către români — s-a aflat formal în fruntea țării timp de mai multe săptămîni.

În acest timp s-a produs o puternică intensificare a tratativelor diplomatice între puterile garante, în vederea stabilirii unei atitudini comune față de evenimentele din România.

Elementul cel mai caracteristic pentru poziția marilor puteri față de unirea românilor și de statul lor care înaintase atât de impetuos pe calea organizării sale moderne, îl constituia ideea posibilității de a se reveni la separarea principatelor și, mai ales, de a se lua în considerare trecerea lor sub altă suzeranitate, de data aceasta a Austriei, drept compensație pentru renunțarea de către Habsburgii la stăpînirea asupra Venetiei.

În primul moment, mai multe puteri garante au considerat abdicarea lui Cuza un bun pretext pentru a retrage toate cuceririle obținute de poporul român în direcția realizării unității și afirmării sale de sine stătătoare, într-un stat organizat pe baze moderne. În mod formal, Turcia, Austria și chiar Anglia recunoscuseră unirea numai pe durata domniei lui Cuza. Ele considerau deci că abdicarea acestuia le dădea dreptul să pună din nou în discuție atât principiul unitii cit și al autonomiei interne depline, care se materializase în cei șapte ani de guvernare a lui Cuza. Dar încercarea de a destrăma unirea se dovedea a fi împotriva a însăși evoluției istorice. Pe acest temel, ambasadorul francez la Petersburg, Përigord Talleyrand arăta: „nici o frontieră între cele două principate, adesea nici măcar un rîuleț; o simplă linie geografică îi despărțea și se poate spune că nu este nici o diferență între un moldovean și un valah după cum nu este între un tver și unul din Novgorod [...] Aceleași greutăți s-au abătut asupra ambelor principate; aceleași binefaceri le-au ajutat să se ridice; căci, istoric vorbind, ele sînt unite de mult, la bine ca și la rău”.

Spre a înțelege, însă, mai bine complexitatea situației internaționale din acel moment, trebuie să amintim că procesul istoric al luptei pentru unitate și independență națională avea loc atunci nu numai la români, ci și la alte popoare. Evenimentele din România nu se desfașurau izolat de frământările politice, sociale și militare din Europa. Imperiul habsburgic, de pildă, între hotarele căruia se aflau multe naționalități, avea de înfruntat atât lupta acestora pentru a se elibera, cit și presiunea unor puteri ale căror interese se ciocneau cu cele ale Austriei. Așa se explică de ce, în corespondența diplomatică dintre diferite cabinete europene se vinturau idei și proiecte din cele mai bizare privind „compensarea” Austriei pe contul principatelor, în schimbul Venetiei, la care trebuia să renunțe în favoarea Italiei. Desigur, proiectul nu avea nici o șansă de realizare, dar faptul că această idee a putut începe în mințile diplomaților epocii, ne ilustrează sugestiv substratul politicii marilor puteri. Ciocnirile lor de interese se rezolvau de regulă, prin înăbușirea independenței statelor mici, printre care și a României.

Cunoscute oamenilor noștri politici, aceste proiecte au trebuit luate și ele în considerare la orientarea cursului evenimentelor din februarie 1866. Soluția „prințului străin” — și evident nu a oricărui „străin” — adop-

¹ *Revue des deux mondes*, publicație periodică bi-lunară, înființată în 1829 la Paris. Inițial, s-a ocupat numai de literatură. Mai tîrziu, a publicat și lucrări de filozofie și de știință, apoi a abordat probleme de politică — n.r.

tată cu hotărâre de factorii politicii răspunzători din România, era menită să bareze eventualele hotărâri ostile poporului și statului român.

Trebuie precizat că, evenimentele în cadrul cărora se inseră abdicarea lui Cuza și alegerea prințului Filip de Flandra, erau legate, în primul rând, de poziția internațională a țării noastre române — din ce în ce mai greu de susținut în fața unor puteri ce încearcă să-și mențină sau să-și extindă influența și dominația asupra poporului român. În acest context, marile progrese, pe linia întăririi unității și poziției de completă autonomie internă, realizate sub domnia lui Cuza, ies și mai pregnant în evidență.

Din documentele schimbate între guvernele puterilor garante se pot remarcă anumite schimbări de poziție, determinate în primul rând, de hotărârea fermă a poporului român de a-și apăra Uniunea, de a continua lupta pentru cucerirea deplină a independenței. Astfel, guvernul englez s-a manifestat mai puțin ostil față de principii aducerii unui prinț străin pe tronul românesc. Guvernul de la Petersburg, care sprijinea ideea unui principatului în 1858, sperând că în fruntea statului unit se va afla un prinț-governator rus, dezamăgit în așteptările sale și de cursul afirmării independenței promovate de Cuza, în 1866 s-a arătat ostil Uniunii, cerind să se revină la separarea principatelor. Austria a respins, de la început, ideea de a ceda Veneția, apărând că se află în imposibilitate de a obține un „aranjament” în detrimentul statului român. De altfel, peste câteva luni Italia a pierdut Veneția, în urma războiului cu Prusia și Austria.

Fără îndoială, perspectiva venirii unui prinț german pe tronul României (după 14/26 martie 1866) a imprimat un anumit curs poziției Prusiei, deosebit de flexibilă în perioada de tatonări. Un istoric german al timpului, Max Dunker, aflat în relații de prietenie cu familia Hohenzollernilor aprecia chiar în acele săptămâni însemnătatea

internațională a constituirii statului român, ca un precedent și pentru unitatea națiunii germane. „Prusia — scria el, la 8 aprilie 1866 principelui Carol-Anton de Hohenzollern — trebuie să încerce a susține, în marginile posibilității, constituirea naționalității românești, care se dorește în Paris, pentru a atrage, de va fi cu putință, pe împăratul Franței spre constituirea națiunii germane. Pentru concesiunea făcută i s-ar cere un contraserviciu”. Degi politica împăratului Napoleon III nu va conținea pe istoricul german, mărirea acestuia subliniază încă o dată însemnătatea internațională a constituirii statului român unit în 1859 și a luptei sale pentru cucerirea independenței depline.

Correspondența diplomatică dintre cabinetele puterilor garante a precedat tratativele directe — ca și în situațiile anterioare — în cadrul conferințelor plenipotențiarilor. Și de data aceasta, sediul conferinței a fost Parisul; primele trei ședințe s-au ținut succesiv, neli un guvern nedorind să-și divulge poziția chiar din primul moment. Abia în ședința a patra, din 23 martie/ 4 aprilie 1866 au început să se precizeze pozițiile.

Reproducem, după Monitorul oficial, Actul Adunării Elective și Senatului, care, după ascultarea proclamației Locotenenței domnești (vezi numărul trecut al revistei) au ales ca domn pe Filip de Flandra. Documentele publicate în continuare sînt reproduse în traducere după lucrarea istoricului francez Paul Henry (L'abdication du prince Cuza et l'avènement de la dynastie de Hohenzollern au trône de Roumanie, Paris 1880, p. 186, 190, 191-194, 196-197, 200, 201-202, 203-206, 210-212, 217, 231-232, 255-258, 261-263). Ele reflectă contradicțiile de interese dintre puterile garante, intențiile ostile ale celor mai multe dintre ele față de statul român, înalte de a-și formula atitudinea în cadrul dezbaterilor conferinței plenipotențiarilor de la Paris.

N. COPOIU

MONITORUL, JURNAL OFICIAL AL PRINCIPATELOR UNITE ROMÂNE

Duminică, 13/25 februarie 1866

D. D. senatori și deputați, chemați prin apel nominal unui după altul, jurind credință noului domn ales, au subscris următorul act.

„Anul 1866, luna Februarie 11 zile. Senatul și Adunarea Electivă a României intrunite au ales și au aclamat în unanimitate de domn stăpînitor al Principatelor-Unite-Române, conform dispoziției exprimate de Adunările ad-hoc din anul 1857, pe Alteța Sa Regală Filip-Eugeniu-Ferdinand-Maria-Clement-Balduin-Leopold-Georges, Comite de Flandra și Duce de Saxonia, sub numele de Filip I”.

Membrii Adunării Elective¹

Ajariel I., Alecsandrescu Alecu, Alecsandrescu Alex., Alecsandrescu I., Angelovici M., Aninoșiano C., Anuși I., Aricescu C., Aurel P., Bănuș I., Bacu I., Balalea Ct., Băltă Gh., Berescu C., Bîldrescu D., Boerescu C., Borănescu Al., Boră-

nescu Ct. Al., Brătășeanu I.T., Călinescu I., Călinescu N., Călinescu Sc., Caloiu N., Canano C., Capuțianu M., Caramallu C., Cariagdi I., Catargiu N., Cazanelli N., Chelaru Al., Chintescu C., Chirțoiu C., Chifol C., Cincu A., Criștofu T., Clinceanu Em., Cocu A., Constantache N., Constantinescu I., Cordall P., Corălescu Alex., Cosmescu Cr., Costinescu Alecu, Crătescu I., Crăznaru C., Cuza Gr.,

Darvari C., Dimonistie C., Diodorescu St., Dobre P., Dobricăanu N., Drok M., Evdochim I., Fotea I., Frumusanu D., Furdusescu T., Gălbă S., Gavrilăscu I., Gheorghescu T., Grădășanu P., Guști V., Guști D., Hriscoșleu Alex., Holban Gh., Iamandi C., Iliescu C., Ionescu M., Ionu I., Ipeceanu T., Jeorj V., Lahovari N., Lambrino N., Lambrino Sc., Lehlili Gh., Litinschi D., Lupescu Gh., Lupu N., Mateescu D., Mărgăritescu C., Meleghi D., Mirătescu M., Mircea I., Mircea I., Morait I., Murguleț C., Nănaescu S., Negri C., Neguleț D., Nicolăescu Gh., Niculescu I., Niculescu Iosef, Niculescu V., Obedeau V., Olănescu Ct., Olănescu Gh., Paplica M., Paraschiv D., Păceleanu N., Peret P., Perlețeanu H. N., Perlețeanu Sc., Petrescu I., Ploschi V., Poneanu R., Polizu C., Popescu M., Popescu T., Predescu M., Prodan C., Racoviță C., Rădășanu P., Radu Referendaru, Rădulescu D., Rămniceanu I., Rădulescu Ct., Robu I., Roibu I., Romașcu

¹ Lista este reprodușă după ziarul Trompeta Carpaților, București, 20 ianuarie 1866.

[Handwritten signatures and names of the members of the Elective Assembly, including: Ajaricel I., Alecsandrescu Alecu, Alecsandrescu Alex., Alecsandrescu I., Angelovici M., Aninoșiano C., Anuși I., Aricescu C., Aurel P., Bănuș I., Bacu I., Balalea Ct., Băltă Gh., Berescu C., Bîldrescu D., Boerescu C., Borănescu Al., Borănescu Ct. Al., Brătășeanu I.T., Călinescu I., Călinescu N., Călinescu Sc., Caloiu N., Canano C., Capuțianu M., Caramallu C., Cariagdi I., Catargiu N., Cazanelli N., Chelaru Al., Chintescu C., Chirțoiu C., Chifol C., Cincu A., Criștofu T., Clinceanu Em., Cocu A., Constantache N., Constantinescu I., Cordall P., Corălescu Alex., Cosmescu Cr., Costinescu Alecu, Crătescu I., Crăznaru C., Cuza Gr., Darvari C., Dimonistie C., Diodorescu St., Dobre P., Dobricăanu N., Drok M., Evdochim I., Fotea I., Frumusanu D., Furdusescu T., Gălbă S., Gavrilăscu I., Gheorghescu T., Grădășanu P., Guști V., Guști D., Hriscoșleu Alex., Holban Gh., Iamandi C., Iliescu C., Ionescu M., Ionu I., Ipeceanu T., Jeorj V., Lahovari N., Lambrino N., Lambrino Sc., Lehlili Gh., Litinschi D., Lupescu Gh., Lupu N., Mateescu D., Mărgăritescu C., Meleghi D., Mirătescu M., Mircea I., Mircea I., Morait I., Murguleț C., Nănaescu S., Negri C., Neguleț D., Nicolăescu Gh., Niculescu I., Niculescu Iosef, Niculescu V., Obedeau V., Olănescu Ct., Olănescu Gh., Paplica M., Paraschiv D., Păceleanu N., Peret P., Perlețeanu H. N., Perlețeanu Sc., Petrescu I., Ploschi V., Poneanu R., Polizu C., Popescu M., Popescu T., Predescu M., Prodan C., Racoviță C., Rădășanu P., Radu Referendaru, Rădulescu D., Rămniceanu I., Rădulescu Ct., Robu I., Roibu I., Romașcu.]

L. Roșca I., Rufe M., Sergiescu M., Sgoanță D. D., Simeon N., Singuroi N., Staniș S., Stănescu P., Stănuțescu Gh., Străjescu Al., Stroici M., Soimescu I., Stănescu N., Tacu N., Tell Cr., Teodorin P., Teulescu P., Theodor G., Titurov I., Timpeanu T., Trandafir R., Turnescu N., Tigara C., Uliș Cr., Vasilu T., Vălanescu I., Vernescu C., Vilșoreanu D., Volnescu Sc., Vulcăț Al., Zaharia V., Zalomit I., Zătreanu N., Zisu D.,

Membrii Senatului¹

Andronescu C., Balș T., Belu B., Bîlcescu N., Boslanu C., Cananau S., Cantacuzino C., Carp P., Casmir T., Catargiu A. St., Catargiu C., Cerchez C., Coghălniceanu M., Cornescu C., Costatoru G., Cotescu C.A., Crețulescu I., Crețulescu N., Crețulescu Sc., Crupenski Em., Docan N., Eliad N., Filipescu C., Filipescu I.I., Florescu I.,

Gazan T., Gherman N., Ghica G., Ghica L., Herescu C.N., Horozov N., Hurmuzachi C., Iacovache C., Iacovache Leon, Lahovari C., Leng I., Manu S., Marghiloman I., Miculescu Gr., Milo N., Penescu B., Plagino A., Pleșescu M., Radu G., Roset Sc., Roseti B.N., Solomon I., Steege L., Stoica St., Strat D., Stura B., Soimescu M., Terăchiu A., Vasilescu C., Vășescu A., Vișcescu C., Vitu I., Vlădoianu B., Vlădoianu C.

[List of names and signatures, including: L. Roșca I., Rufe M., Sergiescu M., Sgoanță D. D., Simeon N., Singuroi N., Staniș S., Stănescu P., Stănuțescu Gh., Străjescu Al., Stroici M., Soimescu I., Stănescu N., Tacu N., Tell Cr., Teodorin P., Teulescu P., Theodor G., Titurov I., Timpeanu T., Trandafir R., Turnescu N., Tigara C., Uliș Cr., Vasilu T., Vălanescu I., Vernescu C., Vilșoreanu D., Volnescu Sc., Vulcăț Al., Zaharia V., Zalomit I., Zătreanu N., Zisu D.]

[List of names and signatures, including: Andronescu C., Balș T., Belu B., Bîlcescu N., Boslanu C., Cananau S., Cantacuzino C., Carp P., Casmir T., Catargiu A. St., Catargiu C., Cerchez C., Coghălniceanu M., Cornescu C., Costatoru G., Cotescu C.A., Crețulescu I., Crețulescu N., Crețulescu Sc., Crupenski Em., Docan N., Eliad N., Filipescu C., Filipescu I.I., Florescu I.,

[List of names and signatures, including: Gazan T., Gherman N., Ghica G., Ghica L., Herescu C.N., Horozov N., Hurmuzachi C., Iacovache C., Iacovache Leon, Lahovari C., Leng I., Manu S., Marghiloman I., Miculescu Gr., Milo N., Penescu B., Plagino A., Pleșescu M., Radu G., Roset Sc., Roseti B.N., Solomon I., Steege L., Stoica St., Strat D., Stura B., Soimescu M., Terăchiu A., Vasilescu C., Vășescu A., Vișcescu C., Vitu I., Vlădoianu B., Vlădoianu C.]

Ambasadorul Franței la Londra, La Tour d'Auvergne către Drouyn de Lhuys, ministrul de Externe al Franței 24 februarie 1866

... Evenimentele care se petrec la București au stîrnit o surpriză generală la Londra. Se pare că în sferele oficiale este aprobată hotărîrea conțelului de Flandra de a refuza rangul oferit prin votul Senatului și al poporului de la București. De fapt, nu avem informații precise asupra împrejurărilor care au dus la răsturnarea printului. Cuza și lordul Clarendon (ministrul englez de Externe) așteaptă rapoartele consulului general al Angliei pentru a aprecia situația în cunosțință de cauză. După părerea d-lui ambasador al Rusiei, care se arată foarte impresionat, de această problemă ar trebui să se ocupe conferința care urmează a se întruni, în curînd, la Paris pentru a ratifica actul Comisiei europene a Dunării.

Ambasadorul Austriei la Londra, Apponyi către Mensdorf, ministrul de Externe al Austriei 26 februarie 1866

...Miniștrii englezi cunoșteau atît de puțin textul stipulațiilor [Conven-

ției de la Paris] din 1858 privind principatele, încît erau pe punctul să declare că dacă celelalte puteri consimțeau la alegerea conțelului de Flandra, dinspre partea Angliei nu s-ar face nici o obiecțiune. Refuzul prompt al Alteței Sale Regale a prevenit această declarație cam prematură și compromițătoare. Baronul de Brunnov [ambasadorul Rusiei la Londra] a fost cel care i-a amintit lordului Clarendon textul articolului 13 din Convenția de la 1858, care cere ca orice candidat la domnie să fi fost născut din tată valah sau moldovean, să fi atîns vîrsta de 35 ani, să domicilieze în principate de 10 ani și să fi făcut parte din Adunările legiuitoare².

Ambasadorul Turciei care a venit în aceeași zi la Foreign Office a cerut în numele Porții ca stipulațiile Convenției din 19 august 1858 să fie respectate și ca puterile ce o semnează să le urmărească cu scrupulozitate. Dl. Musurus [ambasadorul Turciei la Londra] insinua, de asemenea, că intrarea unui corp de armată turc pe teritoriul moldo-valah ar fi cea mai bună garanție a menținerii liniștii publice în principate, dar această soluție nu fu agreată de cabinetul englez. Acesta din urmă recunoaște, totuși, de acord în această privință cu cabinetele de la Paris și Petersburg, că evenimentele de la București trebuie să trezească înțelegerea atenție a puterilor suzerane și a semnatarilor Tratatului de la Paris și al Convenției din 1858. Cred că aici nu se vor face nici un fel de dificultăți recunoașterii faptului că este cazul, conform cu dorința Franței, să se convoace conferința de la Paris în scopul de a se lua de comun acord

măsurile necesare pentru menținerea pe cît posibil a legalității.

La Tour d'Auvergne către Drouyn de Lhuys 26 februarie 1866

Am primit depeșa telegrafică pe care Excelența Voastră a binevoit să mi-o adreseze pentru a-mi face cunoscut punctul de vedere al guvernului împăratului cu privire la evenimentele ce se petrec. În prezent, în Principatele Dunărene. La prima știre a proclamării de către Senatul de la București a conțelului de Flandra ca print al României, în consiliile Măiestrăi Sale britanice pare să fi existat o oarecare ezitare cu privire la atitudinea ce s-ar cuveni să fie luată față de o manifestare atît de neașteptată în favoarea unui print care, prin legături de rudenie și de strînsă prietenie, este apropiat de casa regală a Angliei. Lordul Clarendon, de fapt, nu i-a ascuns unuia dintre colegii mei, că în cazul în care conțelul de Flandra ar fi consimțit să cedeze dorințelor românilor și să devină print al României, sub suzeranitatea Porții, Anglia nu ar fi făcut nici o obiecțiune la această alegere, bineînțeles, în cazul în care celelalte puteri garante și-ar fi dat și ele aprobarea. Refuzul formal al conțelului de Flandra de a accepta oferta făcută, refuz ce ar destul de ușor de prevăzut și care a fost în general aprobat aici i-a redat, dacă mă pot exprima astfel cabinetului de la Londra, libertatea aprecierilor sale. Așa cum m-am grăbit să vă anunț prin telegraf, astăzi l-am găsit pe lordul Clarendon dispus să considere, de

¹ Lista este reconstituită după Dezbatările Senatului din 15 mai 1865.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 10/1975.

acord cu Excelența Voastră, că problemele ridicate de evenimentele de la București sînt de resortul puterilor semnatare ale Tratatului de la Paris, și nu pot fi soluționate definitiv fără concursul și asentimentul lor. El a binevoit a recunoaște, în același timp, că reunirea unei conferințe ar fi cel mai bun mijloc pentru a se ajunge la o înțelegere. În sfîrșit, el s-a arătat în mod deosebit dornic să se pună de acord cu noi în toate demersurile sale. După ce mi-a făcut cunoscută invitația pe care a transmis-o reprezentanților Angliei la București de a păstra cea mai mare rezervă în declarații, mai ales în ceea ce privește noile candidaturi de prinți străini, cum ar fi cea a ducelui de Coburg, a ducelui de Leuchtenberg (pretendutul susținut de guvernul țarist) și probabil și unui prinț italian, pe care românii n-ar intrînzia să le dea la iveală cînd ar cunoaște răspunsul negativ al contelei de Flandra, el mi-a împărtășit cîteva cuvinte dintr-o comunicare pe care i-o făcuse ambasadorul Turciei, Dî. Musurus, aflînd de alegerea, de către Senat și Camera deputaților a contelei de Flandra, a crezut de datoria lui să recomănde secedarea celui principal de Stat al reginei drepturile Porții asupra Principatelor Unite și obligația puterilor de a respecta clauzele Convenției de la Paris, care excludea de la domnie orice prinț străin. În plus, dl. ambasador al Turciei vorbind despre situația în care s-ar putea găsi guvernul său, nevoit, poate, a ocupa militar principatele pentru a menține liniștea, lordul Clarendon s-a arătat să-i atragă atenția că o intervenție armată a Turciei nu ar fi justificată, întrucît în principate nu a fost tulburată ordinea materială, că pentru a fi legală ea (intervenția) ar trebui, în orice caz, să fi fost în prealabil autorizată de puterile semnatare ale Tratatului de la Paris și că, după toate aparențele, în împrejurările actuale, intervenția armată ar avea consecințe deplorabile. Mai mult, lordul Clarendon mi-a dat să înțeleg că avea oarecari temeri în legătură cu proiectele Rusiei care, mîșină forțe militare destul de considerabile pe Prut, cu mult înainte ca evenimentele de la București să fi putut justifica o atare precauție din partea ei, a dat dovadă de o prevedere care s-ar putea să nu fie în întregime lipsită de intenții ascunse. Toate aceste considerente la un loc făc pe lordul Clarendon să dorească foarte mult o înțelegere deplină cu Franța care ar permite desigur să se prevină complicațiile de care se temea.

Spunîndu-mi că nu are încă știri despre părerea colegilor săi față de întrunirea unei conferințe, dar că aceasta i se pare cu totul indicată, lordul Clarendon a evitat să facă vreo aluzie la locul unde ar trebui să se țină conferința. Dorînd să deslășească motivele acestei rezerve, am crezut potrivit să nu-l ascund că ambasadorul Rusiei îmi vorbise el înșuși, în ajun, despre posibilitatea și necesitatea de a încredința conferinței ce urma să se reunească în curînd la Paris pentru a ratifica actul Comisiei europene a Dunării, și examinarea problemelor ridicate de evenimentele de la București. Lordul Clarendon s-a arătat mai curînd în favoarea acestei idei, dar a părut puțin surprins că sugestia despre care îi vorbeam venea din partea ambasadorului Rusiei și m-am crezut autorizat a conchide că discuția purtată de dl. de Brunnow cu lordul Clarendon,

modificată fără îndoială după înstruțiunile primite de la Petersburg, nu fusese probabil întocmai aceeași cu cea purtată de colegul meu cu mine. Părăsind pe lordul Clarendon, l-am văzut din nou pe dl. ambasador al Rusiei și am putut să mă conving că, într-adevăr, felul său de a vedea sau cel puțin de a se exprima, nu mai era același. Dl. baron de Brunnow mi-a spus că, dacă conferința i-ar fi reunit la Paris, nu s-ar fi putut face ceva mai bun decît ca, imediat aceasta să fie pusă la curent cu chestiunea principatelor; dar el a făcut remarcă că, din nenorocire, această conferință nu fusese întrunită, iar Rusia, foarte direct interesată în problemele ce urmasu a fi dezbătute, nu avea ambasador la Paris, ca urmare a absenței baronului de Buderberg, și că, în aceste împrejurări, puterile ar putea prefera o conferință la Constantinopol. Cît despre chestiunile tîngule, a adăugat dl. de Brunnow, nici nu i-ar putea da prin gînd să aibă loc o conferință la Londra, în timpul reunirii Parlamentului, mai ales într-un moment în care existența lui poate fi, dintr-un moment în altul, serios amenințată. Dl. ambasador al Rusiei a binevoit să exprime, de asemenea, părerea că terenul cel mai favorabil unei înțelegeri între puteri este cel oferit de Convenția din 1858; că ar fi înțelept ca succesorul prințului Cuza să fie ales din rîndul persoanelor care îndeplinesc condițiile de eligibilitate prescrise în articolele 12 și 13 ale numitei convenții; dar că el considera că e greu să se cadă de acord asupra alegerii unui prinț străin. Aceasta era, de altfel, după cum mi-a repetat-o de mai multe ori dl. baron de Brunnow, o apreciere cu totul personală, întrucît încă nu-i parvenise nici o indicație din partea curții sale...

Drouyn de Lhuys către La Tour d'Auvergne 27 februarie 1866

[Poarta cere aplicarea protocolului din 6 septembrie 1859]

...Nu ezit a spune că, după părerea mea, el (protocolul) nu corespunde exact împrejurărilor de față. Într-adevăr, prevederile sale nu cuprind totalitatea problemelor ridicate de răsturnarea prințului Cuza. El are în vedere acte de guvernare săvîrșite în afara clauzelor Convenției din 1858 în urma unei somnii sau mult sau mai puțin amenințătoare a puterilor; dar el nu s-a pus într-o situație asemănătoare cu cea care atrage astăzi atenția guvernelor. De asemenea, nu înțeleg ce rol ar putea îndeplini impuniteliile în acest moment la București. Conform protocolului, ei ar fi însărcinați să pretindă ca măsura constituind violarea stipulațiilor din 1859 să fie abrogată. Care ar fi consecința practică a acestei dispoziții? Ce urmare i s-ar putea da? Într-un cuvînt, ce acțiune ar exercita prezența impuniteliilor? Mă tem printe, că ea nici măcar nu ar contribui la

¹ În aprilie 1859, s-a întrunit la Paris Conferința reprezentanților puterilor garante pentru a discuta problema dublei alegeri a lui Cuza. Austria și Turcia au recunoscut îndoita alegere în cea de-a treia sedință a Conferinței de la Paris, în ziua de 6 septembrie 1859, formulînd o serie de condiții. Vezi *Magazin Istorie*, nr. 4/1976.

menținerea ordinii. În starea de spirit [prezentă] ea ar risca să aibă un eșec cu totul contrariu și în loc să simplifice greutățile, mai degrabă le-ar complica. S-ar putea ivi unele incidente care să pună în joc demnitatea puterilor și care să dea naștere la dezbateri furtunoase pe care dinspere partea noastră am dori să le evităm... [Firmanul din 1861 nu a fost acceptat decît cu unele rezerve, încît Conferința trebuia să-l aplice].

Telegrama lui La Tour d'Auvergne către Drouyn de Lhuys 28 februarie 1866

Lordul Clarendon crede ca și dvs., că întrunirea Conferinței la Paris este necesară și urgentă. Lordul Cowley este deja prevenit. Cît despre dorința pe care o mărturisește Poarta de a trimite la București, conform protocolului din 6 septembrie 1859, un impuniteliier otoman însoțit de delegați ai puterilor garante, lordul Clarendon ar fi dispus să o considere drept întelecătoare, dacă acesta ar fi și părerea celorlalte puteri. I-am atras atenția că Poarta acordă protocolului pe care îl invocă o putere pe care evident acesta nu o mai avea, că demersul pe care ea voia să-l facă la București ar fi mai mult compromițător decît folositor și că, în fine, ar fi preferabil să se lase în seama conferinței sarcina de a hotărî dacă era sau nu cazul să aplice protocolul din 6 septembrie 1859 în situația actuală. Lordul Clarendon mi-a cerut să-i dau timp ca să vorbească cu lordul Russel [prim-ministru al Angliei] înainte de a se pronunța definitiv asupra acestui punct. Vă voi face cunoscut răspunsul său de îndată ce-l voi cunoaște.

Drouyn de Lhuys către consulul francez la București, Tillo 29 februarie 1866

Nu aş putea aprecia adevăratul caracter al evenimentelor care au provocat abdicarea prințului Cuza, mai înainte de a fi luat cunoștință de raportul pe care trebuia să mi-l trimiteți și care nu va intrînzia, sper, să-mi parvină. Oriicare ar fi aprecierea care se dă acestei mișcări și condiției oamenilor care au participat, ea este în mod evident de natură să ridice probleme de o extremă importanță și guvernul împăratului trebuie să se preocupe de ele atît în interesul păcii europene cît și în cel al principatelor.

Aceste probleme, domnule, legate de o stare de lucruri prevăzută anterior și reglementată prin Tratatul de la Paris și prin Convenția din 19 august 1858, sînt de domeniul dreptului public european și nu pot fi rezolvate altfel decît prin înțelegerea comună dintre curtea suzerană și celelalte puteri semnatare ale acestor acte. Acest fapt, se pare că nu l-au înțeles nici membrii guvernului provizoriu stabilit în prezent la București nîi Adunările [legiuitoare] care își au sediul în acest oraș, proclamîndu-l

² „Firmanul de organizare administrativă a Moldovei și Țării Românești”, prin care Poarta adormea unica administrativă și politică a principatelor — n.r.

pe contele de Flandra ca domn al României. Trebuie ca să se știe deja la București că acest înțeles print și-a manifestat imediat hotărârea de a declina onoarea ce i-a fost acordată; și se poate presupune că Alțeta Sa Regală, exceptând legăturile sale personale, a fost umilită de neconformitatea proclamării al cărei obiect a fost.

Ceea ce contează în primul rând, domnule, și veți binevoi a nu ascunde punctul nostru de vedere în această privință, este că guvernul provizoriu al Moldo-Valahiei trebuie să fie bine pătruns de ideea că unica lui misiune este să asigure desfășurarea normală a serviciilor administrative și să vegheze la menținerea ordinii și a securității publice, așteptând ca puterile întrunite în conferință să rezolve diversele probleme pe care le stărnesc tronul domnesc vacant.

Autoritatea exercitată în momentul de față la București, de persoane pe care evenimentele le-au investit în mod provizoriu cu puterea, le este dată numai acestora în păstrare și sint responsabile de ea în fața puterii suzerane și a curților garante; ele ar uzurpa drepturi ce nu le aparțin și și-ar tăgădui rolurile dacă ar căuta să rezolve singure probleme care sint, repet, de ordin internațional.

Aceste persoane, ne-ar place să scrierăm, se vor preocupă de toate, de prevenirea mișcărilor politice și a dezordinilor materiale care nu ar putea avea altă urmărire decât să facă și mai dificilă opera conferinței, și pot să pună puterea suzerană în situația de a interveni, conform prevederilor (protocolului) din 6 septembrie 1859.

Vă rog domnule, să discutați în acest sens cu membrii guvernului și cu oamenii influenți cu care aveți legături. Este esențial ca ei să nu aibă nici o îndoielă asupra sentimentelor și vederilor guvernului Măiestății Sale.

Circulara adresată de Drouyn de Lhuys reprezentanților diplomați francezi din Hanovra, Hamburg, Copenhaga, Stockholm, Frankfurt, Dresda, Cassel, Weimar, Darmstadt, Carlsruhe, Stuttgart, München, Haga

1 martie 1866

Evenimentele care s-au produs la București ridică probleme a căror importanță nu poate fi tăgăduită; ele ating în adevăr actele constitutive de organizare date de principatul și sub acest aspect sint incontestabil de competența guvernelor care au semnat aceste stipulații. De la Congresul de la Paris, de mai multe ori, deja cabinetele au trebuit să se ocupe de provinciile moldo-valahe, în special la conferința ținută la Paris în 1858, pentru a pregăti și încheia Convenția din 19 august al aceluiași an, și în 1859 pentru a ratifica dubla alegere a domnitorului numit totodată în Moldova și în Valahia. În aceste diverse împrejurări, ca și în alte probleme cu caracter mai restrins care au fost tratate pe loc, a prevalat întotdeauna spiritul de conciliere și puterile au reușit să prevină orice complicație gravă. Afîind despre criza care a izbucnit la București, guvernul împăratului nu a ezitat să creadă că este cazul să se recurgă, ca și în 1858 și 1859, la o deliberare

comună. Cea mai mare parte a curților semnatare ale actelor Congresului de la Paris ne par a fi de pe acum de aceeași părere cu noi și ne place să credem că ele vor ști, ca și în toate celelalte ocazii precedente, să aplice prin înțelegeri neajunsurile care se impun solicitărilor lor.

Mensdorf, către Richard Metternich, ambasadorul Austriei la Paris
1 martie 1866

Cred că trebuie să adaug la depeșa precedentă citeva observații mai confidentiale. Așa cum Alțeta Voastră a fost prevenită prin telegrama din 24 februarie [1866], că împăratul, augustul nostru stăpîn, ține în mod special la guvernul său și neagă alături de cel al Franței în problema Principatelor. Dimplică, față cu eventualitățile amenințătoare ce se profilează în Germania și în Italia este de fapt, esențial, să rămînem în relații foarte amicale cu Franța, ba chiar mai intime în aparență decît sint în realitate. Acest considerent este de fapt de important în momentul de față, înclt trebuie, dacă e cazul, să-i sacrificăm sau cel puțin să-i subordonăm politica tradițională pe care am urmat-o pînă acum față de Turcia. După cum spuneam în depeșa precedentă, principiile și interesele noastre speciale ne fac să respingem în general cu putere orice măsură care este de natură a prejudicia integritatea Imperiului otoman. În împrejurări normale noi nu am ezita să ne pronunțăm pe dată și energic în favoarea separării principatelor și ne-am opune cu putere oricărei plan ce ar urmări să sfîrșimare legăturii de suzeranitate existente între Poartă și Moldo-Valahia. Dar astăzi înțelegem că o asemenea atitudine ne-ar putea pune în dezaord complet cu guvernul francez și nu vrem să ne expunem acestei eventualități. Dorim, deci, să vă folosim de influența ce o aveți pe lângă guvernul francez pentru a-l menține pe cît posibil pe o linie de conduită conformă cu ideile noastre. Dar dacă-i veți găsi pe împăratul Napoleon III și pe d-l Drouyn de Lhuys hotărîți să mențină Unirea, vă autorizez să-i lăsați să întrevadă concursul Austriei. Am putea, chiar, dacă este cazul, să împingem condescendența față de vederile Franței pînă la acceptarea ideii de a ridica principatele la rangul de stat cu totul independent. Trebuie totodată să fie bineînțeles că suveranul acestui nou stat nu ar putea fi luat din nici o familie cunoscută ca dusmană notorie a Austriei, de exemplu Casa de Savoia, nici dintr-o familie îndepărtată legată de o curte a cărei influență exclusivă în aceste provincii suiește tot atît de puțin interesul Franței cît și cel al Austriei.

Chiar cu această rezervă, am prefera infinit mai mult să nu fie deloc nevoite să facem această concesie și vedem deci cu vie satisfacție din ultima d-telegramă, că guvernul francez continuă să susțină principiul suzeranității Porții.

Mal este o combinație pentru care împăratul Napoleon n-ar trebui să-și închipuie că ne poate cîștiga. Mă refer la o eventuală ofertă a principatelor ca despăgubiri pentru a

renunța la Venetia. Alțeta Voastră știe fără îndoială care sint în această privință sentimentele împăratului, stăpînul nostru august și sper că nu vom fi puși în ipostaza de a ne pronunța asupra acestui subiect.

Pînă aici nu este vorba decît de întrunirea unei conferințe ad-hoc care să se ocupe exclusiv de treburile principatelor. Totuși, avînd în vedere starea cum tulbură a Europei în alte privințe, nu ar fi imposibil să se ajungă pe nesimțite la ideea de a lărgi sfera acestor regiuni și de a-i da pînă la urmă proporțiile unui congres însărcinat să examineze situația generală. În cazul în care împăratul Napoleon sau ministrul său ar emite această idee, vă invit, prinse, să o primiți cu oarecare rezervă dar să nu o respingeți de la bun început.

În adevăr, noi însine nu vom fi implicați, cum spuneam într-una din depeșele mele precedente, ca în ipoteza anumitor eventualități, să supunem deliberării puterilor, problema Schleswigului*. Am putea deci găsi chiar oarecari avantaje dacă această problemă ar fi, natural, ridicată de un congres a cărei competență s-ar extinde asupra tuturor treburilor Europei. Un singur motiv ne-ar împiedica să aderăm cu încredere la propunerea unui congres; este cel al Venetiei, căci ar fi fără îndoială greu să excludi dintr-un congres această chestiune din programul reuniunii. Dacă am putea, totuși, să primim în această privință vreo garanție cît de cît pozitivă, principala noastră obiectie ar fi astfel îndepărtată și nu ar mai exista nici o pledică din partea noastră la realizarea uneia dintre ideile favorite ale împăratului Napoleon. Problema Venetiei este foarte delicată pentru noi pe acest teren căci este un punct asupra a căruia ar fi necesar să ne înțelegem dinainte, iar ideile împăratului Napoleon diferă în această privință mult prea mult de ale noastre pentru ca să ni se pară a fi posibilă o înțelegere altfel decît convenind să nu atingem deloc această problemă.

Las în seama tăcutului desăvîrșit al Alțetei Voastre grija de a utiliza indicatiile pe care le da. Ele ar putea, sper, în orice caz, să aducă unele argumente folositoare pentru consolidarea stărilor satisfăcătoare a relațiilor noastre cu guvernul francez.

Ambasadorul francez la Petersburg Pèrigord Talleyrand către Drouyn de Lhuys
6 martie 1866

Căderea primului Cuza. anunțată și dorită de multă vreme la Petersburg, a dat dreptate perspicacității noastre și rațiunilor noastre. Satisfacerea amurului propriu pe care l-avea oferit-o evenimentul a fost trecătoare; încurcăturilor situației revenindu-le sarcina de a rechema de îndată pe fiecare la prudență și la discreție.

* În 1864 a avut loc războiul austro-prusian împotriva Danemarcei. În urma Tratatului de pace de la Viena (octombrie 1864), Danemarca a renunțat, în favoarea Austriei și Prusiei, la ducatele Holstein, Schleswig și Lauenburg. În august 1865 a avut loc Convenția austro-prusiană, prin care Holsteinul a trecut în administrarea Austriei, iar Schleswig și Lauenburgul în aceea a Prusiei — n.r.

* Se referă la pregătirile războaielor austro-prusian și austro-italian din vara anului 1866 — n.r.

De la prima mea întrevvedere cu prințul Gorceakov am putut să-mi dau seama după rezerva ce o păstra, cit de mult era preocupat de linia de conduită ce trebuia să o adopte schimbul de telegrame, pe care am avut onoarea să-l fac cu Excelența Voastră, de la revoluția survenită la București, l-a făcut cunoscută impresia generală resimțită de vice-cancelar și poziția pe care a adoptat-o imediat.

Prima grijă a guvernului rus a fost să recomande cea mai mare rezervă consuliului său general la București, și să se informeze despre legăturile Porții. Răspunsurile guvernului otoman la această cerere curtenitoare lăsându-se așteptate ca urmare a neregulilor din serviciul telegrafic, prințul Gorceakov a găsit astfel un pretext pentru a intrizia să se pronunțe asupra întrunirii conferinței, fie la Constantinopol, fie la Paris: telegramele, spunea el, nu erau de acord între ele asupra locului definitiv propus de Anglia și acceptat de noi. Ultima deosebită telegrafică a Excelenței Voastre și acceptarea de către cabinetul de la Constantinopol a propunerii lordului Clarendon au pus capăt acestor ezitări calculate și vice-cancelarul s-a hotărât ieri să ceară consimțământul împăratului Alexandru pentru întrunirea conferinței europene la Paris.

Anunțându-mi astăzi dimineață adeviziunea suveranului său, prințul Gorceakov a revenit iarăși asupra amănunțurilor care îl făcuseră să intrizie și asupra obligației de a aștepta, din curtoazie, răspunsurile Porții: el a adăugat că cerind Maiestății Sale Imperiale să însărcineze pe ambasadorul său la Paris să o reprezinte la conferință, a fost călăuzit în special de convingerea că o problemă rezolvată sub ochii împăratului Napoleon nu putea să nu fie tratată cu considerentele cele mai înalte și cele mai proprii să ducă la o înțelegere. Baronul de Budberg (ambasadorul Rusiei la Paris) pleacă sâmbătă în Franța, perfect edificat asupra intențiilor guvernului său. Apropiată lui sosire a făcut să se considere inutilă autorizarea însărcinării cu afaceri al Rusiei de a lua parte la o dezbateri în care nu ar fi putut juca decât un rol minor.

Am comunicat vice-cancelarului cele două depese pe care Excelența Voastră mi-a făcut onoarea de a mi le adresa, cu nr. 11 și 12. Ele nu au provocat nici o obiecțiune; pot spune chiar că au fost în asentimentul său, în afară de pasajul din cea de-a doua depeșă în care Excelența Voastră constată că drept răspuns la comunicarea firmanului din 6 decembrie 1861, care recunoaște doar un caracter viager dublei alegeri a prințului Cuza, reprezentanții Franței, Angliei, Rusiei, Prusiei și Italiei au revendicat pentru aceste puteri „posibilitatea de a examina de comun acord cu Poarta, în situația că tronul ar fi vacant, dacă este cazul să se continue modificările succesive introduse în Convenția din 1858”. Prințul Gorceakov pretinde că în mîntea sa rezervele consemnate în depeșă nu se refereau altă la menținerea uniunii, cit la măsurile de constrîngere pe care Poarta ar fi putut ajunge să le ia. El mi-a spus că ar avea oarecare scrupule, dacă s-ar prevala de un consimțământ la obținerea căruia contribuise odată, pentru a cere astăzi transformarea lui într-un angajament definitiv. Am susținut că părerea noastră era diferită și că dacă Poarta fusese în drept să-și

însoțească adeziunea cu anumite rezerve documentele noastre diplomatice ne-au rezervat deplina și întreaga facultate de a examina la obiect cazul prevăzut atunci cînd s-ar ivi. Prințul Gorceakov nu a insistat, orice discuție pîrîndu-l-se prematură, din moment ce conferința era chemată să discute numeroasele probleme legate de tronul domnesc vacant. Din partea mea nu aveam deloc de ce să-l grăbesc în această privință; fusesem informat, din surse sigure, că Rusia nu va insista asupra separării principatelor decît atît cît să prezinte drept concesie o renunțare — dinainte hotărîră. Prințul Gorceakov a încheiat întrevdereea spunîndu-mi: „Ne vom plasa pe terenul Convenției din 1858 și al protocoalelor următoare, pentru a pretinde executarea lor întocmar”.

Acești primi pași ai Rusiei lăsa să se prevadă, domnule ministru, că ea va căuta să influențeze asupra hotărîrilor Divanului [turcesc] și să-l antreneze la nevoite, pe calea conșilierilor, prin sprijinul interesat ce pare a fi dispusă să i-l ofere. Această atitudine nu poate intrizia să se schimbe în fața unui acord între puterile occidentale, dacă vom avea felierea să-l obținem.

Drouyn de Lhuys către La Tour d'Auvergne. Confidențial

6 martie 1866

Printe, îmi faceți onoarea de a-mi anunța prin depeșa voastră confidențială din 27 februarie că lordul Clarendon v-a vorbit despre o întrevvedere în care am conversat cu dl. ambasador al Angliei despre aranjamentele teritoriale relative la principatele și la Veneția. Am fost determinat să aștept acest subiect de către lordul Clarendon însuși, care de altfel mi-a prezentat părerea lui ca avînd un caracter pur personal. Răposatul M. Grey fiind însărcinat cu afaceri îmi spusese și el că a primit de la lordul Russel o scrisoare particulară în care acesta se arăta favorabil acestei idei. Principiul secretar de Stat nu v-a ascuns deloc că ideea căpătase de mult altă aprobare sa cit și a lordului Russel; dar a insistat asupra rezistențelor ce le-ar putea întîmpina pe moment, cel puțin din partea Austriei. Sintem primii care să recunoaștem toate greutatele de care e cazul să se țină seamă. Noi, mai ales, nu uităm că cerîndu-i Turciei să facă un sacrificiu pentru ca aceste aranjamente să devină posibile, cabinetele ar trebui să se preocupe de despăgubirile la care ea ar avea dreptul, și că ar fi necesar în același timp să ne asigurăm că interesele și voința populațiilor de care se va dispune să nu fie în deacord cu hotărîrile Europel. Dar ceea ce pare greu sau chiar imposibil în situația de față, s-ar putea schimba, dacă împrejurările înseși ar lua o altă întorsătură. Sintem înclinați să știm că guvernul englez ar vedea cu satisfacție, dacă ar fi cazul, realizarea unui asemenea proiect și nu vom pierde deloc din vedere o sugestie pe care necesitățile politicii ar putea la un moment dat să o impună atenției puterilor.

Filip de Flandra

La Tour d'Auvergne către Drouyn de Lhuys. Confidențial

9 martie 1866

Am primit depeșa confidențială pe care Excelența Voastră mi-a făcut onoarea a-mi adresa, în 6 ale acestei luni, cu nr. 22. Am avut ocazia să vorbesc din nou cu lordul Clarendon despre aranjamentele teritoriale relative la principatele și la Veneția. L-am întrebat dacă nu credea că obiecțiunile ridicate pînă acum de cabinetul de la Viena, ideii unui schimb al Veneției contra Principatelor Dunărene și-au pierdut mult din importanță în prezența unor grave eventualități care ar putea provoca teamă față de atitudinea respectivă a celor două mari puteri germane. Pentru a-l potoli și pentru a liniști, pe cit posibil, scrupulele sale, l-am spus că nici noi nu nesocotim greutatea pe care le va întîmpina acest proiect, că eram mai ales de părere că pentru a-i ușura realizarea, puterile ar trebui să se ocupe de despăgubirile care, la nevoite, ar trebui oferite Turciei ca și să se asigure ca interesele și voința populațiilor de care se va

dispuie să fie în acord cu hotărârile Europei. Lordul Clarendon mi-a repetat că ar fi, fără îndoială, foarte bucuros să vadă curtea de la Viena primind favorabil aranjamentul despre care vorbeam, dar că el rămânea convins că, oricare ar fi încercările în care Austria ar putea să se gasească, noi nu ar trebui să ne închipuim că ea va da o mână de ajutor în această privință. Posesia asupra Principatelor Dunărene ar pune-o în adevăr în conflict deschis cu Rusia, și aceasta ar fi, în ochii împăratului Franz Joseph, ca și în ochii miniștrilor săi, o eventualitate mult mai serioasă, mult mai de temut pentru Austria decât toate pericolele ce ar putea-o amenința din partea Italiei. În fine, populațiile românești erau insuflete de sentimente atît de ostile față de Austria încît nu se poate crede că ar consimți la un aranjament de felul acesta. De deasupra, curtea de la Viena, își dădea ea singură seama de această situație și era mai mult decât probabil, a adăugat lordul Clarendon, că dacă i s-ar oferi astăzi principatele, chiar cu titlu complet gratuit, ea tot nu le-ar accepta. Ministrul Italiei, fiind foarte recent însărcinat de către guvernul său să atragă atenția cabinetului de la Londra asupra oportunității de a face demersuri la Viena în sensul indicat mai înainte, a înținit aceleasi avertisuri și a primit aceleasi răspuns. După ce se înțelegea cu mine, marchizul d'Azeglio (ministrul Italiei la Londra) a crezut prudent să nu insiste și, pentru moment, să se mărginească a cere lordului Clarendon de a nu lua, în această problemă, în afara de conferință, față de Turcia sau de oricare altă putere, nici un angajament care ar putea, eventual, să împiedice bunele intenții și libertatea de acțiune a Angliei.

Apponyi către Mensdorf 24 martie 1866

Mă grăbesc să adaug câteva detalii telegramelor pe care am avut onoarea să v-o expediez astăzi dimineață. L-am găsit pe lordul Clarendon foarte preocupat de întorsătura pe care o ia chestiunea principatelor, și deși pînă în prezent, nu mi-a împărtășit nici cea mai mică îngrijorare față de acest subiect, el pretinde acum că de la bun început prevăzuse și se temuse că această chestiune va deveni o „foarte mare problemă” și

că din acest motiv, de la întoarcerea sa la minister, nu a încetat să insiste ca prințul Cuza să fie susținut și sprijinit, pentru a se evita o catastrofa ale cărei urmări erau ușor de prevăzut.

Mărturisesc că, în ce mă privește, nu mi-amintesc de această „insistență” și de acest călduros sprijin dat ultimului domnitor. Îmi amintesc, dimpotrivă, că toate depeșele Excelenței Voastre care tindeau precis către scopul pe care lordul Clarendon pretinde acum că l-ar fi avut totdeauna la inimă, erau primite de el cu o indiferență destul de nepăsătoare; că îl numea mereu pe Cuza „un tîlhar” cu care nu era nimic de făcut și că nu a luat nici cea mai infimă inițiativă pentru a-l menține sau a-l preveni cădere.

De la evenimentele de la București, lordul Clarendon mi-a vorbit mereu de aranjamentul prințului străin ca despre un lucru cu totul în afara problemei, contrariu tratatelor, periculos și care ar trebui îndepărtat cu orice preț. Ultima limită a concesiilor părea să fie, după el, menținerea Unirii sub un nou prinț indigen.

Lucrurile s-au schimbat mult în aceste ultime zile și mare mi-a fost mirarea găsind ieri pe înaltimea sa aproape resemnat să vadă prevalînd principiul prințului străin. „Cabinetul francez, mi-a spus el, nu exclude această combinație, bazîndu-se pe voința unanimă a populațiilor și ceea ce sporește încă mai mult mirarea mea, este că consulul nostru general [englez] la București, dl. Green, om de încredere și corect în vederile sale, scrie că, orice li s-ar face principatele nu vor accepta niciodată altă soluție decât aceea a unui prinț străin și nu vor alege pe altul, oricare ar putea fi hotărîrile conferinței. Înțelegeți că atunci cînd delegații [români] care sînt deja în drum spre Paris vor vedea că conferința nu este mai puțin unanimă, că Franța li încurajează și că Prusia și Italia, din respect pentru Franța și din alte motive pe care nu vreau să le examinez, preiau atitudinea ei, aceștia vor deveni din ce în ce mai intransigenți, iar moldovenii și valahii vor fi unanimi în a insista asupra îndeplinirii voinței lor. Ce este de făcut atunci? Presupunînd chiar că conferința ar rămîne credincioasă sti-

pulațiilor tratatelor, ce alt mijloc ar avea ea de a-și aplica hotărârile, împotriva voinței manifestată cu tărie a celor două principate, dacă nu ocupația militară? Și cine s-ar însăcina cu aceasta, Rusia? Celelalte puteri nu ar consimți. Nu vă pasă, probabil că ar fi Austria, căci aveți acum alte preocupări. Turcia? Dar atunci ar fi război civil; remedii ar fi mai dăunător decât răul, și ne-am arunca orbește într-o serie de complicații și de pericole incalculabile. Mă întrebați de care parte ne opim. Mă, într-adevăr, destul de greu să vă răspund. Ce să faci față de 4 milioane de locuitori care nu-și văd salvarea decât în alegerea unui prinț străin, care resping cu încăpăținare orice soluție și care sînt foarte bine că vor sfîrși prin a-și impune voința împotriva Europei dezunite și preocupată de alți interese. L-am întrebat pe prințul de La Tour d'Auvergne care era candidatul francez. Ei mi-a dat cuvîntul de onoare că nu știe. Împăratul și Drouyn de Lhuys probabil că li știu; acesta din urmă nu acționează niciodată de bună credință și l-am bănuit întotdeauna. Nu regret mai puțin sincer decât dv. că lucrurile au ajuns la acest punct, căci noi am susținut întotdeauna împreună principiile conservatoare în această chestiune; dar nu văd într-adevăr mijlocul de a face să triumfe vederile noastre”.

Argumentele pe care le-am putut susține împotriva acestei atitudini resemnate și pasive, care lasă să se caie în piecioare tratatele și angajamentele cele mai solemne, pentru a da câștig de cauză intrigilor unora și gîndurilor ascunse și ambițioase ale altora și care, sfărîmînd integritatea Imperiului otoman, pregătește catastrofe ce trebuiesc spre binele tuturor întîrziate — aceste argumente nu am făcut decât o impresie slabă asupra lordului Clarendon, care recunoscîndu-le justetea, nu vede mijlocul de a ieși din impasul în care se găsește. Anglia e în mod sigur în voia valurilor și Excelența Voastră va gîndi probabil că și mine că nu mai este posibil să contăm pe ea pentru a rezista tendințelor nesăbuite care par a preocupă la Paris, și care sînt incurajate de perfidia dușmanilor noștri.

PLANȘELE NOASTRE

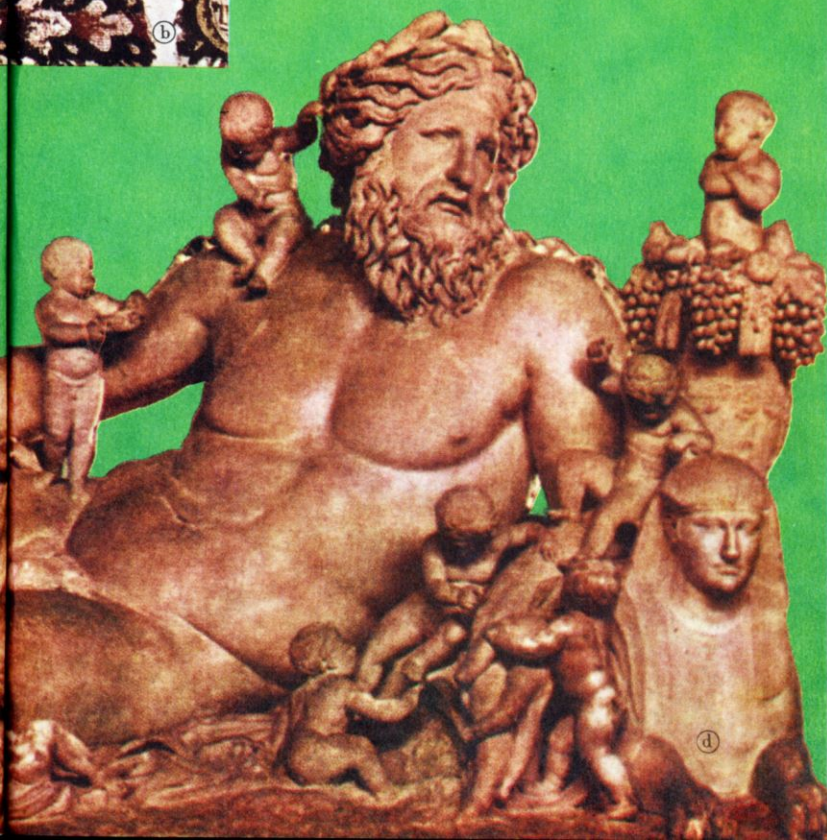
① Trupele otomane conduse de sultanul Baiazid Fulgerul, la asediul unei cetăți. Este vorba, potrivit precizării din enciclopedia *Le Million*, de cetatea Belgrad (miniatură otomană din Muzeul Topkapî, din Istanbul). Cîțiva ani mai tîrziu, Mircea cel Bătrîn a înfrînt la Rovine oștile temutului sultan (Oștenii viteji, diplomați iscusii, p. 20)

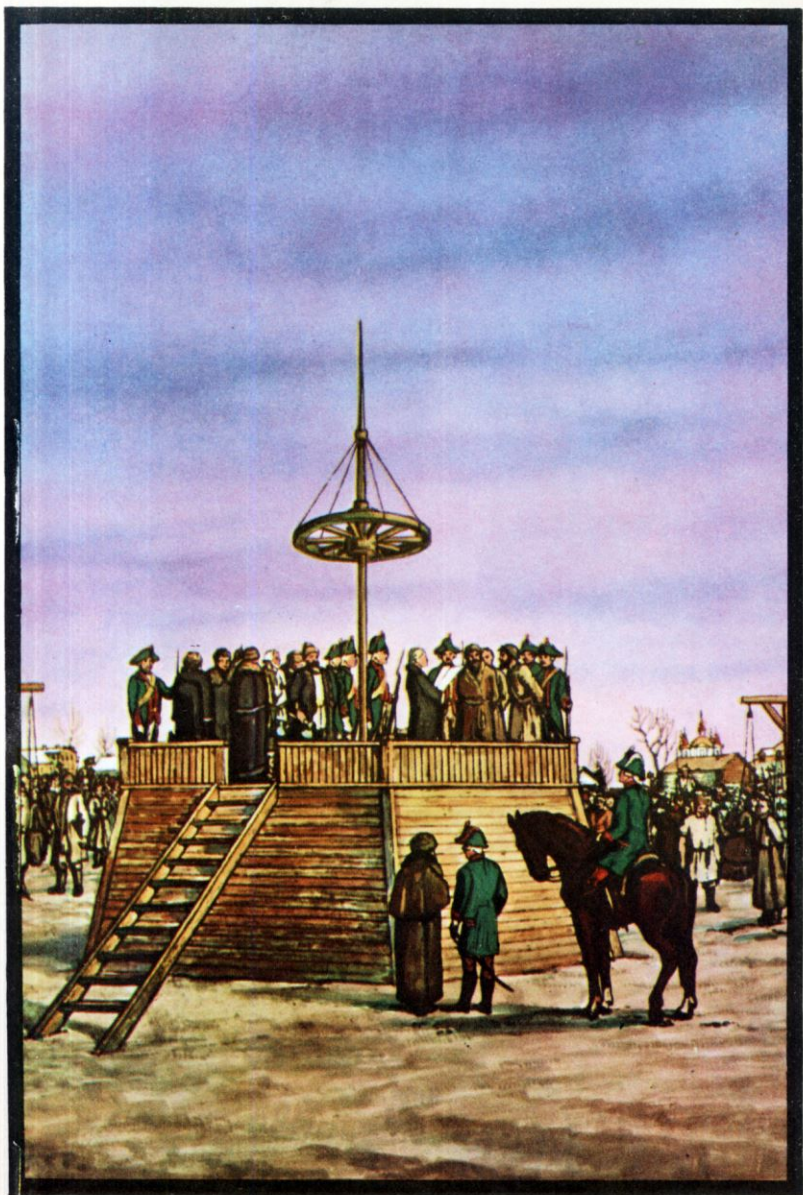
②③ Alexandru Macedon, întemeietorul orașului (a) și cîteva din valorile artistice, de o rară frumusețe, dăruite lumii de centrul culturii elenistice — Alexandria: țesătură (b), portrete sculptate în onix (c) și (d) grup statuar cunoscut sub denumirea de „Fluviul Nil” (Alexandria — metropola dintre două mări, p. 52)

④ Moscova, 10 ianuarie 1775, Piața Bolotnaia: execuția lui Pugaciov și a tovarășilor săi de luptă în fața unei mulțimi uriașe (Sub steagul lui Emelian Pugaciov, p. 44)

Revista turcă Hayat Tarih Mecmuası

despre Vlad Țepeș

În numărul său din iunie 1976, revista turcă **Hayat Tarih Mecmuası**¹ reproduce articolul academicianului Constantin C. Giurescu despre Vlad Țepeș, publicat de revista noastră în martie 1974. Urmărind viața zbuciumată a marelui voievod muntean din secolul XV, autorul explică pe larg personalitatea sa, stranie și controversată atât în aprecierile contemporanilor, cât și în judecata istoriei.

Nu vom relua aceste explicații, la capătul cărora acad. Constantin C. Giurescu conchide că Vlad Țepeș ocupă „un loc de cinste și de mare însemnătate în Panteonul voievozilor români apărători de țară și iubitori de popor”. Vom doar a sublinia semnificația deosebită a publicării acestui articol de către revista din Istanbul, în anul împlinirii a cinci veacuri de la moartea viteazului voievod român. Se știe că, preluând cîrma Țării Românești în 1456, acest fiu al lui Vlad

vodă Dracul și nepot al lui Mircea cel Bătrîn a alcătuit, cu adîncă chibzuință, clarviziune și realism, un vast plan avînd ca țel păstrarea libertății poporului român și asigurarea independenței țării.

Deplin conștient de greutatea luptelor care se anunțau, Vlad Țepeș a avut, asemenea lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, conștiința misiunii poporului român în această zonă, ca apărător al porților Europei creștine: „Dacă [...] am fi învinși — scria el regelui ungur — și mica noastră țară ar pieri, aceasta ar fi o mare nenorocire, nu numai pentru țara Măriei Tale, ci și pentru întreaga creștinătate”. Cu toate cererile sale repetate de ajutor, Vlad a rămas să înfrunte singur armata otomană, de vreo zece ori mai numeroasă decît a sa. Și totuși, cînd însuși Mahomed II, cuceritorul Constantinopolului, a venit în Țara Românească pentru a-l zdrobi pe Vlad, abilitatea și vitejia acestuia l-au silit să se întoarcă, declarînd celor din jurul său „că nu poate lua țara unui bărbat care face lucruri așa mari și care, mai presus

de fire, știe să se folosească astfel de domnia și supușii lui”.

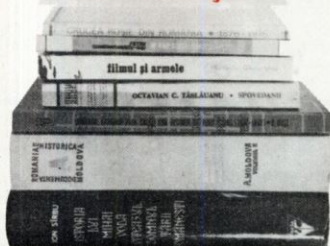
Fără să fie înfrînt pe cîmpul de luptă, Țepeș a trebuit, totuși, să se retragă, din cauza opoziției crescînde a boierimii, căreia i s-a adăugat o intrigă a negustorilor sași din Brașov; scrisoarea de trădare, plăsmuită de aceștia, l-a determinat pe Matei Corvin să-l aresteze pe Țepeș. După o lungă detențiune, și-a redobîndit domnia, dar pentru foarte scurt timp: în decembrie 1476, acest domnitor — unul dintre „generalii” cei mai vestiți ce au comandat oștile românești, cum a scris Nicolae Bălcescu — și-a pierdut și tronul și viața. Faptele sale l-au transformat într-un erou de legendă; puternic impresionat de ele, marele poet francez Victor Hugo i-a făcut domnului român un loc în monumentală **Legendă a secolelor** (*La légende des siècles*).

Publicarea acestui articol al acad. Constantin C. Giurescu arată încă o dată că lupta secu-

lară a poporului român pentru o viață liberă, de sine stătătoare, e privită cu simpatie și înțelegere de către poporul turc, el însuși făuritor al unei noi vieți pe pămîntul străvechilor civilizații din Asia Mică. E deosebit de semnificativ faptul că presa turcă înfățișează cu obiectivitate, în paginile sale, multe file de istorie românească, istorie în decursul căreia — începînd din veacul XIV și pînă la războiul pentru independența noastră — n-au lipsit înfruntările armate. Dar acestea au fost lupte drepte, purtate de un popor întreg, împotriva unui imperiu care urmărea — ca toate imperiile, de altfel — dominația universală, exploatarea popoarelor în folosul unei minorități aristocratice. Dispariția imperiului asupritor de popoare a îngăduit și poporului turc stabilirea unor relații noi cu vecinii, cu foștii supuși ai Sublimei Porți, relații în cadrul cărora apelul la istorie și evocarea trecutului nu sînt menite a fi mijloace de învrăbire, de trezire și întreținere a unor absurde tendințe de „revanșă”, ci, prin cunoașterea unor pagini de istorie comună, pot și trebuie să constituie o adevărată cale de aur pentru înțelegere, prietenie și pace.

¹ **Hayat Tarih Mecmuası** (director: Sevket Rado), apare lunar în 100 pagini și are cel mai mare tiraj printre periodicele de istorie din Turcia.

Cărți sosite la redacție

● **Octavian Toropu — ROMANITATEA TÎRZIE ȘI STRĂROMÂNII ÎN DACIA TRAIANĂ SUD-CARPATICĂ.**

Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1976, 218 pp., 17,50 lei: istoria teritoriului cuprins între Carpați, Dunăre și Olt în perioada anilor 275-1025, în lumina descoperirilor arheologice, numismatice și epigrafice recente.

● **Ion Sirbu — ISTORIA LUI MIHAI VODĂ VITEAZUL, DOMNUL ȚĂRII ROMĂNEȘTI.**

Ediție îngrijită de Damaschin Mioc; cuvînt înainte, de Ștefan Ștefănescu. Ed. Facla, Timișoara, 1976, 568 pp., 60 lei: reeditarea lucrării publicate acum șapte decenii (vol. I—1904, vol. II—1907) de istoricul bănățean, pe care N. Iorga îl socotea „unul din cei mai răbdători și conștiințioși printre aceia cari... s-au trudit să deslușească, pînă în amănunte, trecutul plin de exemple și făgăduieli pentru viitor, al acestui neam”.

● **Petre Constantinescu-Iași — ÎN ANII SOCIALISMULUI VICTORIOS.**

Ed. Politică, București, 1976, 208 pp., 8,25 lei: articole interviuri, însemnări memorialistice publicate de autor între 1956-1974, în diferite ziare și reviste, printre care și *Magazin istoric*, nr. 1/1967, 1/1971, 11/1972, 8/1974.

● **Constantin C. Giurescu — AMINTIRI VOL. I.**
Ed. Sport-Turism, București, 1976, 340 pp., 19,50 lei: confesiunile cunoscutului istoric român, emoționante mărturii din primele patru decenii ale secolului nostru (*Magazin istoric* a publicat în avanpremieră cîteva fragmente în nr. 6/1976).

● **DOCUMENTE ROMANIAE HISTORICA. A. MOLDOVA. VOL. II.**

Volum întocmit de Leon Simanschi în colaborare cu Georgeta Ignat și Dumitru Agache. Ed.

Academiei, București, 1976, 650 pp., 51 lei: 292 acte interne moldovenești din anii 1449-1486.

● **Constantin Bușe — COMERȚUL EXTERIOR PRIN GALAȚI SUB REGIMUL DE PORT FRANÇ.**

Ed. Academiei, București, 1976, 204 pp., 15,50 lei: importanțele schimburi comerciale prin portul dunărean în perioada 1837-1883, locul acestuia în schimburile economice internaționale ale țării noastre.

● **Octavian C. Tăslăuanu — SPOVEDANII.**

Ediție îngrijită de Gelu Voican, prefată de Vasile Netea, note de Vasile Netea și Gelu Voican. Ed. Minerva, București, 1976, 310 pp., 13 lei: selecție din scrierile memorialistice ale scriitorului și omului politic transilvănean, de la a cărei naștere s-au împlinit o sută de ani.

● **General-maior Gheorghe Enciu — „ZEFI-RUL” TRANSMITE.**

Ed. Militară, București, 1976, 160 pp., 6,25 lei: amintirile din războiul antihitlerist ale unui fost comandant de pluton de transmisio-niști din cadrul Diviziei 3 munte.

● **CRUCEA ROȘIE DIN ROMÂNIA. 1876-1976.**

Lucrare coordonată de general-colonel Mihai Burcă, Gabriel Barbu și Ion Șerb, București, 1976, 144 pp.: omagiu închinat celor care au slujit și slujesc cu devotament idealurile și scopurile umanitare ale Crucii Roșii, cu prilejul Centenarului Societății de Cruce Roșie din țara noastră.

● **Dr. Manuela Gheorghiu — FILMUL ȘI ARMELE.**

Ed. Meridiane, București, 1976, 352 pp., 14,50 lei: prima monografie românească dedicată uneia din temele istorice fundamentale ale cinematografiei europene — aceea a păcii și a răz-boiului.

● **DOCUMENTE DIN ARHIVE IEȘENE.**

Ediție îngrijită de Gh. Ungureanu, D. Ivănescu (coordonator), Virginia Isac. Ed. Minerva, București, 1976, 352 pp., 22 lei: cel de-al doilea volum al culegerii cuprinde 381 documente istorico-literare de la 25 personalități ale vieții culturale ieșene, printre care N. Gane, I. Nădejde, Al. Philippide, M. Sadoveanu, G. Călinescu.

● **PAGINI DE ISTORIE.**

Lucrare elaborată de Elena Dunăreanu, Sibiu, 1976. 18 documente iconografice originale, imagini ale unor personalități sau evenimente legate de lupta pentru independență și unitate națională a poporului român, aflate în colecția iconografică a Bibliotecii Astra din Sibiu.

● **Petre Radu, Dimitrie Onciulescu — CONTRIBUȚII LA ISTORIA DEZVOLTĂRII ÎNVĂȚĂMÎNTULUI DIN BANAT.**

Ediția a II-a, adăugită, Timișoara, 1976, 372 pp.: momente și personalități reprezentative din trecutul școlilor bănățene.

CRONICI ÎN PIATRĂ ALE INDEPENDENȚEI

Celor care au reînviat vitejia strămoșească

Dr. FLORIAN TUCĂ

În toamna anului 1897, s-au inaugurat două monumente legate între ele prin semnificația evenimentelor pe care le comemorau: victoriile raportate de oștile române împotriva trupelor otomane în două celebre bătălii ale poporului nostru pentru libertate și independență. Primul — operă a sculptorului George Vasilescu (1864-1898) — a fost înălțat la Ploiești, la 12 octombrie 1897, întru slava bărbatilor viteji din Batalionul 2 vînători care au

căzut eroic la datorie, în luptele din 30 august 1877 de la Grivița. Al doilea — creație a sculptorului V. Hegel — a fost ridicat la Războieni pentru a aminti peste secole, așa cum glăsuiește inscripția, că „la 26 Iulie 1476, în acel loc, oastea română a apărut Moldova și existența nației române contra oștilor musulmane“.

Monumentul ploieștean este alcătuit dintr-un obelisc de granit, în vârful căruia se află un vultur cu aripile desfăcute, care ține în cioc un stindard; la fiecare colț al piedestalului se află cîte o statuie înfățișînd simbolic ostași din Batalionul 2 vînători. Inscripția are următorul cuprins: „Eroilor de la Grivița, care au reînviat vitejia strămoșească în războiul pentru independență la 1877“.

Monumentul — actualmente așezat în parcul Gării de Sud — evocă faptele de arme ale ostașilor prahoveni ce au luptat în Batalionul 2 vînători, oameni ca soldatul Grigore Ion, care împreună cu caporalul Vasile Nica și sergentul Gheorghe Stan au capturat un steag otoman, locotenentul Dimitrie Nicolescu, maiorul, ulterior general, pe nume Al. Candiano-Popescu, fire contradictorie, dar care în clipe de grea cumpănă pentru țară a cerut să i se dea comanda vînătorilor și în rînd cu ei s-a avîntat în vijelioase asalturi.

În ziua de 30 august, laolaltă cu alte subunități care acționau în aceeași zonă, vînătorii prahoveni au intrat în luptă. Un ceas după ce porniseră în primul asalt, ei s-au repezit și mai hotărîți spre redutele otomane. Au parcurs aproximativ 200 metri și au fost opriți de focurile dușmane. Următorul asalt a fost și mai năpraznic. Nimeni și nimic nu le-a putut stăvili înaintarea. Către asfințit, vînătorii erau în șanțurile redutei, trecînd peste trupurile vrăjmașe, prin „glonț și sabie“. Asaltul vînătorilor a fost inserat în Registrul istoric al subunității cu următoarele cuvinte: „30 august. Zi de biruință și de slavă pentru al doilea de vînători [...] Batalionul a luat parte la asaltul Griviței cu un efectiv de nouă ofițeri și 550 grade inferioare [...] Din acest efectiv pierderile consemnate la apelul ce s-a făcut sînt: morți, doi ofițeri — sublocotenentul Mihăilescu Vasile și locotenentul Dimitrie Nicolescu — și 112 grade inferioare; răniți: patru ofițeri — căpitan-adjutant Maican Atanasie, căpitan Cucos Marin, locotenentul Georgescu și Albu — și 177 grade inferioare“.

Faptele eroice ale acestor ostași au fost evocate și în ziarul *Vocea Prahovei* din 12 octombrie 1897: „Vînătorii noștri ploieșteni — și toți oștenii — au apărut cu credință, cu statornicie și iubire patria; ei au dat strălucite dovezi că sînt urmași ai eroilor de la Rovine, de la Racova și Călugăreni...“

"Rezultat al luptei eroice a armatei române împotriva imperiului otoman, al voinței ferme de libertate și neatarnare a poporului nostru, care și-a dovedit încă odată marea capacitate de luptă — dobândirea independenței naționale a dat un nou și puternic imbold dezvoltării economice și sociale a țării, a exercitat o profundă înrîurire asupra întregii evoluții istorice a României pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de sine stătătoare"

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multi-lateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

*Cavaleria românească în timpul războiului de independență
(fotografie de Carol Popp de Szathmari aflată în fon-
durile Bibliotecii Centrale de Stat)*

MEMORIA REGIMENTELOR

Afirmarea dreptului la independența de stat, moment în realizarea căruia s-au îmbinat curajul și înțelepciunea politică, s-a întemeiat pe întreaga dezvoltare a istoriei românești în condiții de autonomie, recunoscută prin tratatele cu Poarta otomană¹. Actul proclamării independenței depline de stat de la 9 mai 1877² a premers intrarea țării în războiul devenit, astfel, războiul ruso-românoturc.

Prin dârzenia și jertfele sale (circa 10 000 morți și răniți), armata română a adus o importantă contribuție la victorie, acoperindu-se de glorie în marile bătălii purtate la sudul Dunării, pe teritoriul Bulgariei. Mobilizată în prima jumătate a lunii aprilie, armata de operații avea un efectiv de circa 58 700 oameni la care se adăugau efectivele serviciului de ordine și pază a graniței, ale miliției și ale gărzilor civice.

În iunie 1877, trupele rusești au forțat Dunărea pe la Zimnicea, fiind sprijinite cu foc de artileria română, aflată în dispozitiv de apărare pe linia fluviului. Înaintind spre sud, în Bulgaria, armata rusă a continuat ofensiva împotriva celei otomane. Eșecul armatelor ruse în cele două bătălii pentru cucerirea cetății Plevna a determinat guvernul rus să solicite, cu maximă urgență, concursul armatei române.

La ordinul domnitorului Carol, comandantul suprem al armatei, unitățile române au trecut la rîndul lor Dunărea și la 30 august 1877 au început atacul general asupra Plevnei, armatei române revenindu-i misiunea de a cucerii, mai întâi, reduta de la nord de satul Grivița. După patru asalturi îndrăgite, cu toată rezistența acerbă întâmpinată, vitejii ostași români au reușit să pună stăpînire pe redută. Luptele de la Grivița au rămas înscrise în istoria poporului nostru ca pagini de neasemuit

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 3/1975.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 5/1975.

eroism. Ostașii și ofițerii români au făcut dovada unui înalt spirit de sacrificiu, stîrnind admirația opiniei publice din numeroase țări ale lumii. După cucerirea Plevnei, armata română și-a continuat cu succes înaintarea spre nord-vestul Peninsulei Balcanice, spre Vidin și Belagragic, care formau principalul punct de sprijin al turcilor pe cursul mijlociu al Dunării. În cadrul operațiilor din zona Vidinului, ostașii români s-au remarcă în asaltul de la Smîrdan — glorificat de marele pictor N. Grigorescu în capodopera cu același nume.

Faptele de arme săvîrșite de ostașii români au fost consemnate și în Registrele istorice ale regimentelor care au participat la război. Ele au o deosebită valoare documentară, fiind o oglindă fidelă a contribuției efective a fiecărei unități la victoria finală. Unele dintre aceste însemnări au fost redactate chiar în timpul luptelor, altele după terminarea războiului. Relatarea este extrem de succintă, surprinzînd însă, tocmai în laconismul ei dramatismul înclîștrării.

Din abundența de fapte consemnate în documentele menționate se desprinde imaginea vie a eroismului ostașilor români, un tablou cuprinzător al vieții de campanie privind efectivul trupelor, operațiile militare zilnice, pierderile, capturile, starea de spirit a unităților respective etc.

În preajma sărbătoririi centenarului independenței, Editura Militară va publica, alături de alte lucrări consacrate acestui eveniment, un volum intitulat *Itinerare eroice*, cuprinzînd extrase din Registrele istorice ale regimentelor care au participat la război. Volumul va apare sub îngrijirea unui colectiv format din general-maior dr. Constantin Olteanu, col. dr. Ilie Ceașescu, col. dr. Vasile Mocanu, col. dr. Florian Tucă și alții.

În avanpremieră, publicăm cîteva pagini din aceste registre care consemnează momentul trecerii Dunării de către armata română, prima jertfă românească pe pămîntul Bulgariei și participarea armatei române la cucerirea Plevnei. În redarea textelor care urmează, s-a adoptat ortografia actuală; pentru a ușura înțelegerea, atunci cînd a fost nevoie, s-au introdus cuvinte suplimentare în paranteze drepte.

Ioana URSU

Trecerea Dunării și înaintarea spre Plevna¹

[...] S-a hotărît să se dea trupele necesare pentru ocuparea cetății Nicopole, ca astfel trupele ruse din acea cetate să poată deveni disponibile pentru mărirea forțelor destinate a ataca pe Osman Pașa, în poziția defensivă de la Plevna.

S-a destinat pentru aceasta o brigadă de infanterie și brigada de călărași Roznovanu, compusă din Regimentele 3 și 8 călărași.

În consecință, s-a dat ordin Diviziei IV, în ziua de 12 iulie [1877] ca aceste 2 brigăzi să se ducă la Măgurele, punct hotărît de trecere, și imediat să treacă Dunrea.

Trupele s-au adunat, însă trecerea nu s-a putut efectua imediat din cauza lipsei mijloacelor de transport care s-au dat în cele trei zile următoare.

La 16 [iulie] a trecut brigada de infanterie cu statul major și comandantul Diviziei IV, precum și Escadronul Bacău, sub comanda căpitanului Șeptilici.

Îndată după debarcarea acestor trupe, Escadronul Bacău a fost trimis în avanposturi din ordinul generalului [rus] Stolîpin, comandant al cetății Nicopole².

La 17 iulie, acest escadron a primit ordin de a merge spre Plevna, pentru a se afla unde se află divizia rusă de cavalerie, comandată de generalul Lasharev. Escadronul a găsit divizia dincolo de Caitofeca și a dus știrea generalului Stolîpin.

Tot la 17 iulie au trecut Dunrea în Bulgaria și celelalte 3 escadroane în ordinea următoare: Roman, Neamț, Suceava.

¹ Fragment din Registrul istoric, al Regimentului 8 călărași. (Acest Registrul istoric a fost publicat de general Radu Rosetti, în 1929).

² Susținută de artileria română și rusă de la Islaz, Flămînda și Turnu Măgurele, care bombardă intens partea de nord a cetății, armata rusă a reușit să cucerască Nicopole, la 4/16 iulie 1877 — n.r.

Imediat după trecerea Escadronului Roman din ordinul generalului Stolîpin a fost pornit în avanposturi deasupra Nicopolei, iar celelalte două escadroane au bivouacat pe malul Dunării spre Nicopole.

Încă din seara de 17 iulie, comandantul regimentului [regimentului] a primit ordin de la cdtul [comandantul] brigăzii de a se pune cu rgțul la dispoziția colonelului rus Senișchi, deoarece împreună cu cazacii, rgțul trebuia să facă recunoașteri regulate și serviciul de siguranță înspre Plevna, în zona de teren cuprinsă între Osman și Vid.

La 18, dimineața, Escadronul Roman și Suceava au ridicat bivouacul de pe malul Dunării și s-au întrunit cu celelalte două escadroane, ce se aflau d-asupra [la sud de] Nicopolei.

Imediat după reconstituirea regimentului, după cererea colonelului Senișchi, Escadronul Roman s-a trimis pe apa Osman, pentru a apăra podul de la satul Mișalnei, mai avînd misiunea de a supraveghea prin patrulă și valea Vidului.

Escadronul Roman a continuat serviciul său la Mișalnei, iar regimentul a stat în bivouac d-asupra Nicopolei. Regimentul primește ordin de a porni cu restul de 3 escadroane la Mișalnei, unde lt-colonel Peretz va lua comanda tuturor trupelor aflate acolo cu care va face recunoașteri forțate spre Plevna.

Regimentul a pornit de noapte și a ajuns la ora 5 a.m. la Mișalnei, unde a găsit Escadronul Roman, un batalion din Rgtul 5 infanterie, maiorul Iarca și resturile Regimentului rusesc Kostroma, cam 250 oameni, sub comanda unui maior, singurul ofițer superior rămas în urma luptei de la 18 iulie de la Plevna.

De la 21 la 24 iulie, rgțul a avut misiunea de a lega prin posturi fixe cu Corpul 9 de armată rusă, staționat între Plevna și Trestenic, a face recunoașteri forțate și a patrula înainte în direcția Plevnei, spre Breslenița, Kopriva și Riben.

Escadronul Suceava a fost trimis la Gubești unde a schimbat un escadron de cazaci, comandat de căpitanul Gusev.

La 23 iulie, Escadronul Suceava a fost din nou schimbat de cazaci și s-a întors la Mîșal-nei.

Rușii cer ajutorul românilor.

După cum s-a arătat, o brigadă de infanterie și una de cavalerie au trecut Dunărea, numai în scop de a ocupa Nicopole, spre a lăsa liberă armata rusă, iar nu în scop de a opera cu armata rusă, care de la început a refuzat aceasta.

După pierderea și celei de-a doua bătăliei la Plevna¹, cu pierderi mari, o panică grozavă a cuprins întreaga armată rusă. Toți fugeau strigând: „Turcii!”

Generalul Krüdner cere Diviziei 4 română să treacă Dunărea, să coopereze și să susțină armata sa bătăuță și respinsă de la Plevna.

Comandantul Diviziei, generalul [Gh.] Manu refuză, spunând că nu are ordin de la sefi săi.

Situația fiind critică și așteptînd dintr-un moment într-altul ca Osman Pașa să ia ofensiva, marele duce Nicolae, șeful suprem al armatei ruse, trimite următoarea telegramă: „Alteiei Sale Domnitorului Carol

La Poiana

Vino în ajutorul nostru, treci Dunărea unde vei voi, cum vei voi, sub ce condițiuni vei voi, dar vino grabnic în ajutorul nostru. Turcii ne prăpădesc. Cauza creștinătății este pierdută. (ss) Nicolae”

A.S. Domnitorul, primind această telegramă² foarte îngrijorătoare și pentru noi, dă imediat ordin, adică la 20 iulie, ca întreaga Divizie IV să treacă Dunărea la Nicopole și să țină teze spre Plevna.

Acest ordin de înaintare spre Plevna se execută de îndată, căci după cum se vede din operațiunile regimentului, chiar de la 21 iulie s-a pus în mișcare împreună cu celelalte trupe. Pînă la 24 iulie, întreaga Divizie 4 trece Dunărea, afară de o baterie și o coloană de munițiuni care au operat trecerea cîteva zile mai tîrziu.

Afară de Divizia 4, s-a hotărît a trece Dunărea Divizia 2 și 3, formînd un corp de armată, iar Divizia 1 a rămas în Oltenia, corp de observație, formînd cu această ocazie o nouă ordine de bătăie.

Escadronul Suceava s-a mutat din Kopriva la Cecovo, iar statul major al regimentului și Escadroanele Roman și Bacău la Breslenița unde au bivouacat.

Escadroanele au avut misiunea de a trimite recunoașteri înainte și forțate în direcțiunea Plevna, spre dreapta pînă în Vid, satul Cata-menîța, care s-a recunoscut în ziua de 27 de Escadronul Roman, iar în stînga pînă la Verbița.

Escadronul Suceava a trecut din Cecovo spre Kreta.

Escadronul Bacău a trecut la Riben, unde a schimbat 2 escadroane de ulani ruși, avînd

misiunea a da avantposturi pe o linie foarte întinsă, adică a se lega la dreapta cu Escadronul Suceava, iar la stînga cu Escadronul Calîșovaș.

Escadronul Bacău a ocupat pe avantposturi linia dintre Riben și Calîșovaș.

În timpul de la 1 august cînd Divizia 3 și cea de rezervă operau trecerea Dunării pe podul provizoriu de la Silisioara, Divizia 4 ocupa pozițiile hotărîte în jurul și apropierea poziției de la Plevna, iar acest regiment în avantposturi la Riben și Kreta, unde a stat pînă la 14 august, cu foarte mici modificări.

Ca fapt de notat în acest timp este o ieșire a cerchezilor³ asupra avantposturilor Escadronului Bacău. Căpitanul Șeptilici, comandantul acestui escadron, pînădu-se în fruntea trupeii, a atacat pe cerchezi, respingîndu-i și urmărindu-i pînă dincolo de Cacimunița sub forul Opazeului, pe care l-a descoperit cu această ocazie, precum și un post pe Vid, ce se afla în acea direcție.

Pentru acest fapt, căpitanul Șeptilici a primit mulțumirile comandantului diviziei prin Ordinul no. 1277, din 10 august 1877.

În noaptea de 13 spre 14 august, cerchezii au atacat vedetele noastre [soldați cavaleriști puși ca sentinela — n.r.] între Riben și Calîșovaș. Mai mulți cerchezi s-au apropiat de o vedetă din Escadronul Bacău, deschînd foc asupra ei. Ambii călăreți din vedetă au deschis foc, retrăgîndu-se, deoarece erau atacați de forțe superioare; garda mare înaintînd la auzul focurilor a înfrînit pe un soldat de vedetă, care a condus-o spre locul de unde veneau cerchezii. Aici au găsit mort pe al doilea călăreț din vedetă, Lupu Andrei, traversat de un glonț prin inimă, la cîteva pași de locul unde era așezat ca vedetă. Acesta a fost primul ostaș român, mort pe cîmpiile Bulgariei.

Escadroanele Neamț și Suceava au părăsit pozițiile ce ocupau, respectiv la Uleuși și Kreta și au ocupat: cel dintîi înălțimile din fața Calîșovașului, iar cel de-al doilea lîngă satul Verbița, ambele cu misiunea de a da avantposturi în direcția Plevnei.

Escadronul Neamț legîndu-se la dreapta sa cu Escadronul Bacău și în stînga cu Escadronul Suceava, iar acesta din urmă la stînga de Verbița cu avantposturile cavaleriei rusești.

Aceste pozițiuni au fost ocupate în zilele de 15 și 16 august. Aceste schimbări s-au făcut în vederea mișcării trupelor rusești de sub comanda generalului Ianetutinschi, care a avut ordin să atace Lovcea, pe care a și ocupat-o în ziua de 22 august.

Un escadron de cerchezi atacînd avantposturile în zona ocupată de Escadronul Roman, în fața Cacimuniței, căpitanul Persiceanu încalecă escadronul și respinge [pe cerchezi] din cîmîritul satului unde se baricadasă, gonindu-i după o luptă cu focuri, timp de 1/2 oră. Un cerchez a rămas mort și probabil că au avut și răniți, căci s-au găsit urme de sînge pe locul de luptă.

În noaptea de 19-20 august, cerchezii atacă avantposturile Escadronului Suceava. Căldărașul Iftimie Vasile, aflat în vedetă pe punctul de unde vine inamicul, trage focuri fără să

³ Trupe formate din locuitorii al zonei caucaziene, aflată atunci în componența Imperiului otoman — n.r.

¹ Primul atac rusec împotriva cetății Plevna, inițiat la 8/20 iulie ca și cel de-al doilea organizat la 18/30 iulie s-au soldat cu eșecuri — n.r.

² Cuprinsul exact al telegramei din 19/31 iulie este următorul: „Prînzului Carol al României, la locul unde se găsește cartierul general român. Turcii, îngrămădind cele mai mari mase la Plevna, ne copleșesc. Rog a face fuziune, demonstrație și, dacă e posibil, trecerea Dunării pe care tu dorești s-o faci. Între Jiu și Corabia această demonstrație e indispensabilă pentru a facilita mișcările mele, Nicolae” — n.r.

se retragă, întinându-i pe loc, pînă a sosit garda mare, care i-a pus pe fugă. Soldatul Iftimie a avut, cu acest schimb de focuri palma stîngă traversată de un glonț.

Spre a pune capăt atacurilor nocturne ale cerchezilor și a-i intimida, Escadronul Suceava a făcut o recunoaștere agresivă asupra vedetelor turcești, pe care le-a respins pînă în valea de sub postul [fortul] Bucov de unde, trăgîndu-se mai multe obuze, escadronul s-a retras spre Verbița.

Escadroanele Roman, Bacău și Neamț au părăsit pozițiile lor, care au fost ocupate apoi de Divizia 3 și întreg regimentul a luat poziție în aceeași zi, pe platoul din dreapta și lîngă satul Verbița, avînd avanposturile de-a lungul crestei dealului din fața întăriturilor Plevnei...

Marșul spre Verbița¹

La orele 7 seara în ziua de 26 [august] regimentul primește ordin de a porni în marș în satul Verbița, așa că, după 2 ore fiind gata, pornește împreună cu toată brigada, afară de batalionul din Regimentul 11 dorobanți.

La orele 1 noaptea brigada sosește la Calîșovaș, după un marș foarte greu, căci noaptea era tare înfunecată.

La Calîșovaș aflîndu-se restul diviziei (statul major și Brigada 1), divizia se întrunește întreagă și la orele 4 dimineața pornește la Verbița unde sosește în ziua de 27 la orele 9 dimineața. Îndată însă ce trupele diviziei au început a se ivi pe platoul de miazăzi a satului, turcii încep a trage cu ghiulele din redutele Plevnei și locul ales pe acest platou pentru bivouac se retrage mai înapoi unde se stabilește.

Regimentul 9 dorobanți însă se stabilește în avanposturi din Batalionul 2 care se așează pe marginea platoului, iar Batalionul 1 se trimite în susținerea bateriilor de artilerie ce se aflau așezate asemenea pe acest platou.

Tot în această zi se publică următorul Înalt Ordin de zi al M.S. Domnitorului dat încă din ziua de 20 august la Corabia.

„Înalt Ordin de zi no. 49

Oșteni!

A trecut anul de cînd lupta de peste Dunăre între turci și creștini pune în primejdie hotarele noastre. Pentru a le apăra, jara a făcut apel la voi; la glasul ei v-ați părăsit căminul cu avîntul oamenilor care au cunoscut că de la devotamentul lor atîrnă ființa statului român.

Pe cît timp oștirile operau în depărtare și noi nu eram amenințați decît de năvălirea unor cete de jefuitori ne puteam ține numai în apărarea terenurilor, acum însă se apropie de hotarele noastre și dacă turcii ar fi învingători în războiul ce se apropie, este înverdat că ar năvăli cu toții asupra țării, aducînd cu dinșii măcelul, prădarea și pustiirea.

În aceste momente să scăpăm jara de sălbăticie învingătorului, este de datoria noastră a merge să-i combatem chiar pe țărmlor lor.

Oșteni români! Voi știți cît de mult a suferit patria voastră în timp de peste 200 ani, în care vi se răpise mijloacele de a mai apăra bărbă-

tește pe cîmpul de bătaie drepturile voastre; faceți dar să filfite din nou cu glorie drapelul românesc pe cîmpul de bătaie unde strămoșii voștri au fost secolii întregi apărătorii legii și ai libertății.

Înainte dar, oșteni români, înainte cu bărbăție și în curînd vă veți înoarce în familiile voastre, în jara voastră liberă prin voi înșivă, acoperiți de aplauzele întregii națiuni.

Dat în Corabia la Marele Cartier General al armatei,

la 20 august 1877.

(ss) Carol¹

În ziua de 29 august, Batalionul I a fost schimbat din susținerea artileriei și trimis să-l schimbe pe al 2-lea din avanposturi, iar acest batalion se retrage în bivouac spre a se repauza.

Tot în această zi, regimentul primește ordin ca a doua zi dimineață să ia supă la orele 7 și 30', a se pregăti imediat pentru a fi pus sub armă.

Lupta de la 30 august²

Prin Ordinul Diviziei III se hotărâse ca în ziua de 30 august, Brigada I, compusă din Regimentul 8 linie și 10 dorobanți, este destinată a lua cu asalt reduta cea mare Grivița 2, iar Regimentul 9 dorobanți și Batalionul 2 din Regimentul 2 linie, sub comanda colonelului Gramont ca rezervă să ocupe vîlceaua din fața redutei, cu misiune de a observa mișcările inamicului și a-l împiedica să amîneze flancul drept și linia de retragere a coloanei destinată a ataca reduta.

Pe la orele 12, regimentul se coboară de pe platoul Verbița în vîlceaua sus-zisă. Această vîlcea începe de la platoul ce se află de-asupra satului Grivița și se prelungește, coborîndu-se pînă în valea cea mare a Vidului.

Trupele sînt așezate în această vîlcea în pozițiunile lor de către comandantul diviziei, dl. colonel Anghelescu.

Mai tot terenul este acoperit cu buruieni, iarbă, orz și mure ce se ridică aproape pînă la pieptul oamenilor. Între această vale și reduta se află mai întîi un deal care, coborîndu-se repede, formează o a doua vale adîncă; de aci terenul ridicîndu-se din nou îndestul de repede formează alte coline pe care sînt așezate Reduta 2 și mai în urmă spre [rîu] Vid se află Reduta Bucova; această a doua vale, după cum se vede, nu era cunoscută de statul major al corpului de armată, iar dealul cel d-întîi era alît de înalt încît împiedica orice vedere din valea cea d-întîi.

Trupele de rezervă îndată ce au fost așezate, sînt acoperite în partea dreaptă de o companie din Regimentul 2 linie, cu misiunea de a observa mișcările inamicului din această parte și de a le comunica comandamentului coloanei. În aceste pozițiuni, trupele de rezervă au primit mai multe gloanțe care, veneau pe deasupra dealului din pozițiunile turcești, căci turcii erau armați cu pușca Henri-Martin, care bătea la 1 800 m.

(Continuare în p. 43)

¹ Este cunoscută în istorie sub numele de „a treia bătălie de la Plevna” — n.r.

¹ Din Registrul istoric al Regimentului 9 Infanterie.

O lume cu care românii aveau de mult contacte

VIRGIL CÂNDEA

La 4 iulie 1776, Liberty Bell („Clopotul libertății”) din Philadelphia¹, vestea independența poporului american. În aceste două secole sărbătorite de curind în S.U.A., coloniștii englezi care au înălțat dominația anacronică a regelui și Parlamentului din Londra au favorizat, găsesc după generație, creșterea numărului lor cu imigranți veniți mai ales din diferite țări din Europa. Iată ce justifică trecerea, dincolo de orice lege demografică, de la o populație care acum un secol era cu puțin mai mare decât aceea a României de azi (în 1851 S.U.A. aveau 23 267 498 locuitori) la peste 200 milioane în zilele noastre. Serbarea Bicentenarului² este, așadar, și prilejul evocării modului în care s-a constituit poporul american. În rîndurile lui a intrat, în împrejurări istorice ce vor fi înfățișate mai jos, un număr însemnat de români. Ei au devenit, astfel, membri ai națiunii americane, dar, odată cu mîndria originii lor românești, și-au păstrat limba, credințele, obiceiurile, legăturile firești cu țara și cultura românească, educîndu-și urmașii în spiritul cultivării continue a acestor valori și tradiții.

Oaspetele ardelean al lui Benjamin Franklin

În 1492, cînd Cristofor Columb acosta pe tîrmul insulei Guanahani, inaugurînd era europeană a istoriei unui continent marcat pînă atunci de civilizații exotice — aztecă, maya, chibcha, inca — în țările române continua lupta seculară pentru apărarea fruntariilor lor și libera dezvoltare. Așadar, firește, evenimentul descoperirii unei noi părți a lumii, oricît de senzațional, a rămas o vreme pe plan secundar. Pe obișnuitele căi ale informației medievale, românii au luat act destul de repede despre marea descoperire spaniolă: Ferdinand de Habsburg, fratele lui Carol Quintul, suzeranul celor două Americi, purta războaie, către mijlocul veacului XVI, în Transilvania; în 1538, magnificul suveran din Madrid „în împărăția căruia soarele nu apunea niciodată” trimitea în solie la Petru Rareș pe episcopul de Lund; în oastea împăratului Carol luptase, înainte de aventura sa moldovenească, Despot vodă; fiului lui Carol Quintul, tristului Filip II îi adresase mesaje din Paris principele și umanistul român Petru Cercel. Toate aceste contacte favorizau, firește, informarea românilor despre ceea ce reprezenta pe atunci Spania sub raport geografic și economic: un imperiu imens, cu teritorii noi și bogate dincolo de Atlantic. Un secol mai tîrziu, Miron Costin, stolnicul Constantin Cantacuzino, Radu Popescu vornicul au inclus America în imaginea lor despre lume, oferind-o prin cronici cititorilor români. În același veac XVII, porumbul, tutunul, fașolea, îndată apoi cartoful, au ajuns, după un lung periplu peste ocean și pe ogoarele cultivaților noștri. Iar în epoca Școlii ardelene și a modernizării culturii românești, America

a fost inclusă în inventarul curent de informații, dovadă manuscritele păstrate sau cărțile tipărite din această epocă, în care era înfățișată Lumea Nouă.

O lume cu care românii aveau de mult contacte. Căpitanul John Smith, plecat în America cu vasul „Mayflower”³ și întemeietor de fapt al coloniei engleze din Virginia (pe care Sir Walter Raleigh o numise astfel în cinstea Elisabetei, regina celibatară a Angliei), se lauda în memoriile sale **Călătorii, aventuri și observații adevărate în Europa, Asia, Africa și America din 1593-1629**, că înainte de episodul său american luase parte la bătăliile din Transilvania pe timpul lui Radu Șerban; afirma că s-a luptat cu căpetenii tătare, și fiind luat prizonier de către turci la Turnu Roșu, ajunsese la Constantinopol, de unde a scăpat după multe peripeții. Istoriografia de azi a stabilit însă că John Smith nu a fost, în țările române, mai mult decît un simplu „călător cu condeiul”. Dar nu e mai puțin adevărat că prin biografia acestui întemeietor al primei colonii engleze în Virginia, informații despre Transilvania și Țara Românească au ajuns în Lumea Nouă. Cîteva decenii după Smith, un sas din Daneș, localitate de lângă Sighișoara, Johan Kelpius, ajungea în America, în Pennsylvania; făcuse frumoase studii în Germania și se remarcase ca filozof, teolog și poet. Peste un veac, în 1748, Benjamin Franklin avea un oaspete ardelean, Popa Samuel Damian, un ortodox, deci român — interesat de descoperirile savantului american în domeniul electricității.

Despre războiul american pentru independență, cititorii români au avut informații prin cele două traduceri (de la sfîrșitul sec. XVIII și din 1813-1814) ale **Manualului de istorie generală a lumii** de Julius August Remer (Viena, 1785-1786). Ziarul **Courrier de Mol-**

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 11/1972.

² Vezi *Magazin Istorie*, nr. 7/1975 și 1-6/1976.

³ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 1/1976.

Philadelphia, 26 octombrie 1918: românii americani cer unirea Transilvaniei cu România, în cadrul unei entuziaste adunări la care participă și reprezentanți ai celorlalte naționalități asuprite din cadrul Imperiului austro-ungar

davie, care a apărut la Iași în 1790, a consemnat, de asemenea, în puținele sale numere, știri americane din perioada următoare cuceririi independentei. Manuale de istorie și geografie, alături de alte lucrări, apoi ziarele venite din Europa apuseană au înmulțit în prima jumătate a sec. XIX informațiile românești despre Statele Unite ale Americii.

Cu sufletul acasă

Exceptând episodul Damian, sau informația privitoare la cîțiva marinari „din Muntenia și Moldova”, care în 1840 au ajuns în portul New York, contactele româno-americane prin emigranți au început pe la mijlocul secolului trecut. Cercetări mai noi au stabilit că după 1850 existau în S.U.A. circa 150-200 cetățeni veniți din teritoriile românești, ca rezultat al unei emigrații cu totul sporadice. Afluxul numeros de oameni din țările Europei de est și sud-est spre America a început abia după 1881. Astfel, în 1900 recensămîntul american a înregistrat 15 000 români, în 1910 aproape 90 000 (dintre care 24 000 născuți în S.U.A.), în 1920-103 000, iar în 1930-293 500 cetățeni,

foști imigranți și urmașii lor, adică 0,24 la sută din populația S.U.A.

Majoritatea românilor stabiliți în S.U.A. și Canada erau originari din Transilvania, Bucovina și Banat și plecarea lor a fost determinată de condițiile de viață precare, de aspirarea națională și socială. Din Transilvania au emigrat și oameni de alte naționalități (maghiari, germani etc.), dar 50 la sută din totalul emigranților transilvăneni au fost români, fapt explicat deopotrivă prin numărul majoritar al populației românești în această provincie, dar și prin condițiile ei de viață mai aspre. În evaluarea fenomenului demografic româno-american, a transferului de oameni din zona Carpaților peste ocean, în mai toată America, trebuie avute în vedere și alte elemente determinate. Românii nu plecau în America de Nord cu sentimentul unei stabiliri definitive, ca cetățenii altor națiuni europene, ci al unei simple călătorii — pe care ei o nădăjduiau scurtă — pentru „muncă și strălucire”. „Anul și mia” era lozincă obișnuită a primilor emigranți, dornici ca în condițiile avantajoase oferite de Lumea Nouă să adune suma necesară cumpărării de pămînt acasă, în Transilvania lor. Numeroși români care și-au realizat acest vis s-au întors acasă. Un studiu recent arată că, prin întoarcerea lor,

cu mijloace materiale sporite, s-a modificat stratificarea averilor țărănești în Transilvania. Odată cu desăvârșirea unității de stat a României un număr însemnat de români americani au revenit în țară (peste 35 000 în anii 1920-1923).

Răspândiți pe întreg cuprinsul Statelor Unite, românii sînt în marea lor majoritate concentrați în nord-estul țării, în New York, New Jersey, Pennsylvania, Ohio, Indiana, Illinois, Michigan și Wisconsin. Deși cei mai mulți emigranți erau plugari, ei s-au adaptat repede formelor de viață și muncă ale societății americane, intrînd în uzine — în special în industria siderurgică, electrotehnică și a automobilului — și în minele de cărbuni; aproape 90 la sută dintre românii americani erau, în 1930, stabiliți în orașe. Din primul deceniu al sec. XX, ei s-au organizat în comunități, în jurul parohiilor sau al societăților cu caracter național, cultural și de asistență socială federate în 1906 în Uniunea Societăților Românești din America, iar din 1928 în Uniunea și Liga Societăților Românești din America. Numele acestor societăți evocă sentimentele care-i însufleau pe întemeietorii lor, dorul lor de patrie, atașamentul față de istoria și cultura românească: **Ulpia traiană, Patria română, Independența română, Unirea română, Carpatina, Transilvănăna, Bucovina, Negru Vodă, Ștefan cel Mare, Avram Iancu, Nicolae Iorga** etc. Încă înainte de primul război mondial existau peste o sută de societăți ale românilor americani.

Aceleași sentimente le exprimau și titlurile ziarelor editate de compatrioții noștri de peste ocean: **Românul, Transilvania, Unirea, Tribuna română, Glasul vremii, Românul american** etc. Cuprinsul acestor publicații, ca și al articolelor, scrisorilor, versurilor populare (românii americani au creat o bogată poezie populară „de străinătate” sau „de pribegie”) trimise ziarelor și revistelor din țară vădește că timp de decenii acești oameni au trăit, cum se spune, „cu trupul departe și cu sufletul acasă”. Prima generație a românilor stabiliți în America aveau particularitatea de a considera, cel puțin la începutul așezării lor acolo, că despărțirea lor de țară era vremelnică și ei au participat de departe, cu toate mijloacele — prin scris, prin acțiune politică și culturală, prin ajutor material — la luptele și eforturile din patrie, din România. Urmașii lor din a doua, a treia și a patra generație, integrați în națiunea americană, au păstrat aceeași sensibilitate pentru originea lor românească și este concludent în acest sens faptul că Statutul Uniunii și Ligii Societăților Românești din America cuprinde, alături de scopul organizației („menținerea conștiinței naționale și păstrarea iubirii față de țara românească și loialității față de Statele Unite ale Americii”), și prevederea că „limba oficială a relațiilor dintre membri și societăți, între societăți și oficiul central, între societăți și societăți este și va rămîne pentru totdeauna limba română”.

Ostași și cărturari

Aducînd o contribuție însemnată la dezvoltarea societății americane, prin munca lor în industrie, agricultură și comerț, prin activitatea lor socială și culturală, românii din America s-au remarcat, deopotrivă, prin participarea lor la luptele în care S.U.A. au fost angajate, începînd cu războiul de secesiune (1861-1865) și pînă la cel de-al doilea război mondial. Unii eroi ai războiului de secesiune, ca Nicolas Dunca, Eugen Alcaz, Emanuel Boteanu, Gheorghe Pomuț s-au înrolat sub steagul instelat înflăcărați de ideea nobilă a luptei împotriva sclaviei negrilor, pentru egalitatea între oameni, indiferent de rasa lor (robii țigani fuseseră eliberați în 1855 în Moldova și în 1856 în Țara Românească), pentru dreptul unei națiuni de a forma un singur stat, după pilda patriei lor care se unise în 1859.

Și din războiul hispano-american din 1898 a rămas fama unui erou român, moldoveanul Constantin Teodorescu, mecanic pe vasul „U.S.S. Maine”, scufundat de spanioli în portul Havana, episod care a și generat acel conflict. Numele lui C. Teodorescu poate fi citit și azi pe monumentalul din Cimitirul național Arlington (Washington).

În primul război mondial, la care S.U.A. au luat parte începînd din 1917, o legiune de voluntari români, în frunte cu Rudi Nan, s-a distins în luptele din Franța. La al doilea război mondial au participat peste 5 000 soldați americani de origine română și mai bine de 500 dintre ei au căzut pe cîmpurile de luptă. Comunitatea românilor americani a acoperit în 1944 costul vasului de război „George Pomuț”, numit astfel în amintirea compatriotului lor distins în războiul de secesiune.

Viața socială și culturală americană a epocii contemporane este ilustrată de multe nume ale unor cetățeni originari din România: Peter Neagoe și Conrad Berkovitz în literatură; medicul George Palade, primul laureat român al premiului Nobel, în științele medicale; Mircea Eliade, romancier și specialist de reputație universală în istoria religiilor; istoricii Stephan Fischer-Galați, Radu Florescu, Kemal Karpat și N. Ursu; marele economist N. Gheorgescu Roegen; filologul Vasile Bărsan; biochimistul Emanuel Merdinger; regizorul Jean Negulescu; celebra cîntăreață de operă Beverly Hills, actorul de film Edward G. Robinson. În ultimele decenii, sculptorul C. Brăncuși, compozitorii George Enescu și Ionel Perlea, constructorul de avioane Henri Coandă — în perioada activității lor în străinătate — au afirmat, de asemenea, cu enorm succes, fama românească în viața culturală și științifică americană.

„O punte de legătură...”

Atașamentul românilor americani față de România, patria lor sau a părinților lor, s-a manifestat puternic în momentele cruciale ale istoriei noastre contemporane. Astfel, în 1917, cînd frunța ai mișcării naționale Vasile Lucaci și Vasile Stoica, după lungi

peripeții prin Siberia și Japonia au ajuns în Statele Unite pentru a afirma acolo voința românilor transilvăneni de a se uni cu România, ei au găsit un sprijin entuziast din partea românilor americani, care s-au asociat cu tot ce aveau — presă, relații, mijloace financiare — cauzei unității românești, la fel de sacră pentru ei. La Trenton, Cleveland, Detroit au avut loc atunci adunări politice pentru desăvîrșirea unității de stat a României, s-au editat ziarele **România și Libertatea**, s-au tipărit cărți de informare a opiniei publice internaționale asupra aspirațiilor românești. La 26 octombrie 1918, la Philadelphia, cu cîteva săptămîni înainte de 1 decembrie, românii americani au cerut unirea Transilvaniei cu România, într-o adunare care întrunea pe reprezentanții tuturor națiunilor din „temnița” habsburgică și care s-a desfășurat sub președinția cehului Jan Masaryk, a românului Vasile Stoica și a polonezului I. J. Paderewsky¹.

La 13 februarie 1919, reprezentanții „celor 180 000 de români din Statele Unite ale Americii, emigranți din Transilvania și ținuturile vecine, Banat și Bucovina”, întruniți la Youngstown (Ohio), au adresat Conferinței de pace de la Paris o moțiune prin care cereau ca „poporul român, a cărui armată și legiuni încorporate în armatele aliate [se referă la legiunile voluntarilor români-americani — n.n.], au dovedit prin singeroasele lor sacrificii o voință unanimă, să fie reunit de astăzi înainte într-un singur stat și sub un singur guvern”. Credincioși unor principii afirmate dintotdeauna de români, americanii de origine română solicitau, deopotrivă, ca „toate popoarele vecine [României — n.n.] să aibă dreptul de a se organiza în state naționale, în limitele granițelor lor etnice”.

În anii următori desăvîrșirii unității de stat a României, cînd țara noastră își apăra drepturile împotriva unei campanii ostile, calomnioase, venită din partea foștilor dominatori, românii americani s-au integrat luptei de apărare a unității românești. Ei au chemat atunci, în Statele Unite, pe Nicolae Iorga, pe care îl priveau drept un purtător de steag al idealurilor și tradițiilor românești. După ce între anii 1921-1927, publicase în ziarul **America** cunoscutele **Scrisori către românii din America**, marele cărturar a fost invitat de clubul din Indiana Harbor, ce-i purta numele, cu prilejul împlinirii a douăzeci de ani de la înființare. În 1930 savantul român i s-a organizat în Statele Unite o vizită vrednică de valoarea sa: primire la Casa Albă de către președintele Hoover; contacte cu cele mai înalte așezăminte științifice americane; întîlniri cu reprezentanții tuturor așezărilor românești din S.U.A.; pretutindeni conferințe despre istoria și civilizația românească întîmpinate de un public larg și cu viu interes.

În 1940, românii americani au publicat un protest solemn împotriva Dictatului de la Viena, care smulgea nedrept din trupul României o bună parte din teritoriul strămoșesc. Cîteva luni mai tîrziu, cărturarul Nicolae Iorga cădea sub gloanțe legionare și, în numele ro-

mânilor americani, Theodore Andrica scria apoi în **The New Pioneer**: „Nicolae Iorga a fost una din figurile intelectuale proeminente nu numai ale României, dar și ale întregii lumi. Moartea sa prematură, în 1940, provocată de minile Gărzii de fier, a jefuit omenirea civilizată de unul din istoricii săi cei mai străluciți”.

Între cei peste 200 milioane de americani care și-au sărbătorit în acest an independența națională, cîteva sute de mii de cetățeni originari din România reflectează, negreșit, la contribuția lor în făurirea națiunii americane. Incontestabil, ei au înalte titluri cu care se pot înfățișa la această aniversare a poporului american: eroi, oameni de cultură, savanți, anonimi muncitori pe marile șantiere industriale, fermieri.

În acest context istoric, reamintim cuvintele rostite de președintele României, Nicolae Ceaușescu, la Cleveland, în decembrie 1973: „Mă voi adresa cetățenilor americani de origine română, spunîndu-le că sînt deosebit de bucuros că păstrează limba și cultura patriei în care s-au născut ei sau părinții lor. Ceea ce noi dorim este ca prezența cetățenilor americani de origine română să constituie o punte de legătură între România și Statele Unite. Cel mai bun lucru pe care îl puteți face este de a milita pentru a dezvolta această prietenie dintre România și Statele Unite”.

MEMORIA REGIMENTELOR

(Urmare din p. 39)

Brigada I, coborîndu-se în valea Bucovului și neizbutind la atacul Redutei 2 Grivoia, se retrage fără ca această mișcare să poată fi văzută de către Regimentul 9 dorobanși. Batalionul 3 vînători, ce ocupa pozițiuni înaintate în legătură cu Divizia 4 și la dreapta sa, era destinat a proteja coloana de atac a Brigăzii I, în cazul cînd parte din această coloană se va retrage în acea direcție. Pe la orele 9.30, din ordinul d-lui comandant al diviziei, urcă dealul și-l ocupă în scopul de a susține retragerea Brigăzii I, dar care se găsește deja retrasă la sosirea regimentului.

În timpul mișcării regimentului, trupele sînt expuse continuu la focul infanteriei și artileriei inamice, din care cauză pe la orele 5 d.a.m. regimentul se retrage în vale spre est, conform ordinului diviziei, Batalionul 2 rămîne însă sub deal pe timpul nopții, ocupînd oarecare pozițiuni la pantă [...]

Noaptea a fost foarte întunecoasă și ploioasă, încît profitîndu-se de această împrejurare mai în tot timpul nopții, oamenii din avantposturi au ridicat pe rînișii Brigăzii I rămași pe cîmp, transportînd pe cei mai greu răniți și îndreptînd pe cei mai ușor spre bivouacul corpurilor lor, unde se aflau medicii spre a le face inițiale pansamente.

În această zi regimentul a avut 6 soldați răniți, din care unul de moarte, iar seara, înnoptat, mai cade rănit în avantposturi un ofițer și un soldat din Batalionul 2 [...]

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 8/1975.

Articol primit prin
Agenția de presă „Novosti”

SUB STEAGUL LUI EMELIAN PUGACIOV

VIKTOR BUGANOV

Doctor în științe istorice (U.R.S.S.)

17 septembrie 1773. Cătușul Tolkaciov din gubernia Orenburg. Emelian Pugaciov, aflat în fruntea unui detașament de 80 oameni, ațesează cazacilor, calmicilor și tătarilor primul manifest, prin care le acordă „riuri de la izvoare până la vărsare, pământuri și finete și bani și plumb, praf de pușcă și piine”. De aici răscoală se îndreaptă spre orașul Iaik. Așa începe războiul țărănesc din anii 1773-1775 împotriva asupririi feudale. Pe drum, noi și noi forțe se alătură răzvrătiților.

Ekaterina II se teme

În ultimul pătrar al secolului XVIII, situația țărănimii ruse devenise deosebit de grea. Moșierii dețineau putere absolută asupra țăranilor aflați pe proprietățile lor. O avalanșă de decrete din deceniul al șaptelea le acorda dreptul de a-i surghiuni, a le fixa domiciliul forțat și a-i trimite la ocnă. Șase zile

pe săptămână țăranii erau siliți să muncească pe ogoarele boierului; numai nopțile și zilele de sărbătoare puteau să-și lucreze petecul lor de pământ. Stăpînii aveau dreptul de a-i vinde sau cumpăra, îi puteau dăruia cui credeau de cuviință și chiar pierde la jocul de cărți; țărăncile erau obligate să-și desfete stăpînii în haremurile iobage. Cazacii de pe Iaik¹, în mare parte de origine nerusă, sufereau, în plus, de pe urma samavolniciei funcționarilor din fabrici și a persecuțiilor național religioase. Dar „mujiicii viteji”, cum îi numea democratul revoluționar Aleksandr Herzen pe cazaci — se ridicau tot mai des împotriva moșierilor. Sînt înregistrate tot mai frecvente acte de nesupunere: țăranii fug în masă spre periferiile țării, asasinază pe moșieri și slugile lor, incendiază conacele stăpînilor. Sec. XVII și XVIII sînt marcate de patru războaie țărănești de amploare: al lui Ivan Bolotnikov (1606-1607), Stepan Razin (1667-1671), Konstantin Bulavin (1707-1708) și, în fine, de cel mai zguduitor seism social al epocii — războiul țărănesc condus de „tătucul Emelian Vasiliievici” (1773-1775), cum îi spunea poporul lui Pugaciov.

Mișcările țăranilor cuprind o zonă geografică vastă — din împrejurimile Moscovei pînă în Siberia vestică. Și mai înverșunați sînt cazacii de pe rîul Iaik. Guvernul Ekaterinei II trimite aici comisii de anchetă, pedepsește cu cruzime pe cei neascultători. Dar poporul așteaptă doar momentul prielnic pentru a dezlănțui răscoale. Anul 1772 înregistrează o mare revoltă în gubernia Orenburg, soldată cu uciderea atamanului Tambovțev și a generalului Traubenberg. Atmosfera devine din ce în ce mai încordată. Furtuna se apropie. Însăși împărăteasa Ekaterina II așteaptă cu teamă „nenorocirea ce urma să vină”, cînd „răscoala tuturor iobagilor se va dezlănțui”.

În anul următor, 1773, conducerea luptei cazacilor se află în mîna lui Pugaciov care își însușește numele împăratului Petru III, soțul Ekaterinei II. În sec. XVII-XVIII, procedeul de a conduce lupta țărănimii sub numele unei personalități de rang imperial era destul de răspîndit. Numai în deceniile șase și șapte ale sec. XVIII, cinci conducători ai țăranilor și-au atribuit numele lui Petru III. Ultimul dintre ei este Emelian Pugaciov, un om curajos, energic, inteligent, cu bune capacități de organizator, cunoscător al stării de spirit a maselor asuprite. Dispunînd de o bună pregătire militară căpătată

¹ Vechea denumire, pînă în anul 1775, a rîului Ural.

² Nemulțumind o parte a nobilimii prin atitudinea sa de pioconire în fața spiritului militar prusac, Petru III, nepotul lui Petru I, a fost alungat de la tron și ucis, printr-o conjurație a ofițerilor de gardă. Moartea sa a slujit răspîndirii în rândurile poporului — căruia în epoca feudală îi era proprie încrederea naivă în „bunul țar” — a zvonului că Petru III a fost îndepărtat din cauza intenției sale de a elibera țărănimia de regimul iobag, dar a scăpat de la moarte și își pregătește revenirea la tron.

în războiul de șapte ani (1756-1763)¹, unde a acționat în cadrul unei formații a cazacilor de pe Don, și în cel ruso-turc (1768-1774), unde a participat la asediul și cucerirea fortăreței Bender (1770) și a obținut pentru actele sale de vitejie gradul de sublocotenent de cazaci — Pugaciov se afirmă ca un conducător remarcabil al țărânilor asuprite.

Fortăreața după fortăreața

În decembrie 1771, tânărul cazac, în căutarea unei soarte mai bune, pleacă de pe Don pe râul Terek, din Caucazul nordic, unde este ales ataman al cazacilor. Încep persecuțiile autorităților țariste, ceea ce îl determină să se răzvrătească. Este arestat, dar evadează. Apare la postul de graniță Dobreansk, unde află că s-au răscolat cazacii de pe Iaik, care au omorât un general. Cu scopul vădit de a ridica poporul la răscoală, se dă drept decedatul împărat Petru III. În noiembrie 1772, pentru a cunoaște starea de spirit a cazacilor de pe Iaik, pleacă într-acolo. Ajuns în orașul Iaik, îi îndeamnă pe localnici să fugă în Cuban. Arestat pentru acest act, este trimis la Kazan, unde după puțin timp este condamnat la exil în Siberia. La 29 mai 1773, însă, evadează, iar în august aceiași an apare în stepele Volgăi. Acolo nu zăbovește mult și se reîntoarce în zona Iaikului, emițind primele manifeste și ucizuri „imperiale” prin care acordă țăranilor „libertate veșnică”, eliberarea de iobăgie, unelte agricole, arme etc.

La 18 septembrie 1773, detașamentul său, cu un efectiv de 200 oameni, se apropie de Iaik. Noi și noi forțe din rândurile căzăcimii exploatare se alătură insurgenților. Numărul răscolaiților se dublează. Dar Pugaciov nu reușește să ia cu asalt fortăreața, care dispune de o garnizoană puternică, de infanterie și artilerie ce lipsesc răzvrătiților. Emelian Vasilevici hotărăște să ocupe întăriturile de pe înălțimile Iaikului pentru a-și procura tunuri. Între timp, garnizoanele celorlalte fortărețe aflate pe râul Iaik trec fără luptă de partea insurgenților; se predau astfel fortărețele orașelor Ilek (pe 21 septembrie), Tatișcevo (27 septembrie), Sakmarsk (2 octombrie) și altele. Numai la Tatișcevo, răzvrătiților li se alătură 600 cazaci și 500 bașkiri, precum și 1 000 soldați cu 13 tunuri. Ocuparea acestor fortărețe constituie un mare succes militar-politic al lui Pugaciov. Armata răzvrătiților crește numeric de citeva ori. „Împărate, speranța noastră, sintem gata să te slujim cu devotament și credință”, răsună pretutindeni angajamentul căzăcimii exploatare. Vestea despre victoria țăranilor atrage după sine mișcări ale populației asuprite din zona Uraltului și Volgăi.

¹ Război purtat între Anglia, Prusia, Portugalia, și Franța, Austria, Rusia, Suedia, Saxonia și Spania. În urma lui puterea colonială a Franței a slăbit, a început supremația maritimă a Angliei, iar Prusia și-a consolidat preponderența în Germania. Vezi *Magazin Istoric*, nr. 5/1974.

Ekaterina II

Înaintind spre izvoarele râului Iaik, Pugaciov se apropie de marele oraș Orenburg. În drum adresează soldaților, cazacilor, tătarilor, bașkiriilor și calmicilor, ucizuri iscălite cu numele țarului Petru III, pe care A. S. Pușkin le va caracteriza, mai târziu, drept „surprinzătoare modele ale elocinței populare”. Ele ating „coarda cea mai sensibilă a sufletului oamenilor simpli de cele mai diferite categorii sociale și naționalități”, după cum ne relatează cunoscutul istoric V. I. Semevski (1848-1916).

La 5 octombrie 1773, trupele răscolaiților încep asediul Orenburgului. Orașul este bine întărit: dispune de o garnizoană de 3 000 oameni și 70 tunuri. Pugaciov are 2 500 luptători și 20 tunuri. Asaltul alternează cu dueliile artileriei. Dar fortăreața rezistă. „Tulburările” din Orenburg alarmează Petersburgul. Sint emise primele ucizuri imperiale din cele aproape douăzeci pe care le va da Ekaterina II în tot acest război. Între 15 octombrie și 29 noiembrie, generalii V. A. Kar și A. N. Bibikov, trimiși cu trupe întărite spre fortăreață, primesc ordine ferme de „potolire a lui Pugaciov”. În luptele din 8 și 9 noiembrie 1773, însă, detașamentele trimise de Pugaciov și conduse de tovarășii săi de luptă zdrobesc trupele lui Kar. Lupta de lângă Orenburg, unde răscolaiții sint conduși de însuși Pugaciov, se încheie și ea cu o victorie. Generalul Kar fuge. Și alte detașamente guvernamentale sint înfrinte de insurgenți.

Simultan, Pugaciov desfășoară o energică activitate pentru organizarea forțelor insurgențiale. Lângă Orenburg se înjghebează armata principală sau marea armată. La 6 noiembrie în suburbia Berda a orașului Orenburg, cartierul general al lui Pugaciov, se înființează un Colegiu militar de stat care, pe lângă problemele militare, îndeplinește și atribuții guvernamentale: judecă și san-

ctionează, organizează administrația în teritoriile eliberate unde se instaurează o auto-guvernare căzăcească. Sînt expediate în toate direcțiile ucizuri și manifeste. Detașamentele răsculaților eliberează orașe, sate, fabrici din Ural. Zeci de mii de insurgenți se înrolează în rîndurile armatei principale.

Fuga lui semăna cu o ofensivă

Guvernul ia măsuri grabnice pentru „stîrpirea acestui ticălos”. Din documente ale epocii transpare neliinea de care este cuprinsă țarina. Pentru a-și însuși trupele și întreaga nobilime ea se proclamă „moșieria de onoare a Kazanului”. O nouă grupare a armatei imperiale înaintează spre Iaik. Nobilimea locală organizează și ea detașamente înarmate care să lupte împotriva răzvrătiților. Ekaterina ordonă arestarea soției și copiilor lui Pugaciov care sînt întemnițați în închisoarea din Kazan. Sînt trimiși ucigași plătiți care să-l ucidă pe conducătorul răsculaților, dar aceștia trec în serviciul său. Sub steagul răscoalei se adună „neagra sărăcime” de diferite limbi și credințe. După cucerirea Orenburgului Pugaciov intenționează să se îndrepte spre Moscova și Petersburg. Dar, la sfîrșitul lui martie și începutul lui aprilie 1774, este înfrînt lîngă fortăreața Tațișevo, iar alte detașamente ale sale sînt nimicite lîngă Sakmarsk și Ufa. Orenburgul respinge asediul. Lui Pugaciov îi rămîne numai un detașament de 500 oameni cu care se îndreaptă spre Ural. Nu-și pierde însă curajul. „Am oameni cît nisipul și știu că plebea mă va primi cu bucurie”, spune el. Într-adevăr, alți ruși, bașkiri, tătari, muncitori de la fabricile din Ural și țărani completeză rîndurile detașamentului său. Pugaciov cucerește uzine și fortărețe, luptă în primele rînduri. Chiar dușmanii lui admiră curajul. Însăși Ekaterina recunoaște că „este un om deosebit de curajos și hotărît”. Pe urmele sale înaintează acum detașamentul condus de I. Mihelson. Căutînd să scape de urmărire, conducătorul războiului țărănesc se îndreaptă spre vest, către riul Kama. Ocupă o serie de așezări urbane, iar la 12 iulie cucerește orașul Kazan. Dar, puțin după aceea, lîngă zidurile orașului este înfrînt de Mihelson. Fuge spre vest, în sus, pe Volga. Apariția sa pe malul drept al Volgăi ridică la luptă noi forțe. „Pugaciov se retrăgea, dar fuga lui semăna cu o ofensivă”, caracteriza Pușkin această perioadă a războiului. Conducătorul țărănilor este întîmpinat de truditorii ogoarelor și de orășeni în sunetul clopotelor, cu pîine și sare. Kurmiș, Alatir, Saransk, Penza și alte orașe trec de partea răsculaților. Sînt eliberați deținuții, avutul boierilor este confiscat și împărțit săracilor, sînt organizate instanțe de judecare a moșierilor și funcționarilor imperiali.

Între localitățile Dmitrievsk și Țarițin, Pugaciov reputează ultima sa victorie asupra trupelor țariste. Nu reușește, însă, să cucerească orașul Țarițin. Atunci plănuește

să se înapoieze pe Donul natal, spre a ridica din nou pe cazaci la luptă. Dar la 24 august 1774, el suferă o ultimă și cruntă înfrîngere în luptă cu banda lui Salnikov, lîngă localitatea Ciornii Iar de pe Volga. Cu un grup de cazaci din Iaik, Pugaciov gonestă spre orașul de unde a început răscoala. I se pare că nu este pierdut totul, că va aduna forțe proaspete și va ridica din nou steagul luptei. Dar complotul este țesut. În septembrie 1774, cîțiva trădători îl arestează în stepă și îl predau autorităților. Peste cîteva zile este transportat în orașul Iaik, unde i se ia primul interogatoriu. De aici, păzit de un detașament, este expedit la Simbirsk, într-o cușcă de fier. La 10 ianuarie 1775, conducătorul războiului țărănesc este executat în Piața Bolotnaia din Moscova, în prezența unei mulțimi uriașe.

Mii de insurgenți sînt uciși, iar căzăcimea de pe Volga strămutată pe Terek. Noi legi consolidează autoritatea boierilor, le acordă noi privilegii, aparatul polițienesc este întărit.

Astfel s-a încheiat al patrulea război țărănesc, considerat cea mai puternică mișcare cu caracter social din Rusia feudală. El a fost înfrînt din cauza stării de fărîmițare a țărănimii, lipsei unei armate organizate, capabile să țină piept armatei regulate și bine dotate a guvernului țarist, absenței unui program politic clar și precis. În același timp, țărănimea și-a concentrat atacurile numai împotriva moșierimii, continuînd să acorde încredere țarului, care era de fapt pilonul absolutismului rusesc. Deși înăbușită, această puternică mișcare a țărănimii asuprite a jucat un rol progresist în dezvoltarea socială a Rusiei. Ea avea să planeze mulți ani asupra nobilimii ruse, constituînd unul din factorii care au obligat guvernul țarist, în anul 1861, să abolească iobăgia.

Traducere de Valentin TESCOVEANU

Clio anunță • Clio an Mesajele unei vechi civilizații

Noi surprize pentru cercetătorii bisericii din Streisingerz. După descoperirea, de către arheologul Radu Popa, a unei inscripții mai vechi decît presupusa dată a ridicării bisericii¹, recente cercetări s-au soldat cu rezultate spectaculoase. Cu prilejul unor lucrări la pronaosul bisericii (construcție ce datează din sec. XIX, dar la înălțarea căreia s-au folosit pietre de la clădiri anterioare), din zidăria acestuia au ieșit la iveală mai multe blocuri din marmură și piatră calcaroasă, dintre care unele acoperite cu inscripții. Un interes cu totul aparte îl prezintă un bloc de piatră, datînd — după primele indicii — din sec. V-VI; pe una din fețele acestui bloc se află sculptată o cruce cu brațe egale înscrisă într-un nimb. Total pare să indice un relief paleocreștin, atestînd încă odată originea atît de îndepărtate în timp ale creștinismului la romîni.

G. D.

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 9/1975.

I. G. Duca

August 1916: O HOTĂRIRE PE DRUMUL REALIZĂRII STATULUI UNITAR NAȚIONAL ROMÂN

Cele câteva fragmente din notele lui I. G. Duca publicate în numerele precedente relevau momente semnificative din viața politică românească a primelor luni de neutralitate. Ele subliniau factorii fundamentali care impuseseră atitudinea adoptată în cadrul Consiliului de Coroană din 3 august 1914, precum și evoluția poziției principalilor forțe politice din țară, pe măsură ce războiul își declășura cursul.

Chiar din primele momente de după Consiliul de Coroană din august 1914, cercurile politice românești au imprimat un anumit curs neutralității, care, în final, a dus la intrarea în război de partea Antantei, ale cărei puteri manifestau înțelegere politică pentru realizarea unității cu teritoriile românești aflate sub stăpânire austro-ungară. Cu toată prudența impusă de poziția pe care o adoptase și de dificultățile păstrării independenței unei țări mici situată într-o zonă în care se confruntau acut interesele divergente ale celor două mari blocuri de state aflate în conflict, guvernul român, în cursul unor îndelungate și complicate tratative, a căutat să obțină din partea Antantei recunoașterea, printr-un tratat politic a drepturilor poporului român de a-și realiza dezideratele sale naționale. Numai această recunoaștere putea să dea un sens participării țării la război, pe care masele populare și, sub influența lor, cercurile politice l-au văzut ca un război de eliberare a teritoriilor românești de sub dominația străină. Istă de ce atitudinea de prudență a guvernului român, de adică chibzburile a hotărârii sale nu putea izvorî din oportunism, nici din „interese mercantile”, ci dintr-o firească responsabilitate față de destinele poporului nostru.

„Cu începutul primăverii [1915] se apropia și posibilitatea intrării noastre în acțiune — scria I. G. Duca în însemnările sale, din care publicăm în continuare câteva fragmente. Pe vremea aceea, noi toți o consideram ca foarte probabilă pe la mai-tunie. În concepția noastră era însă subordonată situațiilor generale de pe front, acțiunii Italiei și, în sfârșit, înțelegerii noastre cu Aliații...”.

Dar anul 1915 nu a adus modificări serioase în raporturile de forțe dintre cele două tabere. Cît privește acțiunea Italiei, lucrurile s-au petrecut astfel, după cum notează însuși Duca: „... Fuseseră convenit cu Italia [prin convenția din 23 septembrie 1914] că vom lucra în strînsă colaborare și că vom intra concomitent în acțiune. Brătianu aștepta mereu vești de la Roma, dar nu se mai primea nimic”. La început, între Roma și București s-a făcut un schimb permanent de informații. Ulterior, însă, cabinetul italian a purtat tratative unilaterale și la 26 aprilie 1915 a semnat acordul de la Londra, în baza căruia, la 23 mai, Italia a intrat în război de partea Antantei.

Situația de pe fronturi, la sfîrșitul anului 1915, era, în general, favorabilă Puterilor Centrale. În acest an, „pentru Antantă, totul a eșuat, dar nimic nu era pierdut; pentru Germania, totul a reușit, dar nimic nu era dobîndit”. În tot cursul anului, Antanta a încercat să macine

forțele adversarului prin lovituri repetate și pe diverse fronturi, prin deschiderea unor noi zone operaționale, dar de fiecare dată a primit o replică viguroasă.

Paralel cu acțiunea militară, cele două tabere au desfășurat un asiduu război politico-diplomatic, încercînd să schimbe raportul de forțe prin atragerea de noi aliați. România s-a aflat tot timpul în atenția acțiunii diplomatice, fiind supusă unor accentuate și deseori concentrice presiuni. În aceste împrejurări, în cursul anului 1915 și în prima jumătate a celui următor, viața politică românească a fost captată total de problema desăvîrșirii statului unitar-național. Cercurile politice se orientau tot mai ferm spre alianța cu puterile Antantei. Partidul Liberal, cu puține excepții, a rămas unit în jurul guvernului. În sinul Partidului Conservator, divergențele dintre Al. Marghiloman și N. Filipescu, accentuate de chestiunea atitudinii față de război, au dus la rupțură. La congresul din mai 1915, partidul s-a scindat în două: o parte a rămas alături de Marghiloman și s-a menținut pe aceeași linie de păstrare a neutralității; cealaltă grupare, sub șefia lui N. Filipescu, s-a constituit în partid separat — tot cu titulatura de conservator — fiind unul din principalii susținători ai participării la război alături de Antantă. În înțelegere cu conservatorii democrați ai lui Take Ionescu, la 18 septembrie 1915, partidul lui N. Filipescu a pus bazele Federației Unioniste, căreia i s-au raliat și alte personalități politice cu orientare antantofilă. Noul organism a inițiat mari acțiuni politice și a dirijat o campanie susținută pentru realizarea idealului național.

Miscarea muncitorească și socialistă, condamnată cu vehemență caracterul imperialist al primului război mondial, s-a pronunțat constant pentru menținerea neutralității. Situndu-se pe o astfel de poziție, socialistii nu pierdeau nici o clipă din vedere necesitatea obiectivă a realizării unității naționale. Ei se declarau pentru o politică externă care să ferească poporul de urările războiului. O eventuală angajare a țării în disputa dintre cele două mari grupări imperialiste — arătau socialistii români — putea duce la pierderea „neafinării” chiar a României libere”. În același timp, după cum arăta Otfol Călin — unul dintre conducătorii P.S.D.R. — în fața unei amenințări externe a independenței patriei, datorită oricărei socialist „este și va fi de a lupta pentru apărarea țării”.

Cu începutul verii 1916, evenimentele de pe front și îndeosebi cele din vecinătatea României s-au precipitat. Ele au determinat o intensificare a acțiunii forțelor politice antantofile. La 5, 19 iunie și 3 iulie, Federația Unionistă a ținut mari întruniri publice, urmate de demonstrații de stradă, reclamînd intrarea în acțiune. „Acum, la marea răscruce a istoriei poporului român, problema Transilvaniei și a Bucovinei, aflate sub dominația monarhiei dualiste austro-ungare, se situa în centrul interesului public, făcea parte din domeniul revendicărilor de prim ordin pe care guvernul român le formulase în numele principiului naționalităților”.

* Caracterul participării României la primul război mondial, București, 1973, p. 32.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 4/1976.

² Vezi C. Nuțu: România în anii neutralității. 1914-1916. București, 1972, p. 257.

Pe acest fond al situației politice interne au acționat factorii conjuncturi internaționale. În vara anului 1916, puterile Antantei — a căror situație militară se agravase — au cerut României să li se alăture „acum ori niciodată”¹. Primind garanția formală colectivă a respectării cererilor sale expres, guvernul român a semnat, în atârând condiții, actele care angajau țara în război. Consiliul de Coroană reunit în ziua de 27 august 1916 la Cotroceni² a sancționat tratativele cabinetului I. I. G. Brătianu și rezultatele lor. Ca și în 1914, toate forțele politice ale țării s-au regăsit unite și solidare în jurul comandamentelor naționale majore. Partidul Social-Democrat din România, care de-a lungul anilor de neutralitate militase cu toată consecvența împotriva războiului imperialist, nu a confundat niciodată caracterul inflagrației dezlănțuite de marile puteri cu dreptul sacru al poporului român de a-și îndeplini visul secular al unității. Cînd armatele române au trecut Carpații, pentru a elibera Transilvania, Comitetul Executiv și P.S.D.R. s-au situat pe poziția sprijinirii acțiunii drepte a factorilor responsabili ai țării. Societății române s-au aflat, mai apoi, în primele rânduri ale luptărilor pentru apărarea țării împotriva trupelor coterpiitoare ale Puterilor Centrale. Toate acestea exprimau înțelegerea superioară a legăturii organice dintre idealurile naționale și cele proletare³.

Întrearea României în război, în august 1916, a fost urmarea conlucrării unui întreg complex de factori. Hotărîtoare a fost, însă, voința unanimă a poporului român de a împlini o necesitate obiectivă a evoluției sale istorice: unirea național-statală. Iată de ce, după cum preciza tovarășul Nicolae Ceaușescu, „alcătuirea statului românesc național unitar nu este decît un dar, rezultatul unor conferințe internaționale, ci rodul luptei neobosite duse de cele mai înaintate forțe ale societății, de masele largi populare pentru unire, produsul legii al dezvoltării istorice sociale și naționale, a poporului român”⁴.

În declarația de război făcută numai Austro-Ungariei — subliniindu-se în acest fel caracterul drept al războiului pe care România avea să-l ducă — guvernul român își motiva în acest fel poziția: „În cursul unei perioade de mai bine de 30 de ani, românii din monarhie nu numai că n-au văzut niciodată introducîndu-se vreo reformă de natură a le da cel puțin o speranță de satisfacție, dar, din contră, au fost tratați ca o rasă inferioară și condamnați

să suferă apăsarea unui element străin, care nu constituie decît o minoritate în mijlocul naționalităților deosebite din care se compune statul austro-ungar. Toate nedreptățile pe care frații noștri erau, astfel, siliți să le îndure au întretinut o stare nelîntărită de ură [...] România, împinsă de dorința de a contribui să se grăbească sfîrșitul conflictului și, sub imperiul necesității de a-și salva interesele de rasă, se vede nevoită a intra în luptă alături de aceia care pot să-i asigure înlăptuirea unității sale naționale”⁵.

Indiferent de calea aleasă sau împusă de împrejurările istorice respective, scopul participării României la război a fost în conformitate cu așteptările de veacuri ale poporului nostru și a servit dezvoltării sale pe calea progresului.

Desigur — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — se poate pune azi întrebarea dacă aceasta era calea cea mai indicată pentru înlăptuirea telurilor legitime ale poporului român, dacă n-ar fi fost mai bine ca România să evite de a intra într-un război care, după cum știți, a îndoliat sute de mii de familii și a atras după sine un lung cortegiu de suferințe și distrugerii. Evoluția evenimentelor a fost însă aceea pe care o știm, și noi trebuie să judecăm faptele așa cum au fost, analizînd în mod obiectiv contextul lor istoric, consecințele pe care le-au generat, străduindu-ne să le dăm interpretarea cea mai justă”⁶.

O serie de detalii interesante, despre momentele părăsirii neutralității și intrării țării în război, starea de spirit a principalilor forțe politice, tratativele purtate de guvernul român în perioada premergătoare încheierii tratatului cu Antanta sînt redată în cele câteva fragmente din notele lui I. G. Duca, în acea vreme ministru al Culeilor și Instrucțiunii Publice, pe care le publicăm în continuare. Relatarea, în afara informațiilor istorice propriu-zise — care, datorită prezenței autorului în guvernul și conducerea liberală, ne introduce în însuși laboratorul decizional — capătă de multe ori aspectul mărturiei dramatice a participăntului nemijlocit la eveniment, exprimînd viziunea sa asupra acelor momente hotărîtoare pentru viitorul stat național unitar român.

În redarea acestor însemnări, s-au efectuat aceleași operațiuni tehnice ca și la fragmentele precedente.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

**Ion BULEI,
Marian ȘTEFAN**

O condiție sine qua non

Întrucît, la drept vorbind, noi nu considerasem niciodată intrarea noastră concomitent cu Italia ca o condiție sine qua non a intervenției noastre, Brătianu s-a consolat, de altminteri repede, de atitudinea Italiei față de noi. Pe de altă parte, nu trebuie să uităm că la 10 mai [stil vechi], cînd Italia a declarat război, lucrurile nu mergeau bine pe frontul rusesc, pe

frontul care ne interesa pe noi mai deaproape, așa încît aveam motive să considerăm procedarea Italiei față de România mai mult ca o fericită providență decît ca o calamitate națională.

Oricum ar fi, rămas singur, Brătianu a trebuit să caute să obție singur de la Aliați recunoașterea revendicărilor noastre teritoriale. Din aceasta, Brătianu, și noi toți, făcăm o condiție sine qua non a intrării noastre în acțiune [...]. Prin urmare, întil de toate, recunoașterea formală și sub garanția tuturor Aliaților, a revendicărilor noastre naționale. Aceasta

era prima noastră condiție, fără primirea ei nici nu putea fi vorba de intervenția României.

Al doilea punct era recunoașterea de către Aliați a tuturor revendicărilor noastre naționale [...]. Victoria Antantei pîrîndu-ne sigură nu putea fi vorba decît de lichidarea Austro-Ungariei. Dar dacă monarhia Habsburgilor trebuia, să se descompună nu înțelegeam cum ar fi fost cu puțință ca România să nu profite de acest prilej unic spre a revendica toate, absolut toate teritoriile românești din acea împărăție. Din războiul

¹ Vezi amănunțe și în România și Franța la începutul sec. XX, 1900-1916, Cluj-Napoca, 1975, și în Contribuții privind relațiile româno-franceze în perioada neutralității (I, II), în Analele Universității București, 1969 și 1975.1

² Vezi Magazin Istoric, nr. 6/1973.

³ În legătură cu poziția socialiştilor față de intrarea României în război, vezi Anale de Istorie, nr. 3/1973 și 5/1975.

⁴ Nicolae Ceaușescu: Exponerea prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste, Editura Politică, București, 1976, p. 18.

⁵ Referindu-se la redactarea declarației de război, Duca nota: „Cu Porumbaru și cu Diamandy, Brătianu redacta declarația de război, pe care Mavrocordatul [ministru român la Viena] trebuia s-o înmîne guvernului austro-ungar în momentul însuși în care la București trebuia să sune gorna mobilizării. Documentul e o expunere a revendicărilor noastre naționale, formulată cu hotărîre și scrisă cu toată măsura și demnitatea cerută de protocolul internațional [...] De mult lucram în partid roșii de redactor oficial. De ani de zile, toate mesagiile, toate manifestările trebuiau cu să le redactez. Mie îmi reveni, deci, în chip fatal sarcina de a pregăti diferite proclamații, reclamate de declararea războiului pentru unitatea națională. Am redactat astfel patru proclamații. Proclamația regelui către națiune, proclamația regelui către armată, proclamația Ministerului de Instrucțiune către cler și către școli. Pe cele două dintîi, Brătianu le-a corectat; pînă nu schimba ceva nu se lăsa. Era o manie a lui la urma urmelor, o manie inofensivă. Și le-a arătat regelui. Regele a admis neschimbata pe cea către națiune. Cea către armată nu i-a plăcut, a redactat alta și nu mă sfîșie să spun că a fost mai bună decît textul meu. În picuri închise, aceste documente au așteptat deci în sertarele biroului meu mai multe zile pînă să vie ceasul în care ele să pîtrundă în toate unghiurile țării vestitoare ale hotărîrii luate de statul român și de regele ei”.

⁶ Nicolae Ceaușescu: România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, vol. 2, București, 1968, pp. 467-468.

acesta avea să iasă, pentru o întreagă perioadă istorică, harta nouă a Europei. Ce ar fi spus țara, ce ar fi spus generațiile viitoare dacă guvernul răspunzător în acea clipă de destinele neamului românesc n-ar fi cerut, n-ar fi luptat, n-ar fi făcut tot ceea ce era omeneste posibil ca să asigure contopirea cu patria mamă a tuturor părților românești din imperiul lui Franz Joseph. Ce seuză am fi putut invoca, ce justificare am fi putut prezenta în fața istoriei? Integralitatea revendicărilor noastre era, deci, al doilea punct, tot atât de esențial ca și recunoașterea printr-un tratat a revendicărilor înseși.

În al treilea rând, ceream Aliaților garanții militare, să lămurească situația cu Bulgaria. Război pe două fronturi nu puteam face. Era peste puterile noastre. Ca să înalțăm în Transilvania trebuia să fim asigurați că nu ne vor ataca pe la spate.

În sfârșit, ultimul punct, armamentul și munițiile. Fără dobândirea acestor patru condiții consideram imposibilă intervențiunea noastră.

Aceste patru condiții trebuiau însă să fie primite de Antantă. Brătianu cheamă la București pe [I.] Misiu¹ și pe [C.] Diamandiu², spre a le da cuvenitele instrucțiuni. Pe de o parte trata el aici cu reprezentanții Antantei, pe de alta reprezentanții noștri stăruiau la Londra și la Petrograd. Pe [I.] Lahovary³ nu-l chemă. Făcea mai mult pe francezul decît pe românul. Fusesse silit să-i mai facă de câteva ori observații. Nu avea nici o încredere în el și, de altfel, avînd în vedere atmosfera de la Paris, foarte favorabilă nouă, tratativele în București cu Blondel⁴ erau suficiente [...].

La început, tratativele păreau a merge bine. Îmi aduc aminte că înainte de Paști am avut un Consiliu de miniștri la Ministerul de Interne. Brătianu ne-a expus cu de-amănuntul situația externă. Era optimist, vesel și a conchis că după multe probabilități pe la mijlocul sau pe la sfîrșitul lui mai vom intra în acțiune. Singura oară în timpul neutralității cînd l-am auzit pe Brătianu fixind o dată, fie ca oricît de aproximativă. În urmă, însă, a mers mai greu. Aliații, îndeosebi rușii, se lăsau greu [...].

Ca să fim drepti, se cuvine să spunem că dacă tratativele nu mergeau mai repede era și fiindcă vestile de

pe front nu prea erau de natură a ne povăui să ne grăbim. Pe frontul din Franța, în locul succeselor fulgerătoare de care ni se vorbea tot timpul, era stagnațiune. Cîteva atacuri franceze repede oprite în loc de germani. Armata engleză se organiza încet. Numeroase înrolări voluntare, dar față de formidabila organizare germană, vădit numai paliative. Pe frontul rusesc, succesele Germaniei luau proporții îngrijorătoare. Mackensen⁵ spărșese frontul la Dunavetz, după un bombardament de artilerie grea care depășea tot ce se văzuse pînă atunci; trupele lui înaintau. Rușii mereu asigurau că nu e nimic, că în cîteva zile situația va fi restabilită, dar deocamdată Galiția era aproape evacuată. Lembergul recupat și trupele lui Hindenburg⁶ înaintau în Polonia. Pe de altă parte, la Gallipoli⁷ lucrurile mergeau rău de tot, asalturile engleze la portile Strimtorilor nu dădeau nici un rezultat, mil și mil de oameni piereau încercînd zadarnic să sfărșim zidul apărut de slabe contingente otomane

¹ August von Mackensen (1849-1945), feldmareșal, comandantul trupelor austro-germane în Galiția și Serbia (1915), apoi al forțelor germano-bulgaro-turce care au atacat România dinspre sud (1916); a condus ofensiva de la Mărășești, înfrîntă de armata română (august 1917) — n.r.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 7/1976.

³ Între 25 aprilie și 9 mai 1915, anglo-francezii au debarcat un corp expediționar în Peninsula Gallipoli; a urmat o ofensivă reușită, dar cu pierderi mari pentru franco-englezi — n.r.

23 mai 1915: trupe italiene forțează granița cu Austro-Ungaria

conduse de ofițeri germani. Toată floarea aristocrației engleze își găsea o moarte glorioasă sub stîncile Dardanelor. Acum și bolile începeau să decimeze trupele engleze. La Londra, opinia publică murmură. Lord Kitchener⁸ era învinuit că organizează rău toată expediția. Se zicea că planul de atac era stupid, că nu putea duce la nici un rezultat. În Camera Comunelor situația lui Winston Churchill, promotorul acțiunii de la Gallipoli, era serios zdruncinată. În Serbia, austriacii nu mai înaintau, dar nici sîrbi nu luau ofensiva; și mai grav, erau în imposibilitate să treacă de la o eroică defensivă la o ofensivă care, totuși, ar fi fost în acel moment atât de folositoare Aliaților. Numai intrarea în acțiune a Italiei în primele zile ale lunii mai reprezenta în acest tablou întunecos o rază de speranță. Dar repede s-a putut vedea că munții Tirolului și al Trentinului le înlesnesc austriacilor să oprească invazia țării lor. Era acesta momentul oportun ca să intrăm, ca să ne grăbim de a intra? Pentru oricine privea cu singe rece desfășurarea evenimentelor, desigur că nu.

Brătianu insistă deci asupra condițiilor sale, Aliații refuzau să i le încredințeze și lucrurile se opreau în loc [...].

Într-adevăr, de îndată ce a început primăvara (1915), înainte chiar de a se fi deschis Camerele, opoziția a reînceput și se agita. Scopul ei era să silească pe Brătianu să intre neapărat în acțiune. În martie, aprilie, mai și iunie a fost un lanț neîntrerupt de intruniri [...]. Dar toată campania aceasta, destul zgometoasă, era anemică, părea urmărită de o fatalitate care o împiedica să la proporțiile visate de inițiatorii ei.

În primele săptămîni ale anului, în manifestațiunile ei se resimea convingerea pe care șefii opoziției intervenționiste o aveau, că Brătianu tratează cu Aliații și deci că vom intra în acțiune. Manifestațiunile Acțiunii Naționale nu puteau, în asemenea condiții, să aibă avîntul pe care l-ar fi dat constința că guvernul a hotărît să urmeze o politică de neutralitate pînă la capăt sau o politică de colaborare cu Germania [...]. Bunul simț al majorității nu sărea așa de ușor de la o extremitate la cealaltă, se mulțumea însă să constate că întorsătura luată de evenimentele ne împunea multă băgare de seamă în luarea unei hotărîri, liniște și răbdare [...].

În fine, în primele zile ale lui iunie se urmară tratative între filipescani și taksiti în vederea unei strîne colaborări. Întrucît nimic nu-i mai despărțea, ba, dimpotrivă, reușita politicii cerea mai mult o concentrare a forțelor decît o fracționare a dife-

⁸ Horatio Herbert, conte de Kitchener (1850-1916), feldmareșal și om politic englez, ministru de Război (1914-1916) — n.r.

¹ Ministrul român la Londra — n.r.

² Ministrul român la Petrograd — n.r.

³ Ministrul român la Paris — n.r.

⁴ Ministrul Franței la București — n.r.

⁵ Reamintim că la 1 octombrie 1914 s-a încheiat o convenție secretă ruso-română („Acordul Sazonov-Diamandiu”); în schimbul neutralității binevoitoare a României, Rusia se angaja să garanteze și să apere integritatea teritorială a României și recunoașterea drepturilor acesteia asupra teritoriilor din Austro-Ungaria locuite de români — n.r.

ritelor organizații provinciale — logic ar fi fost ca ei să fuzioneze într-un singur și puternic partid. Pretenția lui Take Ionescu și a lui Filipescu de a fi șefii unui atare organism politic împiedica însă ceea ce buoul simț reclama. S-a recurs deci la o altă soluție. Alianța în politica internă și externă, dar fiecare cu armata lui deosebită. La 12 iunie, acordul se încheie oficial între Take Ionescu, Nicu Filipescu și Iancu Lahovary. Era în simbul înghețarea care mai în urmă trebuia să poarte numele de Federația Unionistă. Prezența în triumvirat a lui Iancu Lahovary era benevolă; un om liniștit, un spirit împăcitor nu era niciodată de prisos acolo unde se găsea Filipescu. De altfel, în genere, nouă, sefia lui Iancu Lahovary ne convenea. Ne era mai plăcut să tratăm cu el decât cu un impulsiv ca Filipescu [...].

Iuzile noastre au fost de scurtă durată. În dimineața de 14 iunie, subit, Iancu Lahovary a încetat din viață. Atinsese vârsta de 70 ani, arterele lui erau în proastă stare, emoțiile ultimelor săptămâni l-au doborât. Era un om de treabă, fără străduirea fraților săi, fără talent, fără inteligență, însă chibzuit, foarte muncitor, foarte învățat, foarte cinsti. Dispariind el, sefia lui Filipescu, cu toate neajunsurile ei, devenea inevitabilă. La 18 iunie, îndată după înmormintarea șarmantului Iancu Lahovary, comitetul a și consacrat pe Nicu Filipescu șef al Partidului Conservator [...].

Evenimentele se precipită

Pe la sfârșitul lui mai 1916 sosese deodată telegrama anunțând o puternică ofensivă rusească în vecinătatea noastră. În câteva zile, armatele comandate de generalul Brussilov¹ înaintază cu repeziciune surprinzătoare. În fața lor, frontul austriac se prăbușește, cum se prăbușise la Lemberg în 1914. Zece de mii de prizonieri și o pradă de război neînchipuită [...]. Eram tocmai în inspecție la Botoșani și Dorohoi când am primit vestea succeselor rusești. Dintr-o dată, am avut intuiția că evenimentele se precipită și că intrarea noastră în acțiune devine fatală. Nici n-am apucat bine să mă întorc în București și m-am găsit în fața prologului crizei care avea să se isprăvescă la 14 august prin declarația noastră de război.

Într-adevăr, la 28 mai, autoritățile rusești s-au pomenit cu trupele rusești care luptau peste Prut bombardând Mămorâia. Citeva cazari în urmă, soldații de cazaci ocupă tirgusorul și fără a voi să fie seamă de protestări [au] străbătut tot colțul

¹ Aleksel Alekseevici Brussilov (1853-1926), general rus; a condus marea ofensivă rusă din vara anului 1916, care a străpuns frontul austro-german la Luțk; în 1920 a intrat în armata roșie — n.r.

Aloc la baionetă inițiat de trupele engleze în timpul ofensivei de pe Somme (1 iulie-18 noiembrie 1916)

nord-vestic al județului Dorohoi, pătrundând pe acolo în Bucovina.

Ce să fi fost? O simplă gresală a unor detașamente locale, dornice să găsească mai ușor un inamic în plină retragere? Dar atunci de ce nu țin seamă de protestări, de ce trag asupra grănicierilor noștri, de ce de două zile nu-și vin în fire? De doi ani luptau în punctul acela, trebuiau să-l cunoască cu de-amănuntul. De ce păstraseră necontenit o altitudine corectă, de ce tocmai acum călcău la câmp altă de neașteptat și flagrant toate legile dreptului internațional? [...] Oare nu ne aflăm în prezența unei tentative voite de violare a neutralității noastre cu scop de a obliga pe austro-germani la aceeași atitudine și de a ne forțăm, transformând teritoriul nostru într-un cîmp de bătăie? [...]

Toate presupunerile erau îngăduite. Duminică, 29 mai, Brătianu ne convocă devedere; de la miezul nopții fusese sculată și căuta să cunoască amănuntele incidentului. Am examinat situația; Brătianu, foarte îngrijorat, dar foarte stăpîn pe el, dicta generalului Iliescu² o serie de dispoziții asupra cărora căzuserăm cu toții de acord. Un general român să fie trimis înaintea rusești, să le ceară lămuriri și să le notifice hotărîrea noastră de a părăsi țel, rușii pămîntul românesc imediat. În dosul lui, la o distanță lungă, să fie trupe care în caz de refuz să poată interveni.

Brătianu voia, și avea dreptate, să se pună pe terenul că e în fața unei greseli și să facă tot posibilul pentru a evita, dacă se poate, o ciocnire singeroasă cu rușii. Am convenit

² Șef-adjunct al Statului major al armatei române — n.r.

să așteptăm desfășurarea evenimentelor, dar, pentru orice eventualitate, să rechemăm pe rege care făcea o excursie pe Dunăre. Poklewski, înțrebat, se arătă mirat de cele petrecute la Mămorâia. Spunea că e convins că nu e decît o eroare, dar în sfîrșit că nu poate afirma nimic pînă nu va cere deslășiri guvernului său. Czernin se prezintă și el ca să protesteze. Ironie, sugera că acestea sînt procedeele prin care Rusia urmărește lesirea noastră din neutralitate [...].

A doua zi, misterul incidentului începu să se împrăște. Rușii, întrebați de emisarii noștri, făcuseră declarații învinuitoare. În sfîrșit, peste câteva zile, totul se isprăvi cu bine. Rușii ne asigură oficial că n-au avut nici o intenție să încalce teritoriul nostru, că vina e a unor cazaci care își vor lua pedeapsa. De o parte și de cealaltă se numără comisiuni pentru stabilirea răspunderii și plata daunelor materiale pe care rușii recunoșteau că ni le datoră [...]. Peste câteva zile trupele rusești ocupă din nou Cernăuți și în mai puțin de două săptămîni Bucovina întreagă era iarăși sub dominațiunea rusești.

O chestie — o chestie chinătoare — se punea acum pentru noi. Nu cumva venise momentul favorabil? Nu cumva, rușii înaintînd și amenințînd să pătrundă în Ungaria, eram expuși să compromitem toată situația țării dacă nu intrăm în acțiune? [...] Aliații nu puteau să piardă un asemenea prilej. Din toate părțile deodată porniră la asalt. Inițiativa o luă Franța. De cîteva timp deja „Quai d'Orsay” era hipnotizat de ideea de a atrage România în război. Pe de altă parte și frontul francez inspira cercurilor oficiale din Paris îngrijorare. Presiunea germană de la Verdun nu mai înceta. Pe Somme, armatele franceze-engleze luauercău o serie de ofensive în care se puneau mari speranțe. Rezultatele erau însă aproape nule. O diversivne pe orice alt punct al frontului devenea aproape indispensabilă. Englezii se mulțumeau să urmeze pe francezi, iar rușii împărțeau de astă dată, în totu punctul de vedere al aliaților lor.

Ministrii Antantei începeau, deci, cu hotărîre presiunea asupra lui Brătianu. Brătianu însă sovăia. Netăgăduit, momentul i se părea mai oportun decât altă dată, dar pericolele situației i se păreau încă mari. Pe orizont erau multe puncte negre care aveau nevoie să fie bine lămurite. Erau, într-adevăr, rușii hotărîți să continue ofensiva? Care erau, pe frontul occidental, intențiile Aliaților? Se simteau ei în măsură să întreprindă o acțiune mai puternică? Ce se pregătea la Salonici³? Se pregăteau lupte care să concentreze în acea direcție toate forțele bulgarilor? Cît timp toate aceste puncte nu erau limpezite, nu se putea roși. Negocierile luau o întorsătură tot mai precisă, tot mai strînsă. Brătianu punea următoarele condiții pentru participarea noastră în război:

1. Reconoasterea revendicărilor teritoriale ale României asupra Transilvaniei, Bucovinei și Banatului, așa cum de altfel Aliații ni le și încuvin-

³ Nume sub care se înțelege Ministerul de Externe al Franței (după numele cheului Senel, pe care se afla sediul acestuia) — n.r.

⁴ Vezi Măgazinul Istoriei, nr. 8/1973.

⁵ În octombrie 1915, un corp expediționar franco-englez a fost debarcat la Salonice; chiderea acestui nou front fusese făcută cu scopul de a ajuta Serbia — n.r.

taseră la 1915¹, în ajunul intrării germanilor în Varșovia.

2. O ofensivă generală pe frontul rusesc, de care să se lege acțiunea militară a României; dacă toate fronturile vor rămâne uemiscate și România va fi lăsată să lupte singură cu toate disponibilitățile ce se vor putea strânge de Puterile Centrale pe diferitele cimpuri de luptă, intervenția ei va fi o primejdie pentru dinții săi de nici un folos pentru Antantă.

3. Armamente și munițiuni și garanția tranzițiilor lor din Rusia; până când cere dintr-un transport nu vor fi pe Prut și sosirea lor nu va fi organizată în așa fel încât zilnic să primim cel puțin...² vagoane nici vorbă nu poate fi de intervenția noastră militară.

4. Un număr de 200 000 soldați ruși care, împreună cu trupe de ale noastre, să poată apăra Dobrogea împotriva unui atac bulgar, noi neîndînd sub nici un cuvînt în măsură să ducem lupta pe două fronturi deodată, nici să intrăm în război dacă cel puțin linia Rusciuk-Varna nu este apărată în așa fel încît București, așezat la 70 km de Dunăre, să nu fie la discreția inamicului.

5. O acțiune a Aliatilor la Salonic care să imobilizeze spre sud toate unitățile bulgare.

[...] Totuși Brătianu se mai rămintă. De acum, Franța a trecut pe planul al doilea [...]. În asemenea condițiuni, Rusia luă în mînă conducerea tratativelor. De altminteri era și firesc să fie așa. Intrînd în război, frontul nostru era să devie un front comun cu frontul rusesc, cu el urmau să fie mai strînse legăturile noastre, și de ea atîrna să ni se înclinăze principiile condițiilor cărora le subordonaserăm posibilitatea participării noastre la războiul mondial. Ca să-și dea și mai bine seama de atmosfera ce domnea la Petrograd, Brătianu chemă pe Diamandy în al cărui sfîrșit politic avea de mult încredere.

Pe la sfîrșitul lui Iulie (25 iunie), Diamandy sosi; Sazonov și împăratul îi înscărnaseră să stăruie la Brătianu ca să intrăm în acțiune. Brătianu ceruse mereu, spre a se hotărî, un moment oportun. Ei bine, nu se putea moment mai oportun decît acesta. Brusilov s-a oprit, dar numai ca să răsuie. În curînd va începe o a doua ofensivă mai mare, mai puternică, mai uimitoare decît cea de la sfîrșitul lui mai. Armata austro-ungară de data aceasta nu va mai putea fi scăpată de germani, fiindcă prea e slăbită și fiindcă englezii și francezii pregătesc pe frontul occidental atacuri ce nu vor mai da trupele Kaiserului răgazul să sară în ajutorul altora. România ar face o greaală neîntădă dacă lăsa pe ruși să pătîndă singuri în Ungaria. Prieteneste, ne sfătuește să nu mai stăm la gînduri, să profităm de niste împrejurări neașteptat de favorabile cu care, fără îndoială, altă dată nu ne vom mai întîlni [...].

Brătianu făcu un pas înainte spre hotărîre. Hotărîr de tot nu era încă. Mai ales față de Aliatși se arăta încă puțin de reticente. Aliatși voiau însă

cu orice preț să isprăvească cu noi. Văzînd însă că discuțiile tărăgăne, se hotărîră să recurgă la mijloace extreme, spre a smulge în sfîrșit mult așteptatul și mult doritul consimțămînt al lui Brătianu. Pe la începutul lui Iulie (1916), generalul Alexev, șeful Marelui Stat Major rusesc, înscărnă pe atașatul militar rus din București, pe colonelul Tatarinov, să comunice guvernului nostru că pregătesc o nouă ofensivă cu scopul de a pătîrde în cîmpurile ungare; că fac un ultim apel către România ca să intervină, că dacă nu vom interveni acum nu va mai fi altă dată nevoie de sprîjînului nostru, că, în orice caz, ține să știm că Rusia nu va tolera sub nici un cuvînt ca armatele române să participe în Transilvania numai la un mars triumfal.

Acest ultimatum se sfîrșe cu cuvintele: „Trebuie să intrați acum, ori niciodată”. Atașatii militari ai Franței și ai Angliei se prezentară și, în numele guvernelor lor, ne adresară același ultimatum. Pichon, atașatul militar francez, comunică generalului Iliescu o telegramă din partea maresalului Joffre cerînd să intervinem. Telegrama repeta formula lui Alexev: „Acum, ori niciodată”. Afară de aceasta, telegrama lui Joffre vorbea de ofensivă generală pe toate fronturile: fraza textuală era: „Certitudinea că ofensivele generale victorioase pe toate fronturile și angajamentul Rusiei de a transporta fără întîrziere materialul de război trebuitor armatei române”.

Ni se afirma, prin urmare, în mod solemn și oficial de către învingătorul de la Marana că Aliatși au hotărît un act comun și general pe toate fronturile, că se prestea oarecum scena decisivă și finală a războiului mondial, și că de aceea ni se adresează și nouă un apel atît de stăruitor, și că de aceea, dacă mai vrem să ne valorificăm drepturile asupra moștenirii Habsburgilor, trebuie să intervenim acum, ori niciodată. În realitate, toate acestea erau neadecvate. Aliatși nici prin gînd nu aveau să încerce o ofensivă generală pe toate fronturile. Mai mult ca oîrînd erau convinși că nu sînt în puțină să sfîrșească războiul, că le mai trebuie cel puțin un an ca să doboare armatele germane încă în plină putere, dacă nu chiar în stare de vădită superioritate. Ba mai mult, departe de a fi în ajunul unei ofensive decisive, treceau printr-un moment deosebit de critic [...].

Împreună cu amenințarea ultimatumului venîră de pretinziții făgădueli ademenitoare și asigurări. Rușii ne trimiteau vorba: „Intrați și vă vom face tot ce ne cereți”; maresalul Joffre, prin Pichon, ne afirma că, după toate informațiunile lui, situația diferitelor armate ale Puterilor Centrale e așa încît le va fi cu neputință să mobilizeze în contra noastră zece divizii [...]. În asemenea condițiuni ce puteam să mai facem? Ultimele ezitări ale lui Brătianu se stingeau treptat. La un moment dat, o întîmplare îl mai oprit puțin în loc. O telegramă din Petrograd anunța deodată demisia lui Sazonov și înlocuirea lui printr-un nume Sigmund. Cine era acest necunoscut? Ce înțelegea așa această neașteptată plecare a lui Sazonov? Puteam oare să ne mai așteptăm la aceeași atmosferă binevoitoare la Petrograd cu altcineva la Externe decît cu cel care fusese, încă dinaintea izbucnirii războiului mondial, inițiatorul și principalul pro-

povăduitor al unei alianțe ruso-române? [...] După cîteva zile, noui ministru de Externe al țării, reușă firul negocierilor de unde Sazonov îl lăsase; îl reușă în același spirit și cu aceeași bunăvoință aparentă. Nedumeririle lui Brătianu se împrăștiară deci și ele. La o soluție trebuia să se ajungă. Aliatși îl somau [...].

4 august 1916, la orele 11

Am venit la el în aceea zi călduroasă de vară. Se hotărîre; l-am găsit în camera nevetei sale; ferestrele spre grădina larg deschise. Adînc emoționat, se plimba prin odale în așteptarea lui Pokiewsky cărui trebuia să-și notifice oficial hotărîrea sa [...]. Cînd i se spusese că Pokiewsky a venit, a făcut o supremă sforțare ca să-și adune toate puterile și ca să pornească spre biroul lui [...].

Dar hotărîrea odată luată, rămîneau de stabilit, în toate amănuntele lor, data și condițiunile intervențiunii noastre. Brătianu ceru să încheie două convențiuni cu Aliatși. O convențiune politică și una militară. Convențiunea politică avea drept scop să consfințească alianța noastră cu împătrita înțelegere și să consimțea, printr-un act internațional, sub iscălitura celor patru mari puteri — Franța, Rusia, Anglia și Italia — revindicările neamului românesc. Convențiunea militară avea de scop să determine condițiunile acțiunii noastre militare, să stabilească data, contingente, comandamente etc.

Brătianu punea, ca o condiție prealabilă, ca aceste convențiuni, chiar aceea militară, să fie încheiate cu toți Aliatși [...].

Celelalte condițiuni cărora Brătianu le subordona posibilitatea intervențiunii noastre erau următoarele:

1. Ofensiva pe toate fronturile care i se anunțase și la participarea căreia Aliatși veniseră cu atîta stăruință să ne invite.

2. Ofensiva pe frontul rusesc avînd ca obiectiv Cîmpia ungără.

3. O ofensivă a armatei lui Sarraill⁴ la Salonic.

4. 200 000 ruși în Dobrogea care să ne ajute a ne apăra împotriva bulgarilor.

5. Sosirea neîntîrziată a munițiilor și armamentelor prin Rusia.

6. Aliatși să ne asigure, prin împrumuturi, sumele trebuincioase războiului.

7. Comanda regelui României chiar asupra contingentelor rușilor ce vor lupta pe teritoriul românesc.

Pe aceste baze, tratativele începură. Convențiunea politică a mers ușor. Aliatși n-au mai reînceput discuția asupra revindicărilor noastre [...].

Dar la convențiunea militară discuția a fost lungă și anevoioasă. De ofensivă generală n-au încetat de a vorbi, dar au menționat-o în tratat numai sub o formă [evazivă].

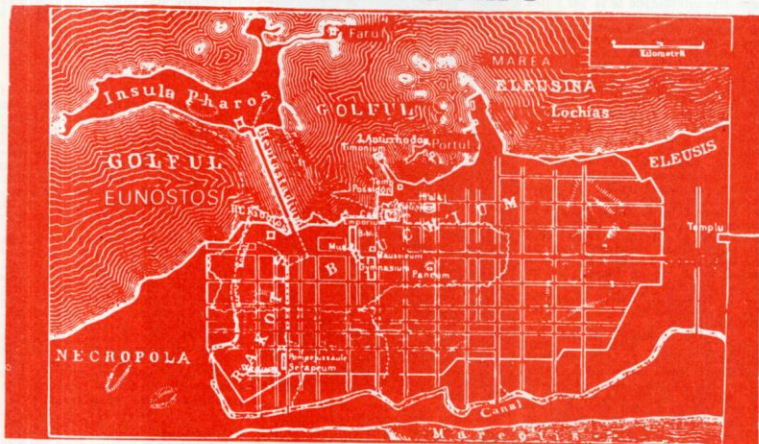
Ofensiva rusească, au făgăduit-o formal; fără nici o stăruință deosebită din partea noastră, au declarat că de îndată ce se va decreta mobilizarea noastră vor porni o mare ofensivă, avînd drept obiectiv Cîmpia ungurească. De asemenea, au dat toate făgădueliile și toate asigurările

(Continuare în p. 61)

⁴ Maurice Sarraill, general francez, comandantul corpului expediționar debarcat la Salonic — n.r.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 9/1975.

ALEXANDRIA

Metropola dintre două mări

EMILIA TOMESCU

Intemeiată în secolul IV î.e.n. de către Alexandru Macedon, dezvoltându-se în perioada de maximă strălucire a epocii elenistice, ca expresie a prosperității economice a părții răsăritene a bazinului Mării Mediterane, orașul Alexandria¹ a fost punctul de întâlnire a drumurilor comerciale ale acelei vremi și animatorul curentelor culturale în această parte a lumii. „[...] Se spune că Alexandru, punind stăpânire pe Egipt, voia să întemeieze acolo o mare cetate grecească, cu multă lume, care să-i poarte numele, ba chiar că ar fi început să măsoare și să înconjure un loc care, după părerea arhitecților, era atât de întins, cum nu mai fusese altădată pentru vreo altă cetate [...]”. A poruncit [arhitecților] să tragă drepte, închipuind zidurile cetății, potrivit cu locul. Luând faină, au tras în cîmpia cu pămînt negru o jumătate de cerc din centrul căruia porneau spre margine drumuri drepte, restrîngîndu-și mărimea ca franjurile unei hlamide. [Alexandru] a poruncit arhitecților să se aștearnă pe lucrul².

Astfel relatează Plutarh, în **Vieți paralele**, fondarea orașului Alexandria în anul 332 î.e.n.

Cerind părerea arhitecților și inginerilor săi, vizitînd el însuși locul și grăbind desfa-

șurarea lucrărilor, regele macedonean a manifestat și în această acțiune entuziasmul caracteristic faptelor sale. Nici țărîmul lipsit de promontorii, cu un sol pietros, salin, puțin propice vegetației, nici lipsa aproape totală a apei potabile și nici distanța apreciabilă de Nil n-au fost în măsură să-l abată de la ideea întemeierii, acolo, a unui oraș care să rivalizeze cu Tyrul fenician sau cu Memfis, vechea capitală a faraonilor egipteni.

Hlamida macedoneană

Locul ales pentru construirea orașului era o limbă de pămînt cuprinsă între Marea Mediterană și Lacul Mareotis (Mariut). Dimensiunile acestui teritoriu — după geograful Strabon — ar fi fost de 7-8 stadii (cca. 1,5 kilometri) pe latura îngustă și 30 stadii (aproximativ 5,5 kilometri) pe latura lungă. Pe acest petec de pămînt se găsea mica localitate Rakotis, punct de garnizoană în epoca faraonilor. Orașul avea să fie situat „între două mări”, cum spune Strabon (Marea Mediterană la nord, Lacul Mareotis la sud). „În tot Egiptul — notează același geograf — acesta este singurul loc potrivit atât pentru comerțul pe mare, datorită excelentului său port, cât

¹ În imagine, planul orașului antic (reconstituire).

Capitala Egiptului ptolemeic

și pentru comerțul pe uscat, deoarece totul se transportă foarte ușor pe apă și se adună într-un punct care reprezintă cea mai mare piață din lume".

Obstacolul principal, lipsa apei potabile, a fost înălțat datorită înțelepciunii și ingenuității constructorilor. Alimentarea cu apă se făcea exclusiv din Lacul Mareotis, printr-un sistem de rezervoare, ceea ce a necesitat o imensă cantitate de muncă pentru săparea canalelor, instalarea conductelor și acoperirea lor. Dintre toate vestigiile celebrului oraș, cea mai impresionantă priveliște o oferă azi acest uriaș păienjenis de canale și rezervoare. Primele săpături arheologice sistematice, întreprinse de Mahmud el-Falaki, începând cu anul 1865, au scos la suprafață aproximativ 700 astfel de rezervoare remarcabile prin capacitatea, eleganța și soliditatea lor. Consolidate de romani, 620 dintre ele mai funcționau încă la începutul sec. XIX. Alături de marile rezervoare existau altele particulare, plasate la subsolul caselor respective și comunicând, prin multiple derivații, cu principalele brațe ale marelui canal care pornea din Lacul Mareotis și se termina în portul Kibotos.

Arhitectul lui Alexandru a fost Deinocrates din Rhodos, orașul fiind ridicat după planurile și sub îndrumarea lui. Dispoziția străzilor (sondaje arheologice au reperat șapte străzi longitudinale și 15 străzi transversale) dădea Alexandriei o configurație specială, pe care Plutarh a comparat-o cu o „hlamidă macedonească”. În urbanistica Alexandriei — și în aceasta constă originalitatea așezării — s-a îmbinat concepția rigidă, strict geometrică a planurilor de construcție grecești cu tendința spre grandios și monumental, specifică tradițiilor locale, orientale.

În această structură, cu străzi largi, astfel încâtarele și caii să circule în voie, se desennau două axe, care alcătuiau cele două direcții principale de circulație. În punctul lor de intersecție, plasat în centrul orașului, cele două artere formau o vastă piață publică, agora. Dimensiunile foarte mari ale uneia dintre artere, Calea Canopică (7,5 km lungime și 35 m lățime), se explică prin importanța ei pentru desfășurarea cortegiilor militare sau a fastuoaselor procesiuni legate de ceremonialul încoronării.

La moartea lui Alexandru Macedon (323 î.e.n.), succesiunea evenimentelor care au avut loc în diferitele regiuni ale lumii greco-orientale, ciocnirile vijelioase dintre urmașii monarhului (diadohi) au dus la prăbușirea vastului imperiu întemeiat de acesta și la apariția unei serii de state noi, mai stabile: regatele elenistice. Egiptul a revenit diadohului Ptolemeu Lagos, proclamat rege sub numele de Ptolemeu I Soter (323-285 î.e.n.). Om politic iscusit și organizator talentat, Ptolemeu I a întemeiat o nouă dinastie, care a domnit timp de aproape trei secole (până în anul 30 î.e.n.) și în timpul căreia ctitoria lui Alexandru, ridicată la rang de Capitală, a cunoscut toate vicisitudinile, dar și toată gloria monarhiei ptolemeice.

Înconjurată de ziduri masive a căror lungime era, după indicațiile lui Mahmud el-Falaki, de 15,8 kilometri, Alexandria, reședință a puterii supreme și centru administrativ, era formată din cinci cartiere — Nekropolis, Rakotis, Bruchium, Delta și Hipodromul. Dintre acestea, cel mai important era cartierul regal — Bruchium — ce ocupa un sfert, dacă nu chiar o treime, din întreaga suprafață a orașului. De la capul Lochias spre vest, de-a lungul țărmlui, se desfășurau cele mai sumptuoase edificii ale Alexandriei, începând cu palatele regale ce stîrneau uimirea vizitatorilor, prin numărul apartamentelor pe care le cuprindeau și prin varietatea construcțiilor. Lîngă acest complex de palate era situat teatrul, în fața căruia se găsea insula Antiros, cu un mic port și un impunător palat. În dreptul capului Posidium se afla un templu, ridicat de Ptolemeu I Soter în cinstea zeului Poseidon. Generalul roman Antoniu, în timpul sederii sale în Egipt (sec. I î.e.n.) a adăugat capului Posidium un mal artificial, prelungindu-l astfel pînă în mijlocul marelui port. La extremitatea lui și-a construit o vilă sumptuoasă, dorind să trăiască aici departe de viața publică.

Între templul lui Poseidon și agora se găsea Caesareumul, al cărui amplasament a fost astăzi identificat. Construcția lui a fost inițiată de regina Cleopatra, în onoarea lui Antoniu, și continuată de August, care a consacrat templul cultului imperial. În fața lui se găseau două obeliscuri provenite din orașul Heliopolis și denumite „cele Cleopatrei”, iar în jurul lui se ridicau numeroase alte temple și sanctuare, închinat unor zeiități ca Hermes, Hefaiistos, Mithra, Isis ș.a.

Aproape de zidul de incintă al orașului se înălța Serapeumul, templul închinat zeului Serapis. El face parte dintre puținele clădiri care au rezistat rigorilor timpului, constituind astăzi una din atracțiile arheologice ale orașului. Amplasat pe o colină artificială, edificul, în forma unui vast patralater, era precedat de o scară monumentală cu 100 trepte, care duceau la o nu mai puțin impresionantă suită de 300 coloane. În centrul construcției se găsea templul propriu-zis, ce ocrotea statuia colosală a zeului Serapis, lucrată în metal și nestemate. Ochii, din pietre prețioase, străluceau în semiobscuritatea încăperii. Templul avea spre răsărit o fereastră dispusă în așa fel, încît prima rază de soare cădea pe buzele zeului. Totul era făcut din dorința de a impresiona, de a copleși prin fast și mister.

Serapeumul a funcționat și după cucerirea Egiptului ptolemeic de către romani (30 î.e.n.). Urmind politica lui August, împărații romani au desfășurat la Alexandria o apreciazabilă activitate edilitară legată de conservarea vechilor monumente sau de ridicarea altora noi (temple, forumuri, băi, palate). Hadrian, care vizitase de două ori orașul, a mărit Sera-

peumul, dăruindu-i statui ce există și astăzi în muzeul din Alexandria.

Activitatea clocotitoare a mulțimii din porturi și docuri, acostarea sutele de vase din diferite colțuri ale pământului, descărcând sau încărcând cele mai felurite produse, era străjuită de marele far. Prin noutatea și îndrăzneala sa, această construcție a stîrnit admirația și interesul contemporanilor, fiind considerată, cînd după realizare, drept una din cele șapte minuni ale lumii¹. A fost ridicat în vremea lui Ptolemeu II Filadelful (285-246 î.e.n.), după planurile arhitectului Sostratos din Cnidos, al cărui nume, după cum mărturisește Pliniu, a fost gravat pe far împreună cu inscripția: „Monumentul a fost consacrat de arhitectul Sostratos din Cnidos, fiul lui Dexiphar, zeilor salvatori pentru cei ce călătoresc pe mare”.

Construcția era din marmură albă și se compunea din mai multe turnuri suprapuse în terase. Geograful arab Al-Edrisi (sec. XII) menționează existența a trei astfel de turnuri, pe o înălțime de aproximativ 180 metri. După o tradiție orală, neconfirmată de cercetările arheologice, farul era fixat de stîncile de sub apă prin intermediul unor mari blocuri de sticlă. Blocurile de piatră de la suprafață erau legate între ele prin plumb topit, în loc de mortar, procedeu care a asigurat farului o rezistență de-a lungul a aproape 1500 ani. Combustibilul destinat aprinderii focului în far era transportat în partea centrală a construcției cu ajutorul unor scripete. În colțurile primei terase se aflau un triton de bronz, cu ajutorul căruia se anunța apropierea inamicului, un altul care indica punctul unde se găsea soarele, iar în latura ce dădea spre largul mării, faimoasa oglindă concavă, despre care se spune că avea o dublă proprietate: de a indica apariția la orizont a unui vas și de a incendia corăbiile inamice ce ar fi venit să atace Alexandria. Datorită oglinzii și înălțimii construcției, lumina era vizibilă — după mărturiile vremii — de la o distanță de aproximativ 180 kilometri. După Pliniu, construcția farului se pare că ar fi costat enorma sumă de 800 talanți.

Unde e mormîntul lui Alexandru ?

În centrul metropolei se ridica Paneum, o colină artificială, înverzită, în virful căreia se ajungea pe o scară în spirală. De sus, călătorul avea la picioare întreaga panoramă a orașului. La poalele colinei, nu departe de punctul de intersecție al celor două mari artere se afla, probabil, monumentul funerar închinat lui Alexandru Macedon.

„Unde se găsește, spuneți-mi, mormîntul lui Alexandru?”, întreba, la sfîrșitul sec. IV, patriarhul de Constantinopol Ioan Hrisostom. Astăzi, aceeași întrebare rămîne fără răspuns.

Destinul postum al lui Alexandru a fost tot atît de frîntat ca și viața sa. Depus inițial în templul zeului Amon, corpul marelui comandant al antichității a fost transportat

mai întîi la Memfis, în timpul lui Ptolemeu I Soter, și apoi la Alexandria, de către Ptolemeu II Filadelful. Acesta îi ridicase un monument impunător, în care urmau să fie depuși toți membrii dinastiei ptolemeice. Mai tîrziu — după autorii antici — Ptolemeu X (117-107 și 88-80 î.e.n.) a comis sacrilegiul de a schimba sîcriul de aur conținînd corpul lui Alexandru cu unul de sticlă. August ar fi vizitat mormîntul, i s-ar fi închinat și ar fi depus o coroană de aur, iar mai tîrziu, Septimiu Sever ar fi închis aici vestigii prețioase privind religia vecheului Egipt, pe care vroia să le sustragă studierii, dar nu avea curajul să le distrugă.

Mormîntul s-a degradat treptat, dispărînd spre sfîrșitul sec. III, în timpul frîntatelor domnii ale împăraților Aurelian și Dioclețian. Astăzi nu se mai știe nimic despre el, deși numeroși arheologi au căutat cu perseverență să dezlege această problemă.

Constelație a spiritelor vremii

În acest oraș imens, cel mai important centru al elenismului, cu o viață economică clocotitoare, plină de contraste, se întîlneau și ideile diferitelor curente filozofice și politice. La Alexandria își desfășurau activitatea propovăduitorii feluritelor secte, magi, astrologi. Aici apăreau utopii religioase, care corespundeau stărilor de spirit ale celor asupriți și umiliți. Și tot aici, Herophilos, Erasistratos și Heraclid din Taranto au pus bazele școlii medicale întemeiate pe observații de laborator și pe studii anatomice. La Alexandria au lucrat celebri matematician și astronom Conon din Samos, precum și geograful, astronomul și istoricul Eratostene. Arhimede din Siracusa a venit aici să-și perfecționeze cunoștințele. În această epocă de înflorire a științei, Strabon a dat viață uriașului material alcătuit din informațiile și rezultatele cercetărilor geografice în monumentala sa operă **Geografia**, iar în istoriografie, Polybios a promovat o nouă concepție, aceea a universalității în tratarea fenomenelor social-politice. La Alexandria s-au făcut primele cercetări în domeniul literaturii, lingvisticii și istoriei, în cadrul cărora au fost studiate cele mai strălucite produse literare și istorice ale spiritului clasic grec și clasificate după o scară a valorilor, conformă „canonului alexandrin”.

Toată această uriașă activitate de studii și cercetare s-a desfășurat în cele două instituții celebre ale vremii: Museionul și Biblioteca. Construcția lor, în incinta cartierului regal, a fost începută în timpul lui Ptolemeu I Soter, lucrările terminîndu-se sub Ptolemeu II Filadelful. Museionul, adevărată academie a științelor a reunit cele mai strălucite spirite ale filozofiei, literaturii, matematicii, medicinei, astronomiei. Clădirea cuprindea săli de lectură și amfiteatre destinate colocviilor și conferințelor, laboratoare, săli de anatomie, un observator astronomic, o grădină botanică și un parc zoologic. În curți și esplanade înverzite, sub porticuri umbrate, departe de

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 11/1972.

larma oraşului, savanţii antichităţii lucrau.

Ptolemeii s-au folosit de toate mijloacele pentru a aduce la Alexandria ceea ce produsese mai valoros spiritul antic. Încredinţând, în anul 290 î.e.n., lui Demetrios din Phaleron misiunea organizării unei vaste biblioteci, Ptolemeu I Soter a investit uriaşe sume pentru colecţionarea de manuscrise particulare sau biblioteci întregi, aparţinând oraşelor sau diferiţilor suverani. În timpul lui Ptolemeu II Filadelful a fost achiziţionată biblioteca lui Aristotel. Specialişti au desăşurat o intensă activitate pentru colecţionarea şi multiplicarea manuscriselor rare, pentru depistarea falsurilor, au efectuat critici şi comentarii asupra textelor şi a marilor autori. Astfel, cu timpul s-au strâns aici valori inestimabile. Alături de istoria Egiptului, scrisă de Manethon şi Eratostene (care a fost multă vreme conducătorul Bibliotecii), se spune că a existat un manuscris al lui Pitagora, păstrat într-un tub de aur şi pe care savanţii îl cercetau cu o pioasă emoţie. O bibliotecă de mai mici proporţii, unde erau păstrate sururile de papirus conţinând manuscrise de circulaţie mai restrânsă, a funcţionat în incinta Serapeumului.

Această impresionantă acumulare de valori, a suferit primul prejudiciu în anul 47 î.e.n. când Caesar, asediat în Bruchium, a ordonat incendierea flotei şi a arsenalelor egiptene. Focul mistuitor a cuprins şi Biblioteca, distrugând un număr apreciabil de manuscrise. Antoniu a încercat să atenueze iremediabila pierdere, transportând la Alexandria magnifica colecţie a suveranilor atallaţi din Pergam, ce conţinea peste 200 000 volume scrise pe pergament. După instaurarea stăpînirii romane în Egipt, marea majoritate a manuscriselor au luat drumul Romei. În anul 270 e.n., în timpul campaniei de represalii ordonate de Aurelian în urma răscoalei din Palmyra şi Alexandria, odată cu Bruchiumul a fost distrusă şi cea mai mare parte din Bibliotecă.

„Alexandrea ad Aegyptum”, unul dintre cele câteva zeci de oraşe create de marele erou al antichităţii şi care-i purtau numele, a supravieţuit multor secole, momentelor de mari frământări provocate de moartea lui Alexandru şi prăbuşirea imperiului întemeiat de acesta, stingerii dinastiei Ptoleneice şi cuceririi romane (30 î.e.n.), precum şi atacurilor arabe (642 şi 968 e.n.).

„Îţi stau la îndemînă, acolo, cititor...”

Dacă cea mai importantă bibliotecă publică din antichitate a fost aceea din Alexandria cuprinzînd (după unele surse) aproximativ 700 000 volume (surli de papirusuri), cea dintîi instituţie culturală de acest gen a fost creată, în sec. IV î.e.n., de către tiranul Clearchos, în Heraclea din Pont (colonie grecească pe litoralul sudic al Mării Negre).

După cucerirea ţărilor limitrofe Mediteranei, dintre care multe cu o civilizaţie înfloritoare, romanii au imprumutat numeroase elemente din cultura popoarelor intrate în stăpînirea lor. În acelaşi timp, multe opere de artă, surli de papirusuri au fost duse la Roma din Cartagina, din oraşele Asiei Mici, din Grecia, intrînd în bibliotecile particulare ale unor comandanţi de vază romani. Alături de aceste bunuri de origine străină, deosebite de preţioase au fost şi colecţiile de cărţi adunate de oamenii de ştiinţă şi de scriitorii romani, ca Pliniu, Varro, Cicero ş.a.

În sec. I î.e.n., copişti sclavi au fost puşi să multiplice lucrările lui Cicero, apoi şi ale altora. Operele multiplicaste au putut fi răspîndite astfel nu numai în capitala romană, ci şi în alte oraşe ale imperiului. În aceeaşi perioadă s-a pus problema înfiinţării bibliotecilor publice la Roma. După cum ne spune Suetoniu, primul care a vrut să înfăptuiască acest lucru a fost Caesar, sîrşitul lui prematur (44 î.e.n.) împiedicîndu-l, însă, să-şi realizeze ideea. Meritul de a fi înfiinţat prima bibliotecă publică la Roma i-a revenit istoricului Asinius Pollio, un prieten al împăratului August. Instituţia creată de el a funcţionat în Atriu Libertăţii, despre care ne aminteşte şi poetul Ovidiu în Tristele sale: „Şi Atriu Libertăţii din mari vechimi deschis/ Lucrările savante...”

Împăratul August a întemeiat el însuşi două biblioteci publice. Una, într-o clădire anexă a templului lui Apollo, de pe Palatin, conţinînd manuscrise în limbile latină şi greacă. Această instituţie a reţinut, şi ea, atenţia poetului exilat la Tomis: „Îţi stau la îndemînă, acolo, cititor/ Şi toţi poeţii antici cu operele lor”. Distrusă de un incendiu în anul 64 e.n., în timpul lui Nero, apoi reconstituită de către Domiţian, Biblioteca a funcţionat pînă în anul 363 e.n. Cea de-a doua a fost amplasată, de August în Particul Octaviei.

În sec. IV e.n., numărul bibliotecilor publice din „Cetatea eternă” a fost de douăzeci şi opt. Existau astfel de instituţii de cultură, după cum ne informează diferiţi autori antici, şi în alte oraşe ale vastului Imperiu roman. S-a descoperit, de exemplu, o bibliotecă din Herculaneum, cuprinzînd aproximativ 1 800 surli de manuscrise, care, după cum s-a constatat, fuseseră etichetate şi aşezate în rafturi.

Din păcate, cele mai multe biblioteci antice au fost distruse şi din această cauză foarte puţine opere au ajuns pînă la noi. S-ar fi pierdut, după unii autori, câteva zeci de lucrări literare ale lui Sofocle, posterităţii rămînîndu-i doar şapte. În sec. I e.n. a mai existat la Roma o carte, al cărei autor, Cheremon, explica în limbă greacă tainele hieroglofelor. Din această carte supravieţuind doar fragmente de papirusuri, au trebuit să treacă 18 secole pînă la descifrarea scrierii egiptene de către J.F. Champollion. Vestigii ale altor biblioteci ne-au parvenit sub forma unor cataloage,

Pierderile au fost, desigur, imense. Şi, totuşi, dacă antichitatea romană ne-a transmis numeroase scrieri de mare valoare, acest fapt se datoreşte, în mare măsură, şi bibliotecilor.

Prof. A. LEHÖTZ

AUSTRIA 1925 - 1934

Tunuri pe străzile Vienei

G. E. R. GEDYE

Publicăm în acest număr ultimul episod din cartea lui G.E.R. Gedye, Bastioane căzute¹. Este vorba de fragmentul în care autorul relatează represiunea sângeroasă săvârșită în zilele de 12-15 februarie 1934 de trupele de sub comanda guvernului Dollfuss împotriva muncitorilor. Ridicându-se pentru apărarea democrației, proletariatul austriac a dat primul exemplu de luptă armată împotriva fascismului în Europa. Coplesit de superioritatea numerică a forțelor represive (circa 85 000 soldați, polițiști, gărzi ale Heimwehr-ului), care au folosit și artileria împotriva celor aproximativ 25 000 membri ai Schutzbund-ului, muncitorii au fost înfrinți. A urmat o adevărată baie de sânge, în cursul căreia circa 2 000 muncitori au fost uciși, iar 5 000 răniți; peste 10 000 insurgenți au fost arestați, mulți dintre ei fiind internați în lagăre de concentrare; peste 1 000 au fost condamnați la închisoare, iar 11 executați.

La scurt timp, a fost instaurată dictatura fascistă deschisă; printr-o așa-zisă Constituție, promulgată la 1 mai 1934, toate partidele politice au fost desființate, iar libertățile și drepturile democratice supimate.

La 25 iulie 1934, naziștii austriaci, inspirați și conduși de la Berlin, au organizat o tentativă de lovitură de stat; 150 naziști înarmați au ocupat clădirea postului de radio, obligându-i pe crainici să anunțe demisia lui Dollfuss, iar un alt grup l-a asasinat pe cancelar. Puciul a fost lichidat de autorități. Noul cabinet condus de Kurt Schuschnigg a continuat politica lui Dollfuss, încercând pe plan extern să se sprijine pe Italia fascistă, iar pe plan intern menținând și întărind regimul de dictatură. În martie 1938, Austria a fost cotoplită de hitleriști și anexată la cel de-al treilea Reich.

În ziua de 12 februarie 1934, pe la ora 11, pe cînd traversam Ringstrasse, privirile mi-au fost atrase de un lung șir de tramvaie imobilizate. Cunoscînd gravitatea situației din acele momente și amintindu-mi de ziua de 15 iulie '27, mi-am dat seama că se întîmplă ceva. Cînd m-am apropiat, patru sau cinci vatmani care stăteau de vorbă au tăcut brusc; auzind că le adresez cuvîntul *Genossen* („tovarăși”) s-au luminat la față.

— Ce se întîmplă aici, tovarăși? Faceți grevă sau este pană de curent?

— Partea proastă este că nici noi nu prea știm, a răspuns unul dintre ei. Am auzit că la Linz se trage în muncitori. Aici, nu mai funcționează curentul. O fi o simplă pană, un act de sabotaj al naziștilor, ori semnalul grevei generale, asta nu mai știm.

— Numai că, a continuat un altul, dacă e adevărat că armata trage în muncitori la Linz, asta este, în mod sigur, semnalul pentru declanșarea

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 4, 5, 6, 7, 8/1976.

grevei, dacă nu chiar al rezistenței muncitorești înarmate.

Am sărit într-un taxi și am indicat șoferului adresa sediului Partidului Social-Democrat, aflat în clădirea unde funcționa și ziarul **Arbeiterzeitung**. La ușa făceau de gardă doi activiști, îmbrăcați în echipamentul lor obișnuit din „timp de pace”, ca în fiecare zi. Cu toate acestea, atmosfera era încărcată. Grilajul de la intrare era închis, iar prin ferestrele de la parter se vedeau chipurile agitate ale cititorilor oameni. Când am bătut la ușa zăvorâtă, cineva a întredeschis-o de două degete și m-a întrebat ce doresc. Am cerut stăruitor să vorbesc cu vechiul meu prieten, ziaristul Oscar Pollak. În cele din urmă, lanțul care bloca ușa a fost desfăcut și mi s-a permis să mă strecor înăuntru; apoi, ușa a fost zăvorâtă din nou. În sediu, atmosfera era apăsătoare, ca în preajma deplasării furtunii. Am trecut prin mijlocul unei duzine de tineri militanți și am străbătut coridoarele pustii pînă la biroul lui Pollak. L-am găsit schimbindu-și haina de toate zilele cu o tunică cenușie-verzuie; era limpede că nu avea nici o secundă de pierdut.

— Pentru Dumnezeu, am exclamat, ce se petrece? E grevă sau nu? Vă pregătiți de luptă sau e o simplă demonstrație? Atacați sau vă apărați?

— Situația este gravă, mi-a replicat el fără nici o urmă din zîmbetul cordial care-i lumina de obicei chipul, foarte gravă. Este „mătușoiul” pe care ni l-a promis ieri Fey. Poliția a atacat Cercul muncitoresc din Linz pentru a pune mîna pe armele **Schutzbund**-ului; oamenii noștri au ripostat, după care au fost bombardați cu tunurile (vocea îi tremura). Dollfuss i-a dat mină liberă lui Fey, care vrea sînge; de aceea, ne-am hotărît să răspundem prin grevă generală.

— Dar spune-mi, ce fel de grevă generală este asta de care n-au fost încunostiințați muncitorii din serviciile municipale? Chiar acum am stat de vorbă cu cîțiva vatmani, pe Ringstrasse; sînt total dezorientați.

— Îmi dau seama, dragul meu. Dar denunțul făcut poli-

ției de un trădător a dus la arestarea șefilor noștri de grupă și, de aici, debandada. În această situație, am trimis peste tot curieri și sperăm că, la prînz, toată lumea va fi la curent cu declanșarea grevei.

— Și **Schutzbund**-ul? Va lupta?

— Bineînțeles. Ne-a ajuns cuțitul la os. Din moment ce guvernul vrea să ne vie de hac, nu mai e nici o altă soluție. Poate că, așa, vom mai putea salva republica. Să știi, însă, că lupta împotriva lui Fey și Dollfuss va fi pe viață și pe moarte.

Restind aceste cuvinte, Pollak mi-a strîns grăbit mîna și a adăugat: „Ești în mare pericol aici; dintr-o clipă în-altă poliția poate trece la saltarea clădirii. Și, acum, gata cu discuțiile. Abia am timp s-o șterg pe ușa din dos, hai cu mine, sau fă cum crezi”.

Am coborît în grabă scara și am ieșit din clădirea părăsită, însă, pe intrarea principală. M-am trezit față în față cu un impunător cordon de militari și poliști în ținută de campanie și am fost somat să stau pe loc, căci altfel voi fi împușcat. Comandantul a ordonat încălcarea puștilor și tăcînitul încărcătoarelor mi-a oferit una dintre senzațiile pe care le resimt cei puși la zid, la cinci dimineață. Unul dintre șoferii camioanelor poliției, care mă privea, mi-a șoptit: „Sînteți ziarist străin? Mergeți cu pas domol pînă la colț. Sînt prea întăritați și, dacă vă prefaceți că nu vă uitați la ei, n-o să vă mai bage în seamă”.

I-am urmat sfatul și, citeva clipe mai tîrziu, am ajuns în centru cu un taxi.

Zidurile vor sta mărturie

Pe Ringstrasse, Primăria fusese înconjurată și invadată de poliție. În interior, primarul socialist Karl Seitz, parlamenta cu un grup format în exclusivitate din ofițeri ai **Heimwehr**-ului.

— Evacuați imediat Primăria, le porunceau bătrînul domn, plin de demnitate. Sînt primar ales prin voința poporului. Și nu voi ceda decît în fața forței.

Ceea ce s-a și întîmplat imediat: Seitz, împreună cu toți

consilierii municipali socialiști pe care oamenii lui Fey au putut pune mîna, au fost arestați și trimiși la închisoare.

La periferie a început desfășurarea dramei. Poliția și **Heimwehr**-ul au încercat să intre cu forța în cetățile muncitorești — pe care municipalitatea socialistă le ridicase de jur împrejurul orașului — deschizînd focul ori de cîte ori se opuneau rezistență.

Membrii **Schutzbund**-ului au început să caute în grabă armele în ascunzătorile unde fuseseră doșite; cînd le-au găsit, le-au folosit pentru a-și apăra locuințele. În Ottakring, Floridsdorf, Favoriten și în alte cartiere populare, intrările în curțile interioare ale blocurilor de locuințe au fost baricadate.

În multe cazuri, însă, muncitorii nu au reușit să găsească armele, deoarece aceia care cunoșteau locul ascunzătorilor fuseseră arestați, înainte de declanșarea luptelor.

În alte părți, însă, — la Karl Marx-Hof, în cartierul muncitoresc Ottakring, în însoțita cetate-grădina de la Sandeleiten — ascunzătorile au fost găsite. Către ora 16, am început să aud împușcături intermitente; la ora 18, tăcînitul sîntur al mitraliereelor răzbătînd din toate punctele „centurii roșii”.

Circulația s-a oprit complet, taxiurile au dispărut. Vîrînd să pun pe cineva la adăpost dincolo de cartierele mărginașe, a trebuit să merg pe jos. Era cît pe aci să nu mă mai pot întoarce în centru, la birou. Atît santinelele **Schutzbund**-ului, cît și celelalte refuzau să țină cont de legitimația mea de ziarist. Mă chinuiam mai rău ca Tantal¹: un ziarist care deține o știre senzațională, dar pe care nu reușește s-o transmită. După ce o răă încheiată am încercat să mă strecor printre cordoanele de soldați, ca un șoarece care aleargă de jur-imprejurul cuștii, am izbutit să trec. Cred că era aproape ora 22 cînd un zgomet surd de explozii m-a ajuns din urmă pe Ringstrasse.

„Ei, mi-am zis, se pare că e un tir de mortiere sau de tunuri ușoare. Și, totuși cum

¹ Rege al Frigiei sau Lidiei, în mitologia greacă, osîndit la foame și sete veșnică în Infern.

ar îndrăzni Dolltuss, și chiar Fey, să tragă cu tunul în casele pline cu femei și copii? Le-ar fi atît de ușor să-i înfrîngă pe muncitori tăindu-le electricitatea, gazul și apa, și împiedicîndu-i să se aprovizioneze...”

Dar, după o oră, nu mai aveam nici o îndoială. Tunurile, mortierele și mitralierele semănau moartea în cetățile muncitorești și în numeroasele familii care trăiau acolo¹.

„Aceste ziduri, spusese cu ani în urmă primarul Vienei, cu prilejul inaugurării cetății-grădini vor rămîne măturate atunci cînd noi nu vom mai fi”. Într-adevăr, așa a fost, însă altfel decît gîndise primarul. Găurile provocate în pereții imobilelor de explozia obuzelor, scrijeliturile gloanțelor de mitralieră au fost astupate mai tîrziu, dar nu cu destulă grijă pentru ca unele fațade să nu mai păstreze locuri unde tencuiala este mai deschisă la culoare decît restul.

Tunuri și tancuri împotriva muncitorilor

Povestirea detaliată a faptelor ar umple numai ea o carte: nu o voi scrie aici. De aceea, voi consemna doar cîteva amintiri.

Reumann-Hof. După amiaza zilei de 12 februarie. Polițiști, purtînd căști de oțel, au năvălit lovind cu bastoanele de cauciuc pe locatari și încercînd să-i scoată din imobile. În momentul în care cîteva femei înlăcrimate au ieșit la ferestre, li s-a strigat „Înapoi sau tragem!”. În aceeași clipă, a răsunat prima împușcătură: nu se știe de unde. În cel mai scurt timp, au fost aduse unități militare, care au deschis un tir infernal de mitraliere; la adăpostul lui, polițiștii au ocupat acest imens furnicar uman — etaj cu etaj, apartament cu apartament. A

¹ Cînd socialiștii au preluat puterea, în 1919, au introdus un impozit suplimentar la restaurantele de lux, baruri și la chiriile mari, cu ajutorul cărora au contribuit la construirea locurilor rezervate muncitorilor, cărora le-au stabilit o chirie echivalentă cu cheltuielile de întreținere. În felul acesta au fost asigurate locuințe pentru o șesime din populația Vienei, aproximativ două sute de mii de persoane — n.a.

fost prima citadelă muncitorească cucerită. În alte părți, acțiunea a fost susținută de mașini blindate și tanchete. La Liebknecht-Hof fasciștii au utilizat o altă metodă. La poarta clădirii a apărut o ambulanță a Crucii Roșii, pe care muncitorii au lăsat-o să intre. În curte, ușile mașinii s-au deschis și din ea a țișnit un detașament de polițiști care au atacat pe apărători pe la spate cu focuri de pușcă și mitralieră. Pînă la urmă, polițiștii au fost alungați cu mari pierderi, iar ambulanța a rămas ca o dovadă a mișeliei săvîrșite de autoritățile fasciste.

În cvartalul de locuințe Lager, corpul de apărare muncitoresc s-a întărit în tranșee săpate pe cîmp printre case. Aici, 2 000 oameni, înarmați cu puști, au ținut piept asaltului unor unități militare, dotate cu cea mai modernă tehnică de luptă, timp de trei zile și trei nopți, pe un ger cumplit. Comandantul lor, Julius Deutsch, unul din conducătorii partidului socialist, îmi va povesti ulterior, în exil, că în timpul bătăliei, în ciuda sărăciei, n-a existat nici măcar un furt la vreun magazin alimentar sau de încălziminte; chiar și guvernul a recunoscut acest lucru.

Tactica excesiv defensivă a lui Julius Deutsch, lăudabilă din punct de vedere umanitar, merită, însă, o severă critică din punct de vedere revoluționar. Am asistat la destule insurecții, reușite sau eșuate, pentru a ști că prima grijă a insurgenților trebuie să fie ocuparea imediată a clădirilor publice: gări, poștă, telefon, stații de radio.

13 februarie, ora nouă dimineața. Am telegrafiat tot ceea ce am putut; pic de oboseală, dar nu pot dormi. Ascult fără să vreau exploziile succesive și îndepărtate ale obuzelor trase asupra locuințelor muncitorești pline de oameni. Nu atît această canonadă surdă mă ține treaz, pe cît mă obsedează masacrul săvîrșit acolo.

Printre altele, ceea ce m-a chinuit în orele lungi ale acestor nopți crude a fost ideea că asist la distrugerea de către o forță întinsecă — aceea a fascismului — a unei opere de progres social concret, practic,

generos, o operă ce avea drept rezultat înzestrarea semenilor mei cu cîteva dintre bunurile elementare de care am și eu nevoie. Adică: o locuință curată, aer, soare, un petec de verdețată zărit pe fereastră, posibilitatea de a se spăla, loc de joacă pentru copii, îngrijire medicală. Iar toate acestea nu ca o milostenie căreia trebuie să i se răspundă cu umilă recunoștință, ci ca un drept, ca o datorie minimă a unei comunități care se respectă, față de membrii ei mai puțin favorizați.

Și iată, acum, aceste cvar-taluri, răsărite în plină junglă a lăcomiei celor avuți, au fost devastate, călcate în picioare, făcute una cu pămîntul de către fasciști.

Asasinul este multumit

În zorii zilei de 13 februarie, fusesem la sediul central al poliției pentru a obține un permis de trecere dincolo de linia de foc. Canonada cea mai dură avea loc la Ottakring, unde eu și colaboratorul meu l-am întîlnit pe Fey, comandantul Heimwehr-ului, strălucind de mulțumire. După un bombardament de o noapte întreagă, comandat de Fey în persoană, Clubul muncitorilor fusese luat cu asalt.

Ca să pot pătrunde în clădire mi s-a dat un ghid; aici, am văzut un spectacol fără precedent. Un mare număr de proiectile neexplodate erau înfipte în pereți. Apologeții ingenioși ai fascismului s-au străduit să demonstreze că, pentru a limita distrugerile, guvernul dăduse ordin să se scoată focoasele. Colecția de focoase explodate, pe care am strîns-o dintre dărîmături, infirmă această ipoteză — ca, de altfel, și fotografiile ruinelor pe care fasciștii triumfători au făcut proștia să le publice sub formă de cărți poștale și să le răspîndească în toată țara. Gafa aceasta n-au sesizat-o decît după trei săptămîni, cînd au retras din circulație cărțile poștale emise. Imobilul era la fel de ciuruit și dărîmat ca și cele pe care le văzusem în Arras și Albert² în 1916.

² Localități din Franța, puternic bombardate de trupele germane în primul război mondial.

La o fereastră dinspre curte, stătea spânzurat cadavrul unui consilier municipal socialist, care își pierduse mințile în timpul acestei nopți de groază și se sinucisese. Soția unui alt consilier, pe care poliția a făcut-o prizonieră, a înnebunit și ea și a murit la scurt timp după aceea. Dar majoritatea apărătorilor imobilului s-a evacuat prin rețeaua de canalizare.

Canalele au constituit o salvare a socialiștilor învinși. Cei răniți grav au rămas acolo săptămâni întregi, fiind îngrijiți de medici în majoritate evrei, care își riscau astfel cariera. Mi-aduc aminte și de un alt episod petrecut în acele zile. Un tânăr englez, cunoscut de-al meu, a venit să-mi ceară un costum vechi pentru un socialist rănit, care voia să treacă granița. Am deschis dulapul și, când a văzut cîte costume erau atîrnate în el, a strigat: „Pentru Dumnezeu! un singur costum? Dar dv. aveți șapte. Îmi trebuie cinci; am în canale șase prieteni răniți, care riscă să fie înhățați...”. Ce puteam să-i spun? A plecat cu costumele. Folosirea canalelor explică miracolul de la Karl Marx-Hof, care a fost capturat de fasciști de trei ori la rînd, dar de unde împușcăturile re izbucneau după ce poliția părăsea poziția.

În dimineața zilei de 13 februarie, numeroase cvartale de locuitori muncitorești mai rezistau încă; la un moment dat, dînd colțul unei clădiri, m-am trezit din nou față în față cu puștile poliției care trăgeau asupra fațadei și a trebuit să ridic minile și să bat în retragere. Nimeni nu știa exact unde era linia frontului, nici care case erau ocupate și care nu. La cîteva sute de metri de zona focului, citeva mii de muncitori asistau în tăcere, indignați, dar resemnați, fără conducători.

Social-democrații au recunoscut, dar prea tîrziu, că politica lor parlamentară îi făcuse să piardă contactul viu cu masele. Ei n-au știut să întreprindă flacăra revoluționară în fiecare muncitor și să facă din fiecare socialist, bărbat sau femeie, un soldat al cauzei populare. Partidul socialist semăna cu o țară care se bizuie pe militari de profesie; mi-

siunea de a înfrunta fascismul fusese lăsată doar pe umeri **Schutzbund-ului**.

Cealaltă cauză principală a înfringerii a fost eșecul parțial al grevei generale. Intimidăți de sancțiunile din anul precedent, feroviarilor nu au răspuns decît parțial ordinului de a intra în grevă. De aceea, **Heimwehr-ul** vinează a primit întăriri substanțiale din provincie sosite pe calea ferată. Mai mult decît atît, am cunoscut personal muncitori pe care pierderea slujbei îi speria mai tare decît pierderea vieții și care în aceste zile tragice au continuat să meargă la lucru în fiecare dimineață. Seara, însă, cînd se întorceau acasă, îmbrăcau uniforma **Schutzbund-ului**, își luau pușca și petreceau noaptea bătîndu-se în prima linie pentru apărarea „centurii roșii” contra fasciștilor. În zori lăsau armele, își scoteau tunica și se duceau la uzină.

Dollfuss oferă amnistia...

Miercuri 14, am asistat la ultimele tiruri de tun trase împotriva cartierului Karl Marx, după care steagul alb a fost înălțat. Insurgenții, în număr de cel mult 50, au ieșit din clădiri cu minile ridicate, livizi sub sudoarea și pulberea bătliei.

În aceeași zi, privind la bombardarea imobilelor care mai rezistau încă în Floridsdorf, am văzut apărînd o siluetă firavă, îmbrăcată în uniformă verde-cenușie și ușor de recunoscut după mantaua largă și după pana de șoim de la chip; ofițerii de stat major i-au explicat stadiul operațiilor. Era micul Dollfuss, obosit și încordat, care a declarat ziaristilor: „Sper că-și vor da seama cîrind de inutilitatea rezistenței și că vărsarea de sînge va înceta. Sîntem învingători pe toată linia, se va termina repede”.

Joi 15, pe cînd traversam Favoriten, încercînd să ajung la tranșeele din Laerberg, o mașină a armatei s-a oprit în apropierea mea și din ea a coborît un ofițer în vîrstă. L-am recunoscut pe prințul Alois de Schoenberg-Hartenstein, general, ministru de

Imobil muncitoresc din Viena bombardat de forțele reacționare

În p. 56: demonstrație pașnică a muncitorimii vieneze în februarie 1934, înaintea începerii represaliilor guvernelui Dollfuss

Război și monarhist notoriu. Bătrînul a citit cu glas tare celor care s-au adunat proclamația lui Dollfuss, prin care se făgăduia amnistia generală, cu excepția căpeteniilor, dacă se depuneau armele înainte de amiază.

Cînd am ajuns la tranșee, le-am găsit abandonate. Am făcut cale întoarsă și am pornit spre cealaltă extremitate a orașului, Goethe-Hof, unde poliția și **Heimwehr-ul** percheziționau casele în căutarea insurgenților dispăruți. Bătălia se sfîrșise. Textul amnistiei a fost radiodifuzat toată noaptea, din jumătate în jumătate de oră.

Statul major al **Schutzbund-ului**, ascuns undeva prin grădinile din Floridsdorf, hotărîse încetarea luptei. Luptătorii care sperau să beneficieze de amnistie au primit ordin să adune armele cele mai puțin utilizabile (celelalte fiind re-puse în ascunzătorile lor) și să le predea de îndată ce retragerea celor pe care-i aștepta ștreangul era asigurată.

Printre aceștia din urmă se numărau și Otto Bauer și Julius Deutsch, despre care radioul spunea că, încă cu câteva zile înainte de izbucnirea luptelor, „au fugit la Praga cu cufere pline de bani furati”. În realitate, ei putuseră lua parte la luptă tocmai pentru că se ascuseseră încă de la începutul arestărilor preventive, cu zece zile înainte de începerea războaielor armate.

Simbătă 17 februarie, am plecat cu mașina la Bratislava să iau un interviu celor doi conducători socialiști pe care i-am găsit în mijlocul tovarășilor lor cehoslovaci.

Bauer condusese serviciul de informații al socialiștilor pînă marți seara, cînd niciunul dintre agenții săi de legătură nu s-a mai întors. El circula prin oraș îmbrăcat în salopetă de mecanic; la un moment dat, l-a oprit un trecător spunîndu-i: „Vă cunosc, sinteți dr. Otto Bauer”. Apoi, spre marea ușurare a frunțului socialist, omul a adăugat, întinzîndu-i mîna: „Nu sînt de-ai dv. dar cei care simpatizează din tot sufletul cu dv. sînt mulți”. Bauer n-a vrut să-mi relateze cum a scăpat de soarta care îl amenința; astăzi, însă, nu mai trădez nici un secret dezvăluind că un cunoscut chirurg vienez l-a prezentat fasciști-

lor drept un rănit din rîndurile **Heimwehr**-ului.

Rănit deasupra ochiului de către un glonte ricoșat, atunci cînd pozițiile comandate de el au fost date peste cap de fasciști, Julius Deutsch a luat-o la fugă aproape la întîmplare prin păduri și peste cîmpuri. Cînd, după multe ocoliri a ajuns în apropierea frontierei, a fost oprit de o patrulă a **Heimwehr**-ului; din fericire, fusese deseori în regiunea respectivă și deprinsese accentul local. Așa că a făcut pe țărănul beat, rol potrivit cu mersul lui cam împleticit, reușind să-i păcălească atît de bine pe cei din **Heimwehr**, încît aceștia l-au lăsat să-și vadă de drum.

...dar execuțiile se țin laînt

Seara m-am întors la Viena, tocmai la timp ca să iau parte la o conferință de presă la Ministerul Afacerilor Externe. Un înalt funcționar, al cărui nume nu-l voi dezvălui deoarece este azi¹ una dintre cele mai jalnice victime ale hitleriştilor la Dachau, ne-a servit

¹ După cum am mai explicat, cartea din care publicăm aceste fragmente a apărut în 1940. Asadar, autorul se referă la această perioadă — n.r.

obișnuitul cuplet despre dezertarea conducătorilor socialiști înaintea luptei. Atunci, am scos din buzunar o fotografie, încă udă, reprezentîndu-l pe Deutsch cu fruntea bandajată. „De unde ați luat-o?”, m-a întrebat el. I-am spus că am făcut-o chiar eu, explicîndu-i cum se petrecuseră cu adevărat lucrurile. Era evident că nici el nu credea în teza oficială pe care era însărcinat s-o difuzeze. „Rămîne între noi, mi-a zis, cum au reușit să fugă?”, Rămîne între noi, i-am răspuns, prima și cea mai importantă poruncă a mesei de jurnalist este:

„Veștile pe care le vei afla Nici celor din guvern nu le vei relata”.

A zîmbit, a dat din umeri și a plecat.

La 17 februarie s-a anunțat că vicecancelarul lui Emil Fey i s-a decernat Marele cordon de onoare, iar președintele statului, Miklas, i-a mulțumit pentru „moderația înțeleaptă de care a dat dovadă în lupta care i-a fost impusă”². Comunicatul uita să precizeze dacă, spunînd aceste cuvinte, preșe-

² „Moderația înțeleaptă” a fost de fapt, o singeroasă reprimare a muncitorilor austriaci, din rîndurile căreia au căzut 2 000 morți și 5 000 răniți.

La 25 iulie 1934, naștii austriaci, inspirați și conduși de la Berlin, l-au asasinat pe Dollfuss în timpul unei tentative de lovitură de stat, lichidată de autorități

dintele cel subtil le își mîngia bărbia sau dacă s-a mulțumit să facă cu ochiul. Deoarece, imediat după ce muncitorii au depus armele, au început execuțiile.

Primul a fost Karl Münchreiter, de 43 ani, de meserie cizmar, cu trei copii. Rănit grav în două locuri, a fost adus cu țarg în fața tribunalului. A fost judecat și condamnat într-o oră și spînzurat trei ore mai tîrziu. Prefer să las pe unul dintre condeierii organelor de presă heimwehriene să relateze episodul: „Este ora 3 și 41. Lingă condamnat se află călăul, îmbrăcat în negru, cu joben și mănuși negre, judecătorii, preotul și medicul poliției. I se citește din nou sentința. Călăul gîrîie și tremură. În momentul în care călăul îi trece ștreangul în jurul gîtului, Münchreiter scoate țipete marxiste (sic!). Ajutoarele care îl susținuseră pînă acum îi trag scăunelul de sub picioare; rămîne suspendat. După șapte minute și jumătate, medicul anunță că a încetat din viață”.

A doua victimă a fost Georg Weissel, inginer tînar și strălucit, comandantul pompierilor voluntari din Floridsdorf și ofițer în *Schutzbund*. Acuzat că a comandat tirul împotriva fasciștilor care asediau un imobil muncitoresc, Weissel și-a asumat întreaga răspundere, a refuzat să dea vina pe altcineva și a urcat pe șafod, cu un pas hotărît strigînd „Trăiască socialismul revoluționar!”.

După ce a asistat la execuție, judecătorul care l-a condamnat s-a urcat în mașină și s-a dus la locuința modestă a proaspetei văduve. I-a pus amîndouă mîinile pe umeri și i-a spus cu voce tremurîndă: „Eu l-am judecat peșotul dv. și vreau să vă anunț că a murit ca un om și ca un erou”.

Au urmat alte două execuții. În cele din urmă, guvernul britanic a intervenit și el, intervenție la care poate că am contribuit și eu întrucîtva pe căi extradiplomatice, și Dollfuss a promis că în Viena nu vor mai avea loc alte execuții.

Promisiunea a fost ținută *ad litteram*: o săptămînă mai tîrziu, Koloman Wallisch a fost arestat și spînzurat nu la Viena, ci în Stiria.

AUGUST 1916: O HOTĂRÎRE PE DRUMUL REALIZĂRII STATULUI UNITAR NAȚIONAL ROMÂN

(Urmare din p. 51)

cu privire la muniții, armamente și la tranzitul lor prin Rusia. Fîndcă Brătianu spusese că nu va putea oculara războiul decît atunci cînd transportul acestor muniții va fi un convoi neîntrerupt de la Arhanghelsk la Iasi și capul convoiului va fi deja sosea la Prut, că să dovădească cu toții buna lor credință, au luat măsuri ca munițiile să se sosescă și de pe la 20 Iulie, regulat, un număr destul de însemnat de vagoane sosea în fiecare zi în gara Iasi. Lucru foarte însemnat, care ne dovedea că dacă Aliații voiau, această obligație nu era imposibilă de îndeplinit și era o obligație esențială. Tot astfel și în ce privește împrumutul, discuția a fost scurtă. Anglia și-a luat angajamentul să ne procure sumele necesare. Pentru aceasta, ambele părți contractante au judecat că nici nu mai e nevoie să se redacteze în tratat o clauză specială.

Ofensiva lui Sarraïl, cei două sute de mii de ruși din Dobrogea și chestia comandamentului regelui au fost însă obiectul unor vii discuțiuni, în special între comandanții rușesci și Brătianu [...].

Oricum ar fi, afară de chestia celor două sute de mii de ruși, Brătianu a obținut elstig de cauză pe toate celelalte puncte cerute de el, atît în ce privește convenția politică, cît și cea militară.

Asociații au participat și miniștrii aliați, Barclay, Cătoțchi, St. Aulair, nou venit, foarte rezervat, oarecum prevenit (pornit) împotriva lui Brătianu. Dar rolul hotărîtor l-a jucat Rusia prin Poklewsky și prin atașatul militar, colonel Tatarinov. Pentru că vizitele repetate ale acestor doi reprezentanți ai împăriei rusești și nu de-a mult de bănuți spionilor Puterilor Centrale care mîsurau în toate părțile, Brătianu se întînea de cele mai multe ori cu ei la mine. În biroul meu din str. Caragiale 29 s-au tratat în mare parte și s-au încheiat convențiile noastre cu Aliații. Bineînțeles, amănuntele militare se discuteau de Iliescu în lungi convorbiri cu Tatarinov și cu ceilalți atașați [...].

Brătianu dobîndise un mare succes diplomatic. Reușise să consfînsească prin act internațional, purtînd iscaliturile celor mai mari puteri din Europa, drepturile seculare ale neamului românesc asupra tuturor ținuturilor locuite de români din monarhia habsburgică. Orice s-ar fi întîmplat, învingătorii sau învinși, era prima dată în istoria neamului nostru cînd aceste revendicări ni le recunoștea în chip formal. Chiar dacă o soartă vitregă ne-ar fi împiedicat să realizăm acum aceste aspirațiuni, prin recunoașterea Aliaților, un pas însemnat se făcea spre realizarea lor. Ele pătrundeau în conștiința universală [...].

În primele zile ale lunii august, toate negocierile erau strîse. Ziua de 14 august era fixată pentru intrarea noastră în război. Cu 10 zile înainte, Sarraïl trebuia să-și înceapă ofensiva. Nu mai rămîneau de iscalit decît tratatele și de luat

ultimele dispozițiuni militare la care de peste o lună, de altminteri, Iliescu lucra cu activitate febrilă.

Pentru iscalitura tratatului s-a fixat ziua de 4 august 1916 [...]. Era în dimineața zilei de 4 august 1916, la ora 11, pe o căldură tropicală. Ca să nu se poată afla nimie, nu s-a trecut la Brătianu acasă, unde obișnuia să primească pe toți diplomații, ci în casele lui Vintilă Brătianu, din str. Tărănilor. Cuvîntul de ordine a fost ca toți să venim pe căi deosebite și pe jos. Cu Brătianu am fost la Procopiu în str. Dumbrava Rosie, și de acolo, la interval de un sfert de oră, am pornit pe jos, nevăzuți de nimeni, spre Vintilă Brătianu.

N-au fost [de] la iscalirea tratatelor decît cîni persoane: Brătianu, Poklewsky, Diamandy, Vintilă Brătianu și cu mine. Poklewsky a sosit cel din urmă, cu exemplarele tratatului cu cele cinci originale destinate Rusiei, Franței, Angliei, Italiei și României.

Ne-am așezat, deci, în biroul lui Vintilă Brătianu, de jur împrejurul mesei de lucru. Fiecare din noi a luat cîte un exemplar. Eu am fost însărcinat să citesc și ceilalți urmăreau celelalte exemplare pentru a observa dacă nu cumva la transcriere se strecurase vreo greșală. În treacărt fie zis, pentru a putea păstra secretul, miniștrii aliați transcrieseră singuri sau prin vreunul din secretarii lor mîr de încredere așa, spre pildă, ca exemplarul francez, era scris de ducele de Lynes) tratatele, așa încît caligrafia lor lăsa mult de dorit și citirea lor adesea era anevoioasă. Înfundat într-un mare foliot de piele, lîngă fereastră, am citit cu voce tare și în glas, înfîl convențiunea politică, adică tratatul propriu-zis de alianță. Prin aceste acte de alianță război numai Austro-Ungariei. S-a dedus de aci că ne-am închipuit că vom putea circumscrie războiul între noi și monarhia habsburgică. Ar fi fost o naivitate nepermisă [...].

O emoțiune concentrată ne stăpînea pe toți și mai ales [pe] noi românii; eram pînă în fuadul sufletului pătrunși de gravitatea actului pe care-l săvîșeam.

După ce am terminat citirea, Poklewsky s-a întors și către mine și mi-a spus: „Ca român poți fi lăcit de ceea ce a obținut domnul Brătianu de la noi” [...].

Pe urmă, cu același protocol, am pures și la citirea convenției militare. Cînd citirile au fost terminate, a venit rîndul iscaliturii.

Eram zguduiți de emoțiune. Exemplarele erau semnate dinainte de Brătianu — în numele Franței, de Sir George Barclay — în numele Angliei și de baronul Fasciotti — în numele Italiei. Rămîneau să iscalească Poklewsky — în numele Rusiei și Brătianu — în numele României. Vintilă Brătianu pregătise în mijlocul mesei o călimară frumoasă și un condei destinat a fi păstrat în amintirea acestei scene istorice. Poklewsky, emoționat și el, a iscalit cît dîmii, în mijlocul unei tăceri plină de solemnitate, rînd pe rînd cele cinci exemplare. Brătianu, cel din urmă, a luat și el tocui și, prin iscalirea sa, a legat soarta neamului românesc de soarta Aliaților, semînd, astfel, actual însuși de naștere a unității noastre naționale...

¹ Ministrul Franței la București — n.r.

— Cititorii noștri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 702, București.
 — Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexe nu se înapoiază. În consecință, corespondenții noștri sint rugați să-și păstreze copile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem silii să subliniem pentru cei care ne scriu de mină, adesea cu creionul și foarte necitit, că le vom răspunde mult mai puțin prompt decit corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.
 — Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

„CEREM ACHITAREA!”

În completarea studiului împotriva întunecimii fasciste, pentru o idee generoasă, de Gh. I. Ioniță, publicat în nr. 7/1973, cercetătorul C. PETCULESCU, de la I.S.I.S.P. ne transcrie un articol apărut în publicația Critica actualității, nr. 17, din 29 iunie 1935, în apărarea prof. univ. Constantinescu-Iași, căruia în 1935 i se întinase un proces la Chișinău, alături de alți militanți antifasciști. Articolul era semnat cu pseudonimul G. Radu, de studentul comunist Gheorghe Rădulescu, președintele Frontului Studențesc Democrat (vezi și Magazin Istoric, nr. 9/1976).

„Un mare savant, un profesor universitar cu renume mondial este (ales) de simpatia populară în fruntea maselor.

Mizeria și marasmul unei crize generale a economiei românești cum n-am mai cunoscut a fost leagănul luptei antifasciste. În precipitarea evenimentelor, dacă pretutindeni, la fiecare răspintie se naște cite un dictator și fiecare degenerat inferior își poate îmbrăca mantia auto-crațiilor pentru a îndepărta masele de la lupta lor firească, au dreptul și aceste noroade sărăcite, trudite dar hotărâte, să-și aleagă și ele adevărații conducători. Nu exponenții urnelor măsluite.

Ci acei cari reprezintă — precum spuma mării agitate — spovedina unei lumi și unei epoci de zbucium, de frământări profunde, cînd atacul împotriva maselor se dă cu o neobișnuită intensitate pentru a le răpi și ultimele drepturi.

În fața acestor tentative opinia publică a reacionat, manifestîndu-și solidaritatea întreagă cu acuzatul de la Chișinău ca și cu toți antifasciștii de pe banca acuzării.

Profesorul Constantinescu-Iași și cei 7 coacuzai n-are în fața stăpînirii decit vina de a fi deschis ochii multor cetățeni asupra prăpastiei pe care le-o deschide fascismul și rasismul. A demascat pregătirile pe care reacțiunea le face de a îmbrăta masele cu alcoolul sălbatec al rasismului hitlerist.

Acțiunea a prins și aceasta e vina lor. În fața opiniei publice însă, în fața mulțimilor care fac istoria, acești lupătari antifasciști au meritul de a fi luptat și suferit pentru acțiunea lor, eroic și demn. Milioane de conștiințe mondiale, într-un gest de supremă solidaritate împotriva sentinței ce se pregătește, și-au manifestat public adieciunea lor la Comitetul de Apărare.

Știut este însă, că mereu, în lunga istorie a veacurilor, de cite ori adevărul încolțit în mintea gînditorului și în inima omului drept își făcea loc, sfărîmînd ultimele rezistențe, apărea în combatant, bruta merceană.

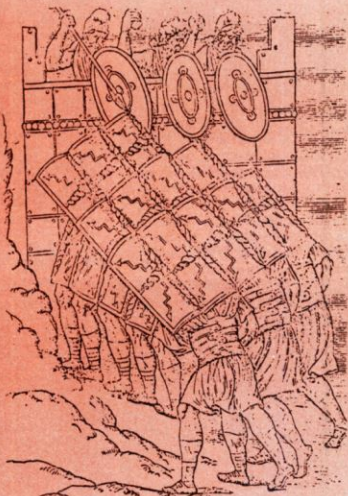
Opinia publică românească reacționează viguros, cerînd, ca o imperioasă satisfacție, achitarea prof. Constantinescu-Iași, precum și a celorlalți antifasciști”.

BROASCA TESTOASĂ ROMÂNĂ

Prof. NICOLAE CATINO din București, ne trimite o notă referitoare la o formațiune de la luptă a armatelor romane, cunoscută sub numele de... broasca festoasă. Aceasta era alcătuită din soldați puternici, bine instruiți,

alăturați unul de altul, purtînd deasupra capetelor scuturile lor întinse, care formau un acoperiș în formă de carapace de broască festoasă. În acest fel, oștenii se puteau apropia de cetatea asediată fără mari greutăți.

În imaginea alăturată, o „broască festoasă” romand, după un desen de Jean Goujon (celebru sculptor și arhitect francez), dintr-o ediție a scrierilor lui Marcus Vitruvius Pollio (arhitect roman din sec. I î.e.n.), publicată în 1567.

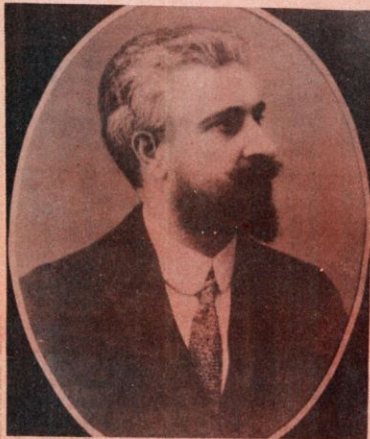

VOLUNTARI LA MEHADIA

Prof. NISTOR DOP și prof. PAUL FLORESCU din Mehadia, jud. Caraș-Severin: vă mulțumim pentru caldura cuvinte de apreciere adresate revistei noastre. Am transmis forurilor competente semnarea dv. din care cităm: „Localitatea Mehadia, așezare străveche, cu mărturii din toate etapele istoriei noastre, ar merita să constituie obiectul unor cercetări arheologice intense care să-și bucure și de sprijinul locuitorilor din comună, interesați în cunoașterea trecutului istoric al acestor meleaguri”.

I. I. C. BRĂȚIANU PE SCENĂ...

Vechiul nostru colaborator IOAN LĂZĂROIU ne semnalează pe marginea însemnărilor lui I. Gh. Duca despre anii neutralității, publicate de revista noastră, existența documentului unei compoziții actoricești cu caracter istoric. Este o fotografie a marelui nostru artist Vladimir Maximilian care, în 1916, luându-și masa primului ministru Ion I. C. Brătianu, își intitulase un cuplet Intrăm sau nu intrăm, semn al stării de spirit a opiniei publice românești interesată în cel mai înalt grad de situația țării în primul război mondial. Frunțașul liberal văzându-și chipul așa cum îl purta V. Maximilian (machiajul — Peppi Mahauer) a reținut fotografia — pe care o publicăm alăturat — în colecția sa.

AVEȚI DREPTATE!

FRANCIS KRÄUTER din Săcălaz, jud. Timiș: numele corect al orașului din Stiria de Sus, amintit în revista noastră, nr. 5/1976, p. 67, este Bruck an der Mur, și nu Druck a.d. Mur.

ION CEAUȘU din com. Bolintin Vale, jud. Ilfov: lucrarea lui Okolski, Orbis polonus, a fost publicată în 1641 la Cracovia și nu Craiova, cum a apărut în revista noastră, nr. 6/1976, p. 8.

LAUR PREDĂ din București: într-adevăr, Georges Clemenceau a murit în 1929 și nu 1923, cum a apărut în revista noastră, nr. 5/1976, p. 25.

MULTUMIRI

Din corespondența sosită pe adresa redacției noastre, am reținut sugestiile, propunerile, informațiile și completările transmise de următorii cititori, cărora le mulțumim: LIVIU BĂLESCU din București; ION TARĂU din Cluj-Napoca; prof. NICOLAE ANDREI, com. Movila jud. Iași; PAUN VOINEA din Timișoara; GIL I. VALENTIN din Tg. Lăpuș, jud. Maramureș; LA-YRIC ION din Rădăuți; IOAN AL. CORTEA din com. Schitu-Golești, jud. Argeș; IONEL BĂGNEANU din București; P. HARNĂGEA din București; MARIA STRATULAT din Cluj-Napoca; IOANA DABÎJA din Tîrgoviște.

Cristian POPIȘTEANU

2 793 RĂSPUNSURI EXACTE LA 100 ÎNTREBĂRI

Haner Alfred — BV; Bălan Olga — B; Smaranda Dumitru — B; Podoleanu Iuliana — GL; Titia Vlad — GL; Tone Constantin — VS; Mihăilescu Ștefan — B; Barbu Ana — Deva; Orza Aurel — Tg. Mureș; Brădeanu Marian — Piatra Neamț; Elisabeta Dumitru — B; G. Iliescu — GL; Mihăilă Minodora — B; Dumitru Mihailache — B; Ianăș Vasile — Alșos, TM; Slabu Iacob — Lădești, VL; Savu Ioana — Ploiești; Costiug Mariana — BC; Văleanu Dumitru — Birlad; Barbu Constantin — Deva; Băloș Maria — B; Marica Elena — B; Brumă Ilie — IS; Cojocariu Constantin — Săreni, NT; Ponoran Mircea — Timișoara; Călinescu Ion — Timișoara; Muresanu Andrei — Slatina, OT; Iliant Cornel — Slatina, PH; Danțu Aurel — Vărdia, CS; Movilă Ștefan — Brusturi-Dragănești, NT; Panduru Jean — Timișoara; Ștefănescu Sofia — B; Steriu Gheorghe — TL; Iancu Pantalon — Birlad; Dinescu Eugen — Timișoara; Muntean Rodica — BV; Muntean Gheorghe — BV; Banea Aurelia — BV; Bărbuț Constantin — Bolintin Vale, IL; Rușet Mihaela — B; Gorcea Nicolae — Ploiești; Surdulescu Eugen — Drobeta Tr. Severin; Ghinea Stan — Drobeta Tr. Severin; Glavici Marius — Drobeta Tr. Severin; Riscanu Virgil — IS; Iorga Ioan — Brădești, VS; Iosopescu Ovidiu — SV; Cuc Aurel — Oradea; Stredie Monica — Dorohoi; Isache Ioan — Tg. Ocna; Pop Olimpiu — B; Ilișiu Alexandru — Bocșa II, CS; Petroescu Lucian — Călan, HD; Timofte Constantin — Bădinți, BT; Bernacek Mihai — IS; Felcaș Grigore — SM; Trandafir Șerban — Pleșoa, PH; Dumitracu Aneta — Berca, BZ; Selegean Pavel — AR; Petroescu Floare — Călan, HD; Moldovan Aurelia — Bistrița; Moldovan Valer — Bistrița; Slegean Sava — AR; Borza Vasile SM; Morariu Pavel — IS; Diaconescu Ion — B; Selegean Ioan — AR; Luchian Xenovia — Piatra Neamț; Grigore Ion — B; Serbanuț Ioan — Tg. Mureș; Manole Gheorghe — B; Bembe Elița — AR; P. Cârstea — SB; Bradler Virginia — B; Florea Ion — B; Florea Iosif — Vălsora, HD; Florea Mircea — Vălsora, HD; Bobocă Constantin — Bărbănt, VL; Carata Florian — Piatra Neamț; Bence Vasile — SM; Buhai Vasile — Valenii Somcului, MM; Sucu Alexe — Sîntana de Mureș, MM; Garoafă Dumitru — Cluj-Napoca; Ispas Voica — B; Tansanu Dan — Roman, NT; Negură Isabella — Piatra Neamț; Budrugeac Dorin — Pitești; Eugen Dediu — Rm. Sânt; Scridon Ovidiu — Baia Mare; Groza Sabin — Oradea; Tănăsescu Cornelia — B; Părăianu Constantin — B; Rosu Mihai — B; Chisăliță Doru — SV; Ciornel Ion — SV; Filer Dumitru — Iliș, HD; Adam Vera — IS; Ionescu Felicia — B; Ionescu Nicolae — B; Vrinceanu Rada — SB; Ipate Elena — Ioneasa, SV; Ipate Dumitru — B; Boura, SV; Ipate Laura — Ioneasa, SV; Ipate Ioan — Ioneasa, SV; Negură Gheorghe — Piatra Neamț; Georgescu Dumitru — Cluj-Napoca; Panțiru Ioan — Piatra Neamț; Petcu Constantin — Mediaș; Petcu Aneta — Mediaș; Georgescu Maria — Cluj-Napoca; Gina Radulian — B; Ciurcu Doru — Bercșdu Mare, TM; Munteanu Vasilica — B; Pernes Călin — Zăldu, SJ; Crăciunescu Maria — B; Sirbu Dorin — Breaza, PH; Prîsăcaru Dărie — Rm. Vlcea; Popa Doina — B; Foteșcu Petre — CT; Mincunescu Petre — Ploiești; Grigore Virgil — B; Tărbuțaru Constantin — Buzeni, PH; Cornea Dumitru — Tg. Mureș; Nesi Ionel — Caracal, OT; Eugen Mera — Ibdnești, MS; Palamciuc Ioan — GL; Lungu Maria — Focșani; Dobra Veronica — Baia-Mare; Lechințan Vasile — Sîlticșu de Cîmpie, BN; Sin Mihail — Sudiți, BZ; Amira Bela — Toplița, HR; Grigoriu Gheorghe — Roman, NT; Crețu Dumitru — IS; Dascălu Elena — Poienarii Rahi, PH; Podoleanu Marin — GL; Stan Ilie — GL; Dumitrescu Eugenia — B; Necibița Mihai — Pitești; Budrugeac Gheorghe — Pitești; Ursu Mihai — Bicaz, NT; Maran Alexandru — TL; Maran Aneta — TL; Minciță Maria — Toplița, HR; Petrescu Liviu — IS; Baros Elena — B; Jurubiță Sorin — Roșiori de Vede, TR; Saghin Vasile — B; Ionescu Nicolae — Pitești; Bolangiu Constantin — B; Trintoru Grigore — SB; Grigorescu Tiberiu — Tîrgoviște; Sudițu Tiberiu — B; Cudeică Ilie — B.

CONTENTS (Romanian history) Bucharest, September 1976: The Second International Congress of Thracology... 2 • **R. VULPE** Great Personages of the Thracian World: Burebista, Deceneu and Decebalus... 3 • **G. BICHIR** Gato-Dacian Persistence under the Romans and Afterwards... 10 • **H.M. DANOY** The Thracians' Everyday Life... 11 • **T.G.E. POWELL** Elements of Eastern Art Transmitted to the West through the Thracians... 14 • **M. GARASANIN** and **I. NESTOR** Beginnings of Civilization in South-Eastern Europe... 16 • **C. PREDA** Thracian Peoples and Tribes... 18 • **N. GRIGORAS** Mircea the Old (1386-1418) and Alexandru the Kind (1400-1432)... 20 • **N. COPOIU** February-March 1866: Documents Regarding the Union... 26 • **F. TUCĂ**, **I. URSU** Chroniclers of the War of Independence (1877-1878)... 35 • **V. CÂNDEA** Romanian-American Relations in the Course of History... 40 • **I.G. DUCA** Unpublished Notes on Romania's entrance into the First World War... 47

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Bucarest, septembre 1976: Le deuxième Congrès international de Thracologie... 2 • **R. VULPE** Personnalités marquantes du monde thrace: Burebista, Deceneu et Décebal... 3 • **G. BICHIR** La continuité gèto-dace sous les Romains et après... 10 • **H.M. DANOY** La vie quotidienne chez les Thraces... 11 • **T.G.E. POWELL** Éléments d'art oriental transmis à l'Occident par l'intermédiaire des Thraces... 14 • **M. GARASANIN** et **I. NESTOR** Débuts de civilisation dans le sud-est de l'Europe... 16 • **C. PREDA** Peuples et tribus thraces... 18 • **N. GRIGORAS** Mircea le Vieux (1386-1418) et Alexandru le Bon (1400-1432)... 20 • **N. COPOIU** Février-mars 1866: Documents concernant l'Union... 26 • **F. TUCĂ**, **I. URSU** Chroniqueurs de la Guerre d'Indépendance (1877-1878)... 35 • **V. CÂNDEA** Relations roumano-américaines au cours de l'histoire... 40 • **I.G. DUCA** Notes inédites sur l'entrée de la Roumanie dans la Première Guerre mondiale... 47

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Бухарест, сентябрь 1976-го г.: Второй Международный Съезд по Фракологии... 2 • **Р. ВУЛПЕ** Крупные фракийские личности: Буребиста, Децену и Децебал... 3 • **Г. БИКИР** Гето-фракийское постоянство во время римлян и после них... 10 • **Х.М. ДАНОВ** Повседневная жизнь фракийцев... 11 • **Т.Г.Е. ПАВЕЛИ** Элементы восточного искусства, переданные Западу через фракийцев... 14 • **М. ГАРАШАНИН**, **И. НЕСТОР** Зарождение цивилизации в юго-восточной части Европы... 16 • **К. ПРЕДА** Фракийские племена... 18 • **Н. ГРИГОРАШ** Мирча Старший (1386-1418) и Александр Добрый (1400-1432)... 20 • **Н. КОПОЮ** Февраль-март 1866 г. Документы Воссоединения... 26 • **Ф. ТУКЭ**, **И. УРСУ** Летописцы войны за независимость (1877-1878 гг.)... 35 • **В. КАНДЯ** Румыно-американские отношения в течении истории... 40 • **И. Г. ДУКА** Неизданные записки о вступлении Румынии в первую мировую войну... 47

INHALT (Rumänische Geschichte) Bukarest, September 1976: Der zweite internationale thrakologische Kongress... 2 • **R. VULPE** Bedeutende Persönlichkeiten der Trakerwelt: Burebista, Deceneu und Decebal... 3 • **G. BICHIR** Die geto-dakische Kontinuität zur Zeit der Römer und nachher... 10 • **H.M. DANOY** Das Alltagsleben bei den Trakern... 11 • **T.G.E. POWELL** Orientalische Kunstgegenstände dem Abendland vermittels der Traker überliefert... 14 • **M. GARASANIN**, **I. NESTOR** Die Zivilisationsanfänge im Südosten Europas... 16 • **C. PREDA** Thrakische Stämme und Geschlechter... 18 • **N. GRIGORAS** Mircea der Alte (1386-1418) und Alexander der Gute (1400-1432)... 20 • **N. COPOIU** Februar — März 1866. Vereinigungsdokumente... 26 • **F. TUCĂ**, **I. URSU** Chronisten des Unabhängigkeitskrieges (1877-1878)... 35 • **V. CÂNDEA** Rumänisch-amerikanische Beziehungen entlang der Geschichte... 40 • **I.G. DUCA** Unveröffentlichte Aufzeichnungen über den Eintritt Rumäniens in den ersten Weltkrieg... 47

SUMARIO (Istoria romana) Bucarest, setiembre de 1976: segundo Congreso internacional de tracologia... 2 • **R. VULPE** Grandes personalidades del mundo tracio: Burebista, Deceneu y Decebal... 3 • **G. BICHIR** La continuidad geto-dacia en el tiempo de los romanos y despues de romanos... 10 • **H.M. DANOY** La vida diaria a tracios... 11 • **T.G.E. POWELL** Elementos del arte oriental transmitidos al Occidente por intermedio de los tracios... 14 • **M. GARASANIN**, **I. NESTOR** Comienzos de civilización en sur-oeste de Europa... 16 • **C. PREDA** Linajes y tribus tracios... 18 • **N. GRIGORAS** Mircea el Valiejo (1386-1418) y Alejandro el Bueno (1400-1432)... 20 • **N. COPOIU** Febrero-marzo de 1866. Documentos de la Unidad... 26 • **F. TUCĂ**, **I. URSU** Cronistas de la guerra de independencia (1877-1878)... 35 • **V. CÂNDEA** Relaciones rumano-americanas a lo largo de la historia... 40 • **I. G. DUCA** Notas inéditos concerniente a la entrada de la Rumania en la primera guerra mundial... 47

ABONNEMENTS : ILEXIM — Serviciul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64-66, P.O.B. 2001, telex : 011226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Științei” — București

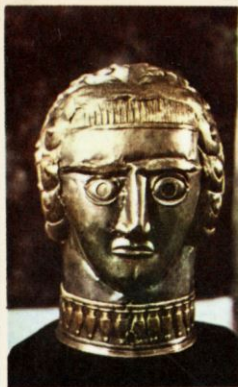

ВЕСЯНЮ

СВ ВУ

(a)

(b)

Vestigii tracice în România

(c)

(d)

(h)

(e)

(f)

(g)

magazin
istoric